

آجليق باراتاسى

• رقيه كبيرى

سرشناسه	- ۱۳۴۱: کبیری، رقیه،
عنوان و نام پدیدآور	: آجیق باراتاسی / رقیه کبیری؛ ویراستار حمید بخشمند.
مشخصات نشر	: تبریز: اختر، ۱۳۹۷
مشخصات ظاهری	: ۱۵۲ ص.
شابک	۹۷۸-۶۰۰-۴۸۶-۱۵۹-۵
موضوع	وضعیت فهرست نویسی: فیپا
موضوع	: داستان‌های ترکی -- ایران -- قرن ۱۴
موضوع	Turkish fiction -- Iran -- 20th century :
رده بنده کنگره	PL۳۱۴/۲۲۳۰۳ ۱۳۹۷:
رده بنده دیوبی	۸۹۴/۳۶۱۳ :
شماره کتابشناسی ملی	۵۳۲۱۴۰۸ :

آجیق باراتاسی

رقیه کبیری

ویراستار: حمید بخشمند

ناشر: نشر اختر

چاپ اول ۱۳۹۷ • ۱۵۲ صفحه • قطع رقعی • ۱۰۰۰ جلد

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۴۸۶-۱۵۹-۵

تبریز- اول خیابان طالقانی، روپرتوی مصلی، نشر اختر

تلفن: ۰۹۱۴۱۱۶۶۸۹۷ و ۰۴۱-۳۵۵۵۵۳۹۳

قیمت: ۱۷۵۰۰ تومان

بو رومانى يوردو مون قحطلىك دئنميىنده حياتلارينى
ايتيرميش اينسانلارينىن خاطيره سىنه اتّحاف ائدирم.

زورخانا يا عاييد آلدигيم معلوماتا گئره على ابن ابى طالب زورخاناسينين
مورشودو حؤرمتلى سفيدي جنابلارينا، همچنين تبريزين سيرخاب،
أميرهقىز، سامان مئيدانى، صاحبالأمير مئيدانى، دهوهچى و بو كىمى
قدىم محللهلرينى آددىم باآددىم منىمله گزىب و او محللهلر حاقدا منه
بىلگى وئردىكلىرى اوچون سامىيە اكىپوران خانىما و دىالولوگلارى روس
ديلينه چئويردىكلىرى اوچون شىوا فرهمىندا راد جنابلارينا تشگۇرلر و
سايقىلارىمى بىلدىريرىم.

همىشەكى كىمى بىر ئىلىمى اسكلەتىن قاسىغىنا آتىب، او بىرى ئىلمە اوْنۇرغا سيندان^۱ يايپىشدىم. بىليرم، قاضى گۆزآلتنى منى گودور. بىليرم، ايندى باشىمى قالدىريپ اوナ باخسام شوبىھەسىز پۇرتوۋە جەيم. بىليرم، قاضى عنبردىن خوشلانسا دا، مندن آجىغى گلىر. ماھانا دالىسىنچادىر آجى دىلى لە منى ساشىسىن. مىز دالىسىندا اوْتوروپ، باياتلامىش تارىخ كىتابلارى اوْخودوغۇ زامانلار بئلە مىزىن اوستوندەكى كىتاب فالاغىنин دالىسىنдан آزمایشگاهىن هر يېرىنى گودر. گۆزلرى حساس دوربۇنلار كىميدىر. دىيەسن تارىخيين ايتىب، باتمىش دۇنگەلریندە قويلانمىش يئددى آرخاسى گودو كچو ايمىشلر. گودمه بىر يانا، گۆزۈندە ترسە گۇرونن هر هانسى بىر ايشە گۇرە محىللەر او يارىجى تذکرلر وئرر. بىليرم، ايندى اۋىزنو ساخلايا بىلمەيىب، زىل سىسىلە، يالاخ لەنىلە

^۱- اوْنۇرغا: بئل سومو يو [فارسجا: ستون فرات]

هميشه کى سۆزونو تكرار ائديب اوْزۇ دە پۇرتوشه جك.
 «ادبلى اوْل، اوْيدان يوخ، اسكلېت اوْلاندا نولاي؟ اسكلېتىن دە
 حؤيمىتىنى ساخلامالىسان! ألىوي اوْيدان چح، آپاى بۇد سومويونون
 آلتىنا، آل قوْجاوا آپاى... گۈزلە أياغىن بۇيخلوب سينماسىن هاا،
 ايدايهنин بودجهسى يو خدى تازادان مديھسييە اسكلېت آلسىن».

قاضىنى سايىمادان اسكلېتى گۈپلۈم اىستەين كىمى دىك يېرىندەن
 گۇتوروب آستا- آستا آزمایشگاهىن قاپىسىنا سارى يوللاندىم. او اىسە
 بىر گۈزو قالىب آلکۈل چىراغىنinin شعلەسى اوستونە توتموش بالون
 ژوژىدە، بىر گۈزو يەلە دە منى گودور. بىلىرم، اىچى- اىچىنى يېيىر.
 بىلىرم، ألى بند اولدوغونا گۈرە، حىرصلى آددىملارىلا گلىب ئىلىمى
 اسكلېتىن قاسىيەندان چكىب، بودلارىنى قوللارىم اوستە سالىب
 قو جاغىما وئە بىلمە يەجك. بىلىرم، ألى بند اولاندا گوجو آنجاق يالاخ
 دىلىنە چاتار. سۆزونو يېرىنە يېرىتىمە يېنجه ئىنى جوملەنى بىر- اىكى
 دفه دالبادال تكرار ائلر.

«اويدان يوخ، اسكلېت اولاندا نولاي؟ اسكلېتىن دە حؤيمىتىنى
 ساخلامالىسان! ألىوي اويدان چح، آپاى بود سومويونون آلتىنا، آل
 قو جاوا آپاى...»

اونون ألى بند اولدوغونا گۈرە منىم دە كەنفيم بىستىنى ويرىر.
 سئودىيىم كىمى اسكلېتى داشىيىرام. هله خېرى اولسا كى اسكلېتىن

آدینى بىزىت قويموشام، يقين ئىنده كى بالون ژوژەنى قاينار محلول
ايله بىرلىكده باشىما چىرپار.

«بلكە ئىسكلئىت قاضىنин ده ماتروشكاسىدى!»

عنبرين سۆزونه گولمەييم گلير. قاضىنин پاتلتىنە ياراشمىر
ماتروشكا آدینىن حتى «م» حرفىنى ذهنىنин اوجوندان كېچىرسىن،
هاندا قالسىن كى خىال گوجولە ئىسكلئىتى ماتروشكاسى يئرىنە
توتسون.

عنبر دئىير: «آللاه ائنو ووروب دا، سىز نىيە اوستەلەمە اونا
دولاشىسىز؟! باخ گئور هەچ او چارشانا ھېيكلە ياراشىر دانىشاندا بورما
بوغلارىنин آلتىنان زىل سىس چىخسىن؟!»

«سن ده ائلە قوجالار كىمى ھر شئى ئىللاھا باغلا ھا! آللاه
ئىنەسىن قاضىنин سىسى زىل چىخىر؟ بىن بىن درسى نە يە گئورە
اوخويوسان؟! نىيە دئمىيسن قاضى آنا بطنىنده اولاندا اونون سىس باغى
كامىللشىمە يىب؟»

«ياخچى، سن دىين اولسون. سىس باغى كامىللشىمە يىب، ايندى او
آنادان دوغما نوقسانينا گئورە تاوان وئرمەلەيدى؟ اوزگەسى يوخ، بىرى
سن اوزون. ئىللريوه بىر باخ، بالاجا پنكە يئكەلەخدادى، ايندى سن
بونون تاوانىنى وئرمەلېسىن؟ خوشۇن گلر سنه ده دولاشىنلار؟!»

عنبر اۇترى ظارافتالارى چوخ جىددى توپور. ندىسە ھمىشە

قاضییه طرف چیخیر. هئچ بیزیم عئینیمیزه ده گلمیر قاضی زیل سسی اولدوغو اوچون درس دئمکدن محروم اولونوب، سورگون آدام کیمی تقاعود واختیناجان آزمایشگاهدا کارا گلمهین شیمیایی محلول لارین آراسیندا، بایاتلامیش تاریخ کیتابلارینی اوخویا- اوخویا چورویه جک. اوشاقلار قاضینین نقصینه گؤرە دئیل، يئرسیز حساسیت لرینه گؤرە اوナ دولاشیرلار. قاضییه نه فرق ائلر من اسکلئتین قاسیغیندان ياپیشیب کیلاسا آپاریم يا بودلارینى قولوما سالیب، قوجاغیما آليم؟ او اسکلئته ده جانلى بیر وارلیق کیمی ياناشیر. دئیر بس اسکلئت ده تاریخ کیتابلارینین ایچیندن جوجه ریب، چیچکله نیب، آزمایشگاهین بیر بوجاغیندا مئیوه وئریب. اوナ گؤرە ایلیکلی سوموک ایله جانسیز سوموک آراسیندا هئچ فرق يو خدور. اوナ دولاشما غیمیزین وابالى اوز بوینونادیر.

قاضی دوردوغو يئرده، گؤزو نو بالون ژوژه دن چکیب، دئرد گؤزلو منی گودور. أصلیندە منی ده يوخ، أللریمی گودور. دئرد گؤز او لماسین، لاپ بئله او ن دئرد گؤز اولسون. نه قدر گودور گودسون. ذهنیم آينا دئیل کى بىرژیتە اولان حیس لریمی اوز- گؤزومدە گؤرە بىلسىن!

عنبر دئیر: «بوش- بوشونا خیال قورما، اسکلئت کىشیدى!»
آمما اسکلئتین أللریلە آیاقلارینین اينجه سوموكلرى، اوستەلیك،

اومبا سومويونون ديك اولدوغوندان ظنّ ائديرم اسكلئت قادين او لماليدير. اؤزو ده صيقتىين سوموك قورولوشوندان برژيت كىمى بير قادين اولدوغو معلوم اولور. او زونه بير ايکى لاي ات- درى چكىلسە، لاب بئله برژيتىن ائكىزتايىسى اولار.

عنبر اوز أللرىنى گؤستيرir. ائكىزتايى اولساق دا آياقلاريميزلا أللرىمىز ائكىز دئيل. اوستەلىك، هر بيريميزين اؤزونه عايد دونياڭوروشوموز وار. عنبر زىستشوناسى معلمىمەنин سۈزۈنۈ ازبرلە يېب:

«اينسان يالنيز جىسم دئيل، جىسمدن علاوه هر اينسانىن اؤزونه مخصوص فردىتى وار!»

عنبرين أللرى اسكلئتين أللرى كىمى اينجەدир. آمما او نون فردىتى اسكلئتين فردىتىنە تاي اولمادигىينا يقىnim وار.

عنبر دئير: «سەين بئينىنلە آغزيوين فاصىلەسى آزدى. ذهنیوه گلن آغزيوا سوزولور، دىلىيوه گلىر.»

عنبر هميشه حاقلى دئيل. يئرى گلدىكده ذهنىملە آغزىمەن آراسىندا بىر درە فاصىلە دوشور. عنبر باشا دوشمور من ذهنىمە گلن سۈزلەرن، تصويرلەرن دونيانىن دينجىلىيەنە چاتيرام. هله او نا دئمەميشم كى گاهدان عاغلىما گلن سۈزلەرن، تصويرلەرن سارى اؤزۈم اؤزۈمدىن قورخورام... دئمەرم. بئله واختىلار آغزىم ايلە ذهنىمەن

آراسیندا درین بیر دره آچیلیر.

عنبرین سؤزلىرى وئجيىمە دئىيل، نه دئىير دئسىن. نظرىمە گلپىر قاضى دە منىملە فيكىرداشدىر. او دا اسكلېتىن قادىن اولدوغۇنو دوشۇنور. اونا گۈرە دە زىستشوناسى درىستىدە اسكلېتى كىلاسا آپاراندا بىزىلە قلبى قرهلىك ائله يىب، بىر بۇ قدر تىنگ - توْ وئىرير.

بىلirm، اگر قاضى يوخلا رىمدان خبى اولسا، بىلسە كى بعضى گئجه لر بىرژىت او تاغىمىن ديوارينا پۇنىزلەدىيىم پوستىردن قوپوب دۇن كىيمى اسكلېتىن گۈودەسىنە گىرير، آياغىمى بىر يولوق آزمایشگاھدان كىرس. قويىماز هېچ جولو بارماغىمى دا اسكلېتە سورتوم؛ هاندا قالسىن اونو قوجاغىما آلىب كىلاسا آپارىم!

«قاضى اسكلېتى مەھسىل لىردىن قىسقانىر!»

«مگر اسكلەت آدامدى كى قىسقانسىن!»

«واختىندا آدام ايمىش دا!»

«اسكلېتى مصنوعى سوموكىن دوزلدىيىلر.»

«مصنوعى اسكلېتى دە سىنن اشىتىدىخ! قارداشىم دئىير بۇ اسكلېتلە طبّ دانىشكەدىن تىرىج سالۇنۇنون خروجىسى دى.»

«نه فرقى وار مصنوعى سوموك اولسۇن ياخىرى، بىر - بىرىنە

پرچىملەنىش سوموكلىرى دا...»

«هېچ ايندىيەجىن عاغلىما گلمەمىشدى آزمایشگاھين اسكلېتى

طبيعى سوموكدى يوخسا مصنوعى!»

«قاضى آنادان دوغما قىسقانجدى. فقط اسكلئتى قىسقانمير،
نورچىمى مەھسىل لرىنى دە آيرى مەھسىل لردن قىسقانير.»
«يائى نمنه؟!»

«هامى بولور دا آنا قوزولارى قاضىنин دا قوزولارىدى.»
من نه آنا قوزوسو يام، نه دە قاضىنин قوزوسو. آياغىملا قاپىنى
آچىرام. بىلىرم قاضىنин ئىيندە بالون ژوژە اولماسايدى لاب ائله بو
دقىقە اوْغرونجا آزمایشگاهىن پىنجرەسىنин بوجاغىندان منى گودوب،
اسكلئتى كىلاسا چاتدىرىنجا گۆزۈيلە بىزى دولاندىراردى. اونون اۋىز
حىسّاسىتلىرىنه گۆرە كىلاس اوشاقلارى قاضىنин آدینى اۋز آرالاريندا
«اوىدان يوخ بۇيدان!» قويوبلار. آزمایشگاه مدرسه حىطىنин
قوزۇئىنده دىر. اوردان كىلاسلارا قدر اىچ- اىچە كىچمىش بىكىتىبال
مئىدانى ايلە والىيال مئىدانى بويوندا يول وار.

آزمایشگاهدان چىخىپ، پىللەلرى آشاغى ئىنمىزدىن ئىيوازدا دايانيرام.
قاضىن اوزاقلاشىدىقجا بىرژىتە عايىد حىسلىرىم گوجلەنir. دئىه سن
أت- قانى اولان بىر وارلىقدان ياپىشمىشام. هردىن اۋز فيكىرىمدىن
اوتابانيرام. اوتابانسام دا اسكلئتىن اوْرقانلارى بىرە بىر ذهنىمدى
كامىلله شىر. زئرزمىدىن قالخان گوپ باگوپ سىسى بئلە خىالىمى پوزماغا
قادىر دئىيل. سىس ئىيواناجان گلىر.

گوپ... گوپ... گوپ...

گوپون سسی اولسا دا، آهنگین و نظملى بير سس دير. نظره گلير ايشچى لر نۇت اوزو يله گوپونلارينى نۇوبىتى اولاراق اورتاق بير يئره گوپسەيرلر. نىچە گوندور ايشچى لر زئزمىدە تعميرات ايشىنە باخىرلار. مدرسه باباسىينىن آتاسى مشە رىحان هر گونه تاي لهستانى صندلىن اوستوندە ئىلەشىب، قورو قاخ كىمى ئۆزۈنۈ گونشە تاپشىرىب. عنبر كىلاسىن پنجرەسىندىن ئىوانا سارى باخىر. اونون ذهنىيىدىن نەلر كىچدىيىنى تخمىن وورورام. بلکە منيم قاضىيە دولاشدىغىمى دوشۇنور! بلکە دە اسكلئتىن كىشى اولدوغو عاغلىنيدان كېچىر!

اسكلئتى دىك گۇردو يومە گۇرە آغىرلىغى بېلىمە دوشوب. دىققتەلە پىللەلر ئىنيرم. خىال بازلىغىم عاغلىما اوستۇن گلير. ذهنىيىدىن كېچن تصویرلىرى گۈزلىيىن آيناسىندا گۇردو يومە خوشلانىرام. مشە رىحانىن باخىشلارى دا منى تعقىب ئەدير. اونون باخىشلارى قاضىنин شوبەھلى باخىشلارىلا عنبرىن دانلاق دولو باخىشلارينا تاي دئىيل. دىوارا باخان كىمى، شىرلەرن دامجىلايان سويا باخان كىمى منه باخىر. آياغىمى آخىر پىللەدن حىطە قويماقدا زئزمىدە هاي - كوى قوپور. أىيلىب زئزمىنин پىللەلر ينه باخىرام بلکە هاي - كويون ندىنيدن باش تاپىم. رنگ - روخلارى قاچمىش، هاي - بىدىرىيقا زئزمى پىللەلر يندن

يوخارى قاچان ايکى ايشچى أليمدە اسكلېتى گوردو كلریندە داها
بىردىن قىشقىرىپ، أللرينى بودلارينا چىرپا- چىرپا حىطين اورتاسىنا
قاچىرلار. ندىنسە بىر شىدىن قورخدو قالارى بللىدىر. من دە مشە رىحان
كىمى ھويوخموشام.

«أولو... أولو... أولو خوتدايىب، أولو...»

ايشچىرلەر - كويىلە نسە بىر سۆز آنلاتماغا چالىشىرلار. دانىشماق
يئىنە آغىزلارىندان بىر أولو سۆزو چىخىر، بىر دە عجىبە سىسلەر. مشە
رىحان لهستانى صىندىلىنىن فالخىب، ھويوخموش حالدا چلىك گوجونە
زئزىمىيە سارى گلىر. قاضى ألىنده بالون ژوژە ئىيوانا چىخىر. بىر آيرى
ايشچى پىللەدن يوخارى ھوجوم گتىرنە، قوجاغىميداڭى بىرلىك
توخونور. اسكلېت أليمدن بوراخىلىر. ايشچى لە اسكلېت، هەر ايكىسى
دە يئە سرىلىلىر. ايشچى غشّ ئىلهيير. اسكلېت ايسە ئىل - قولونون
سوموكلىرى يئە داغىلىر. اوْمبا سوموپۇ بودلاردان آيرىلىپ، دىبى
دوشموش جام كىمى غشّ ئىلهين ايشچىنин بؤيرونە دوشور. أللرينىن
بىرى قوپوب زئزىمىنин پىللەلرەندىن آشاغى سوپروشور. ذهنىمەكى
برۈيت دە اسكلېتلە براپەرىكە - پارچا اولور. اۋزومۇ ايتىرمىش. بىلمىرم
برۈيتىن داغىلىميش سوموكلرىنىن واينا قالىم، غشّ ئىلهين ايشچىنин
جانىنин فيكىرىنە اولوم، يوخسا حىطين اورتاسىندا چىغير - باغىر سالان
ايشچىلىرىن ھايىنا قالىم!

ایشچیلرین بیرى مىشە رىحانىن قوللارىنى توتوب سىلکەيىر. مىشە رىحان اۇزونو اوونون ئىلىندن قورتارىب، آز قالىر زئزىمىنин پىللەلرىنە يېتىشىسىن. او آندا مودور تؤوشويه - تؤوشويه اۇزونو يېتىرىر. گىرده - گومبول قارنى اۇزوندن قاباق زئزىمىيە گىرىر. مىشە رىحان چلىيى يېرە چىرپا - چىرپا مودورون آرخاسىجا پىللەلردىن آشاغى ائنير. زىستشوناسى معلمى اوونون دادينا چاتىر. قولوندان ياپىشىب بىرىلىكىدە آشاغى ائنيرلر. محصىللىرىن بىر قىسمى زئزىمىيە سارى هو جوم گتىرىر، بىر قىسمى ايسە ناظىملىه برابر هاي - كوى سالان ايشچىلردى دۇورەلەيىب، باشقا بىر قىسمى دە غشّ ئىلەين ايشچىنин باشىنا يېغىشىرلار. ورزش معلمى ايشچىنин باشىنى دىزى اوستە قويوب، اوونون بوغازينا قاشيق - قاشيق قنداب تۈكۈر. بللى دئىيل او هايانا - هايدا قنداب دوزلتىمك كىيمىن عاغلىنا چاتمىشدى.

معلمىلر، محصىللىر حىيرت ايلە ايشچىلرە باخىرلار. منسە ئىوانىن پىللەسى آياغىندا مىخلانىب قالماشام. اسكلەتىن بارماقلارى مودورون آياقلارى آلتىندا سىناندا گۆزومو يومدوم. نظرىمە گلدى مودور بىرچىتىن نازىك، آغ، اىستى بارماقلارىنى آياغى آلتدا ازدى.

بىر آن قاضىنى كنارىمدا گئورورم. بالون ژوژە ئىلىnde، او بىرى ئىلە برژىتىن داغىلىميش سوموكلىرىنى يېغىر. عنبر ايسە محصىللىرىن آراسىنдан دورتولوب اۇزونو منه چاتدىرىر. قولومو توتوب، قايغىكش

بىر قارداش كىمى سىخىر. دوداغىندا حوزونلو بىر تېسّوم وار.

«قولخدون؟»

كورخاماپىشام. هوپۇ خەمۇشام. هله ده باش تاپميرام ايشچىلر نىيە
بئلە ھاي - كويىلە زئزەمىدىن حىطە قاچدىلار. ندن مەھسىل لر بىر ئانىھ
ايچىنده كىلاسلاردان حىطە تۈكۈلدۈلر!

قاضى سايتال هئىكلى لە اوشاق كىمى دىزە چۈكوب. مشە رىحان
حىطىن بور - بوجاغىنidan چۈرك خىرداسى يىغىان كىمى مەھسىل لرىن
آياقلارى آلتىنداڭ اسكلەتتىن سوموکلرىنى يىغىب بىر يئرە توپلاپىر.
آنچاق چۈرەيى اوپوب آلتىنا قويان كىمى سوموکلرى اوپمۇر. يالنىز
اسكلەتتىن اومباسىنى مقدس بىر جام كىمى احتىاطلا گۈئۈرۈب نارىن
سوموکلرىن كنارينا قويور. عنبر قۇلۇمۇ بوراخىب سوموکلرى يىغماقدا
قاضىيە ياردىم ئەدىر. قاضى ايسە دىيل - دوداغى آلتدا دئىينىر.

«گۈئىسىزلى... گۈئىسىز كۈپە اوشا خالايى، واى - يوخ اسكلەتتىمۇزى
گۈى نە گونە سالدىلاي! اولو خۇددۇيوب سنى ھۆپوەجح! اولو ده
بى زامانلای سنه تاي آدامىمېش دا. بى نەقى يوخدو بو گۈئىسىز لە يە
دئىسين بىنۇيىن چىچىۋەسى ئىلە اسكلەتتىندى دا، داشدان دەبىي كى!...
اسكلەتتىن ده قۇيىخوسو واى؟...»

بىللە دئىيل قاضى مدرسه نىن اولمايان بودجه سىنە گۈرە، يوخسا
آزما ياشگاهىن اسكلەت سىز قالدىغىنا گۈرە دئىينىر. بلکە ده منىم بىر زىيەتىم

کیمی اوونون دا ماتروشکاسی داغیلیب پارچا- پارچا اولدوغونا گئوره
دونقولدانیر.

مشه ریحان چلیینى یئرە دؤیە- دؤیە زئرزمىنин پىللەلریندن
بوخارى قالخىر. آخر پىللەيە يېتىشىنده نفس درىب، اوجا سىلە دئىير:
«قوْرخمايىن، قوْرخمايىن، اولو خوتدامىيىب، آش تؤكىن قىيستانىن
اوستو آچىلىپ!... قوْرخمايىن، قوْرخمايىن، اولو خوتدامىيىب،
آش تؤكىن قىيستانىن اوستو آچىلىپ!»
او هابا- هايدا أليندە چلىك، پىللەدە دايانيپ «قوْرخمايىن» دئين
مشه ریحانىن دانىشىق لحنى رابىن ھود فيلمىنى يادىمما سالىر. لىش
قارتاللارى، نىزەلرى چىينلرىندە، اوجا سىلە سؤيلە يېرلر: «ساعات
اوْنَايىكى!... شهر أمن- أمانلىقدىر... ساعات اوْنَايىكى!...»
قوْل ساعاتىما باخىرام. دوغرودان دا ساعات اوْنَايىكى دىر...

زیست‌شوناسی معلیمی آغ تاختادا بیر اوomba سومویو رسم ائله‌دی.
اوره‌بیمده دئدیم: «هش ده برژیتین اومباسینا بنزه‌میر. او هایا- هایدا
برژیتین اومباسینی الـتی دوشموش مقدس بیر جام کیمی قوروماغا
چالیشیان قاضی یئـه ده یادیما دوشدو.

عنبرین قولاغينا پىچىلداديم: «حئيف... نىجە اسكلېت دارمادا غىن
اولدو!» او ايسە يئە سىسىز - سميرسىز گۆزو زىستشوناسى
معلمىيەنин آغزىندا دى.

«آغالار! اسكلېتىمىز آش تۈكۈن قېرىستانىنин اوغرۇندا سىنىب
پارچالاندىغىنا گۈرە بويون درسى تاختادا رسم ائلەدىيىم شكىللرلە
دېيە جەيم.»

برژىتىن سينما غىنەن دردى بىر يانا، معلمى اسكلېتىن سينما غىنەدان
دانىشاندا ائلە منه باخدى كى، بؤيوڭ بىر جىنایتە تۆھمتلەنن آدام
يئىنده حىس ائلەدىم اۋزومۇ. يئە دە عنبرین قولاغينا پىچىلداديم:
«حامپالىن بىرى حامپال ائلە بىل جىن گۈرمۇشدو، ائلە هوژمن
زئىزمىدىن يوخارى قاچىب گىلدى اسكلېتىن اوستونە كى، دىنگەمى
ايتىرىدىم. ايندى بىيۇل اوْتو كىلاسدا، ھم معلمىيەن آتماجاسىنى اشىيت،
ھم دە اسكلېتىن حىرىتىنى چك!»

معلمى آغ تاختادا ماژىكلە اومبىا سومو يۇنو رسم ائدرىكىن
سوموكلىرىن يئرلىرىنى شرح وئرير:

«قا باقجا دىدىيىم كىمى اومبىا دۇرد نۇوع سومو كىدن تشکىل تاپىب.
قالچا يا بوش قابىرقا ، قاسىق، اوْتۇراق سوموک، بىر دە بوزدوم .
كۈرپەلىكىدە بى سومو كىلر غضروف شكلىنىدە، آمما بؤيودو كجه مۇھىمم
سومو يە دۇنۇشورلر. اىنسانىن جىنسىل اوْرقاتلارى ايکى يارىم اومبانى

بىر- بىرىنە وصل ئالىدەين قاسىق اوستۇنەدە يئرلەشىر.»

يئەنە عنبرى دومسوكلەيىب، دئىيرم: «ايندى قاضى كىلاسدا اولوب،
بو سۆزلىرى ائشىتىسىدە، يالاخ دىلى لە معلمە دئىردى اويدان دانىشما،
دوۇي گەت آغزىيۇي سۇوا چەح!»

منىم سۆزۈمدەن عنبرىن دوداغى بئلە قاچمادى. آمما من درس
هاواسىندا دئىيلم. حوصلەم چاتمير معلمەم سۆزلىرىنە قولاق وئىرم.
محصىل لرىن ھامىسىنین گۆزو آغ تاختادا قالىب. كىم يىلىر، بلکە اونلار
دا منىم كىمى باخىر، آمما عاگىللارى آيرى يئرده گۈزىر! معلمەم ئىلين
حركىتىلە قىرمىزى ماژىكىن رنگى ياغ كىمى آغ تاختانىن اوستۇنە
سوزۇلور. اومبانىن تىكە - پارچالارينىن آدینى تاختا اوزرىنە يازىر.
برىزىتىن تىكە - پارچالارى گۆزۈمۈن قاباگىندا يئرە سېپەلەننەر.

«نىيە من دە قاضىلە عنبر كىمى ئىيلىپ اوونۇن تىكە - پارچالارينى
يئردىن يىغمادىم؟! آللادە قويىسا منىم بىرچىتىم ايدى ها، عنبرىن يوخ
كى!... حامبىال گەدە هەچچە مجال وئرىدى اوزۇمە گلىم؟!»
«كىم يىلىر ھرمافرودىت آدینىن قايناغى ھاردان گلىپ؟»

معلمەم سىسى درس كىلاسىندا اولدوغۇمو منه خاطىرلاتدى. عنبر
بىر زامان بو آدین قايناغىنى بىر كىتابدان منه اوخوموشدو. ذهنىمى ھەنى
زورا باسیرام بلکە او قايناغى يادىما سالىم، آمما ذهنىمەن قاپىسى قىرخ
حرامى لر ماغاراسىنین داش قاپىسى كىميدىر. دىلدىن چىخان بىر

شیفره یه بند دیر. گاهدان هانسیسا بیر آدامین دیلیندن چیخان عادی بیر سؤز ذهنیمین داش قاپیسینی آچیب، ذهنیمده کی یادداشlar تاخیل آنبارلارینین بوغدارلاری کیمی دیلیمن اوجونا سوزر. او زامان من ساعاتلارجا دانیشا بیلهرم.

عنبره دئیرم: «دیلیمنین اوجوندادی هااا. آمما بژیتین سینماخی ذهنیمی قاریشدیریب، یادیما گلمیر. اگر سن بیلیسن دئه دااا!»
«یادیمنان چیخیب!»

بیلیرم، یادیندان چیخماییب. معلیم عنبردن سوآل ائلهمه ینجه اونون دیلی آچیلماز. محصیل لرین ده کی هئچ بیریسیندن سس چیخیمر.
معلیم دئیر: «بیر چوخ آدين شأن - نوژولو کیمی هرمافروديث آدینن دا شأن نوژولو یونان اوسطوره لرینه قاییدیر. غرب اوسطوره لرینه گوره هرمافروديث هرمس له آفروديثن اوغلو ایدی.
گونلرین بیر گونو بیر سو پریسی اونا ویریلیر. بیر گون هرمافروديث سوڈا چیمند، سو پریسی تانریدان ایسته ییر اونلارین ایکیسینی بیر ائلهسین. او گوندن بری هرمافروديث ایکی جینسیتلى اولور.»

محصیل لرین بیری کیلاسین دیبیندن سسله نیر: «آغا فیلم لرده گورموشخ غربده هر ایشه اجازه آلارلار، سو پریسی بس نییه هرمافروديثن اجازه آلمامیش...»

تاراققا کیمی پارتلایان گولوشلر مانع اولور دانیشان محصیل

سۇزۇنۇ باشا وئرسىن. معلمىم ئىننەكى ماژىيکى تاختا يَا چالىر. آغ تاختادا رسم اولۇنماش اومبانىن اوستونە نؤقطە - نؤقطە قىرمىزى اىز بوراخىلىرى.

محصىل لرین ئىچكىن گونو يوخدور. بىزىتىن سىنىب پارچالانماسى اونلارا دانىشىق جسارىتى وئرىب.

«آغا بىز بولۇرۇخ آفرودىت كىمىدى!»

«بويورن گۈراخ كىمىدى؟»

«آغا آفرودىت عشق اىلاھەسىدى!»

«آغا دئىيرلر سئرچە دە عشق اىلاھەسىدى!»

«ياخچىدى، آمما بولار زىست شوناسى مېھىتى دئىيل. بىزىم بحىمىز هەما فرودىت اوستوندەدى.»

بىر آيرى محصىل دئىير: «آغا سئرچەنىن كله پاچاسى چىخار كى هله عشق اىلاھەسى دە اولسون!»

يئنه دە كىلاس محصىل لرین گولوش سىليله دولور. معلمىم دئىير: «آغالار، قايىداخ اۆز بحىمىزە. هەما فردوپتە گۈرە دئدىيىم سۈزىلر مەحضر دىلخۇشلۇخ اوچون دئىلدى. ايستىرم بىلەسىز كى ھم طىددە، ھم دە روانشناسىدە بئلە آدلارين شان - نۇزولو وار. گئجه ياتىپ، سحر دوروب ائلە بئلەسى آد قويمىما يىپلار.»

اورە يىمەدە دئىيرم: «قادام بئلە اجازە يە گلسىن. يئر گۈيە گئتمىزدى

کى او گؤل سوپىوندا من اولاردىم؛ بىرلىك ده ائله اجازەسىز گلېپ سۇيا آتىلاردى... سونرا اىكى جان بىر بدن... اوْف... بئله جان بىرلىكىيە نە دئمىشىم!»

«شأن - نۇزۇلدان سورا گلدىك هرمافرودىتىن نه اولدوغونا. اىكى جىنسىتلى اولماق حئيوانلار آراسىندا عادى بىر مسئلەدى، سۇرۇن ياراتماز. آمما اينساندا، اونون شوعورلو اولدوغونا گۆرە فىزىكى اختلالدان علاوه، روانى اختلاللار دا يارانا بىلر...»

معلمى درسى آجى باغىرساق كىمى اوزون - اوزون اوزالدىر. من اىسە قولاق آسماغا حوصلەم قاچىر. آخى، بئله اختلالدان منه نه دخلى؟! بىلەپ - بىلمەدىم نه كارىما گله جك؟! منه نه كيم مئۇنىڭدى، كيم مذگىرىدی، كيم اىسە مختىن!... عيسا بەدين خود، موسا بەدين خود. معلمى درس دئمكىدە، من اىسە خىاللارىما دالىرام. او تاغىمىن دیوارينا پۇنیزەلەدىيىم بىرلىك دىواردان قوپۇب منه سارى گلىر. من اىسە مدرسه پالتارلاريملا گۈل اىچىنده، آرخاسى اوستە اوزانىب، او نا باخىرام...

«من ده چوخ كىشىلەرە تاي بىرلىكتەن خاطىرە روحومو اىپلىسە ساتا بىلەرم)، دئمىشىدىم.

عنبر بو سۈزو ائشىتىجك، دئمىشىدى: «اىپلىس ايلە آل - وئرين ھەلە بىر يانا، سەن هەچ بولۇسن روح يانى نمنە؟ اىپلىس نەدى؟» «جناب - دانىشمند! ھامى بولور كى اىپلىس جەنمىن سولطانى دى!»

«يۇۇو... اېپلىس اينسانىن ذهنىيىدەدىر...»، عنبر دئمىشىدى.

عنبرىن عادتىدىر آغزىتىدان يېكە سۆز دانىشىسىن. آدام كى گىچە - گوندوز باشىنى كىتابىدان قالدىرىما يىب، طوطۇ قوشۇ كىمى كىتابلارىن سۆزلىرىنى أزىزلىھى سە معلومى كى سۆزلر آغزىنا يېكە گلر. من حاضيرام او تاغىمىزىن ديوارينا پۇنىزلەدىيم بىرلىك بىر قادىنا موختىم. او منىم ملاكەمدىر. بىرلىك دىكىدا بانلارىنى چىخاردىب، سويا آتىلماق اىستە يىر. پالتارىنى سۇيۇنوب - سوپۇنماقىدا اىكى هاوايدىر. منى پالتارلى گۈرونجه، سۇيۇنماقىدان واز كئچىر. قوللارىنى آچىپ سوپۇيا آتىلماق همین سوموكلرى بىر - بىرىندىن آىرىلىب، سوپۇيا داغىلىرى. او مباسى مقدس بىر جام كىمى گىلىپ قوجاغىما دوشور. دىسکىنلىرىم. خىال آتىندان كىلاسا آتىلىرام. نە بىرلىكتىن او مباسى قوجاغىمدادى، نە دە سو اىچىنده آرخاسى اوستە ياتمىشام. معلمىم هله دە سىينىق راديو كىمى سىن وئىر. نە دئدىيىنى باشا دوشمورم. بىرلىكتىن سىنىب سويا داغىلىميش سوموكلرى عاغلىمدا چىخمىرى. اۋز - اۋزومە دئىيرم: «عىقىخان، لازىم دېيىل سەن روحۇوو اېپلىسە ساتاسان، سەن ائلە لەپ اېپلىسىن اۋزو سەن واللاھ!... بىلە دە تارتان - پارتان، جىنگ خىال بازلىق اولار آخى!...»

كىتابىمى واراقلايىرام. بىن اورقانلارىنىن شكىللرىنىن باخىرام.

اسکلئت شکیلی اولان صحیفه‌ده دایانیرام. کیتابداکی اوomba شکیلینی تاختادا رسم اولونموش اوomba ایله توتوشدورورام. نظریمه گلیر دوغرودان دا اوomba بدنین مرکزیندە یئر آلمیش مقدس بیر جام کیمی دیر. عنبری دومسوکله ییب، دئییرم: «نظریوه نییه اوomba دوز آدامین بدنینین مرکزیندەدی، نه اوچون بیر آز یوخارى یا آشاغیدا دئییل؟»
 «سارساخلاما، درسه قولاغ آس!»

خیالیمدا اوomba ایله جاناگین یئرینى دهیشیرم. ذهنیمده عئیبه جر بیر اینسان يارانیر... قاریندان نفس چکن اینسان نئجه بیرى اولا بىلر؟ اگر آغ جیيرلر باغيرساغین قۇتشوسو اولسا يقين کى آدامین نَفسِی همیشە پوخ- پوسور ايىسى وئرر. او زامان اینسانلار بير- بىرلىرى ایله دانیشماقدان چكىنرلر. بلکە ده بىر- بىرلىرینىن نَفسِی ايىسینە عادت ائلرلر. آمما اگر اوomba جاناگین یئریندە اولسا اوندا اومبانین ایچىنده کى اورقانلار دا بدنین یوخارى بؤلومونه چكىلە گرک. او زامان اینسانىن او اورقانلارى دا قوللارى آراسىندا اولار قىچلارى آراسىندا يوخ. بئله بير اینسانى تصوّور ائله دىيىمە گولمه يىم توتور. عنبرىن قولاغينا پىچىلدايiram: گۈرەسنىن ايندىيە جن سىينە سىينىن ايشە يىن بير اينسان آنادان دوغولوب؟»

عنبر تعجّوبلە دئییرم: «يانى نمنە؟»
 «يانى بير آن اومبابان جاناگین یئرینى ده يىش گۈر نمنە اوْلار؟!»

«اولماسا آخشام اۇزۇوو يېر دۇھتۇرە گۆرسەت!»

«گۆرەسەن اينسان وجودو بىلە ئىيىھەجر اولسايدى او زامان يئنە دە
اونا اينسان دئماخ او لاردى؟»

«درسه قولاغ آسىرام. دانىشىما!»

دانىشمىرام. ئىيىھەجر قادىنلار، ئىيىھەجر او شاقلاڭلار، ئىيىھەجر كىشىلەر
ذەنىمەدە رىزە كەچىرلىرى. ئىيىھەجر اينسانلارى دوشۇننە ھەم گۈلمەيم
گلىر ھەم دە جانىما ھەۋوشىنە دولور. درىمەن اوزرىيندە كى توكلە بىز - بىز
دورور، دئىيرم بىس يېرقوردلارى أتىملە درىمەن آراسىندا سورۇنورلە.
عنبر گۈزو معلمىدە، ياواشجا دئىير: «او زامان اينسان اۇز
عىيىھەجرلىيىندەن خېرى اولمازدى، دئىيردى بە اينسان ائلە بىلە او لار.»

معلومدور عىيىھەجر اينسان عنبرىن دە ذەنىنى يېرىنندەن ترپەدىپ.
خيال قورماغىما دئىيل، من بىدىن گۈزللىيىنى سئویرم. عىيىھەجرلە
باخماغى بىلە خوشلامىرام. او مبا اىلە جاناغى يېنىدەن اۇز يېرلىرىنە
قايتارىرام. اورەيىمە دئىيرم: «مشە رىحانىن خوش حالىنا، يىددى
دۇولىتن آزاددى. نە مجبوردو درسە قولاق آسسىن، نە دە اىكى
ساعات مىخلازىب نىمكت اوستە أىلىشىسىن. يېر گۈيە گىتمىزدى كى
ايىدى مشە رىحانىن لهستانى صىنلىيندە او توروب چىيىنلىرىمى گونشە
وئردىم!...»

پنجرەدن حىطە باخىرام. مشە رىحان ھمىشە كى كىمى اۇز صىنلىيندە

أیله شیب. يئنه قاضینى آزمایشگاه پىللەلریندن آشاغى ئىرکن گئوروم.
 يقين هر گونكۇ كىمى زئزミيە گئدەجك. اوно گۆزۈملە دولاندىرىرام.
 قاضى مىش رىحانا سارى گئدىر. دئىهسەن بويون قىسىدى يو خدور
 زئزمىيە ئىسىن. آمما قاضى مىش رىحانا نىسە بىر سۆز دئىيب، زئزمىيە
 سارى گئدىر. پىللەلردىن آشاغى ئىپ، گۆزدىن ايتىر. يئنه عنبرى
 دومسوكلەيرىم: «قاضى يئنه دە گئتدى زئزمىيە!» عنبر ايسە سايىمير.
 دئىيرىم: «اولمۇيا قېيرلىرين ايچىنده خزىنە تاپىب؟!»
 عنبرىن آغزى معلمىمەن سۆزلىرىنە آخىب، منى دىنلەمير.
 «آغالار! قوروپلارىن آدینى يازىپ، منه وئرسىز. همت ائلەسز
 سىنىمىش اسكلېتىمىزىن يئرىنە آش تؤكىن قېرىستانىنин سوموكلرىنندن
 نئچە اسكلېت دوزلۇدە بىلرسىز».
 «كىم اسكلېت دوزلۇدە جك؟ بىز؟!» عنبر دانىشماق عوضىنە باشىنى
 ترپەدىر.

كىلاسدا اوتورسام دا عاغلىم زئزمىدە قالىب. قاضىنین زئزمىدە نە
 ايشى اولا بىلر؟! اوردا باشى آچىلىمېش قېرىستانىن سوموكلرىنندن باشقان
 نە وار كى؟... اوئون هر گون زئزمىيە گئتمەسى جانىما بىت سالىب؛
 نىمكتىن تاختاسى تىكان اولوب يانچاقلارىما باتىر. كنجكاولىقدان
 اولورم. اوئون اورادا نە ايش گئردوپۇنو بىلمەلىيەم. يئريمدن قالخىب،
 معلمىمەن اجازە آليرام. من ئىلىمى قالدىرىب اجازە آلماقدا عنبر

سوروشور: «آغا، آش تؤکن قبریستانین آدینین شان - نۇزولو نەدى؟»
«اونو مشه ریحاننان سوروشون.»، معلمیم دئییر. نه عجب عنبرین ده

سوال سوروشماغا آغزى آچىلدى!

حیطه چىخىرام. مشه ریحان منى گۈرجك دئیير: «اوغول بالا، سن
يئنه ده كىلاسدا دىش دورا بىلمەدىن؟!»

ھېچ بىلمىردىم مشه ریحان دوز - دوز باخىاغى ايله هر ايشىمىزه
ديققت وئرىر. زئزىمىيە سارى گىدە - گىدە دئىيرم: «مشه ریحان،
اۋزوو حاضىرلا. آزجا سورا بىر كىلاس مەھسىل باشىوا تۈكۈلوب
سەندىن شان - نۇزول سوروشاجاقلار!»

مشه ریحانىن جوابىنى گۈزلەدن زئزىمىنин پىللەلىيندن آشاغى
أنىيرم...

نَمُوْ ايىسى گلير. بارماق اوْجو زئزمنىن پىللەلىيندن آشاغى أنىزم.
آياقلارىمى آستا- آستا قويورام قاضى ئىشىتمەسىن. قاپيدان اىچرى
كىرىم. آلاقارانلىقدىر. هؤوشنىلىيم. قرييھ بير حىسىم وار. قلبىمین
تاپىلىتىسى گئت- گئدە چوخالىر. فيليم لرده كى كىمى اوزومە بير تاي
قادىن جورابى ماسكا چكسەيدىم اوزومۇ تمام- كامال بير اوغرو
كىمى حيس ائدردىم. آمما من كى اوغورلۇغا گلمەميشم!... بو
زئزميدە آدام سور- سومويوندن سونرا اوغورلاناجاق نه وار كى؟!
دھلىزىن دېلىزىن دېلىزىن دېلىزىن دېلىزىن دېلىزىن دېلىزىن دېلىزىن
پىنگ- پونگ مىزىنinin كىارىندا دیوار دىبىنە قالانىب، نارىنلارىنى
بئيوكلەرن آيىرىپىلار. بللى دېليل نىچە اولونونكودور. اگر أىيلىب
پىنگ- پونگ مىزىنinin آلتىندا جومجومەلرى سايسام، اوندا اولولرىن
سايى معلوم اولار. زئزمنىن دؤشەمهسى باشا باش قازىلىب
شۇخوملاتمىش زەمىيە بنزىر. آنجاق تو خوم سېپىلمەدن دېيەسەن سوموك

بیچیبلر بو زمیدن.

میزین اوستوندہ بیر دیرل وار بیر ده او مبانین ایچیندن کئچیریلمیش نازیک بیر لوله. قاضی میزین قیراغینا فالانمیش سوموکلری قوى- گؤتور ائدیر. حاذيق بیر سوموکشوناس کیمی مؤهره سوموکلرینی گؤزدن کئچیریب، بیربە بیر سئچیر. سئچدیبىي مؤهرەنى لولەنین باشىندان کئچیرir. اوز- گۈزنو گۈرمورم. آمما ئىلرى قوى- گۈتوردەدیر. باخديقجا پالتارى آلتدان اوونون بئل مؤهرەلرینى، قولۇنون، بىلە يىنин سوموکلرینى تصوّور ائدیرم. تصوّورلىم همىشه گۈزلەمەدىيىم زامان منى ياخالا يىب، ذهنىمدن آسىلار. قاضىنین دىرسە يىي أھرۇم کیمی اوونون قول ايلە بىلک سوموکلرینى حرکته گتىرير. مىز ايلە گۈزونون فاصىلەسىنده حرکتده اولان بىلە يى مکانىكى بير آلت كىميدىر. سوموکلرى بير بىر گۈتوروب باخىب، باش يوخارى آن- بۇي ائله يىب، يئرينه قايتارىر. آىرى بير سومويو گۈتورور. دئىەسەن بئىنىندەن علاوه ئىلرى ده سومويە باخا- باخا فيكىرلەشىر. بللى دىر منىم کیمی سوموکلره علاقەسى وار. آمما من بئله داغىلىب سرىلمىش سوموکلر دئىيل، چىچىو وەلنمىش سوموکلرى تصوّور ائتمىكدىن خوشلانىرام. سومويو لمس ائتمىكدىن چوخ، ذهنىمده تصوّور ائله يىب، اونا گۈرە خىال قورماقى سئویرم. بىلمىرم قاضىنین علاقەسى نە زاماندان و هاردان باشلانيپ، آمما بو عادت مندە آلتىنجى كىلاسدا

درس او خوياندان باشلاندى، هله ده باشيمدان ئىل چكىمەيىب. عنبر دئىير سەن آلتەمىش ياشينا چاتسان دا بو عادت سىندن ئىل چكەسى دئىيل. هەر شەئى او عئينىكەن باشلاندى. طوبا قېرىستانىندا اۆت سىز، درى سىز، پىرە سىز، اۇرتوكسوز جىلدلىرىنى گۈردويمۇم دە اوستەلىك گىلدى عئينىك ماجراسىنا.

احمد دئىمىشدى: «اولان يىلىميسىن كى، آدامى لومبهلى لوت گۈرسەدىر! دايىم خارىجەدن گىتىرىپ». سونرا عئينەبى گۈزۈنە تاخىمىشدى. گۈزلەرى عئينەبىن قارا شوشەلرېنин آلتىندا گىزلىنسە دە دوداقلارى نارىن- نارىن گولمۇشدو. من ايسە عئينەبى اونون گۈزۈنەن چىخارماغا چالىشمىشدىم. خوشلانمیردىم احمد وجودومو چىلپاڭ گۈرسۈن. ألىمدىن قورتولوب قاچاراق دئىمىشدى: «بۇرا باخ... هله لوت- عوريان گۈرستەمەبى اۆز يېرىتىدە، اتنىن درى آلتىداكى سوموحلەرى دە گۈرسەدىر. گەدە سەنین سىنه قفسىن ائلە بىل توپىوخ نىنى دى...»

ألىمى سىنه مەدە چارپازلامىشدىم. هەچ عاغلىما دا گلمىزدى آدامىن سىنه قفسى توپىوخ نىنىنە بنزەسىن. او زامانادك اۆزۈملە عنبرىن علاوه دوغرو- دورۇست چىلپاڭ بىر آدام گۈرمەمىشدىم. هەچ عنبرى دە دوم چىلپاڭ گۈرمەمىشدىم، چونكى آنام حامامدا بىزى آلت پالتارىمىزى چىخارمامىش يوپۇندوراردى. هانسىمیزسا حامامدان چىخسايدىق، او

بیریمیز آنامین امریلە اوزوموزو دیوارا چئوریب گۆزوموزو یومارديق. آنام نه گۆزونو یوماردى نه ده بیزیم چیلپاق بدنیمیزه زىللەنردى. آنام آلاھ کیمی بیزیم چیلپاقلىغیمیزی گۇرر- گۇرمىز ایدى. او اۇزو ده پالتارىنى سۇيونمادان اوّل بیزى یوپۇندوراردى. هله ده بدنىنه يا پېشىميش اىسلام پالتارى، بوخاردان ويز- ويز اولموش ساچلارى ذهنىمدن چىخمايىب.

احمد «سوموحلرى ده گۇرسەدیر»، دئىيب قاچاندان بىرى منيم بئينىمە بىت دوشموشدو. اوستەلىك، «توبۇخ نىنى» سۇزو غرورو ما توخونموشدو. سوموكلرى گۈسترن عئينەبى عاغلىمدان چىخاردا بىلميردىم. كىمسە يە باخىردىمسا سوموكلرى أت- درى آلتىدان چىخىب گۆزومە گىرىرىدى. گئچەلر يوخلارىمدا سىنه قفسىمەدە توبوقلار قىققىلداييردىلار، خوروزلار بانلاييردىلار، جوچەلر جوججولدە يېرىدىلر. عئينەبى أله سالا بىلسەيدىم ھەر كىسىن اوّل آنامين دؤشلىرىنىن اوستوندەكى سىنه قفسىنى، سوموكلرىنى، وجودونون اىچىنى، دوغولدوغوم بطنىنى گۇرمەلىيەدىم. نظرىمە گلىرىدى آنامين بطنى قىير كىمى قارانلىق بىر يېر اولمالىدى.

«دىيىرلر آدام اۇلنده قېرىن اوّل گئچەسى أنكىر- منكىر گلىب سوال- جاواب ئىلر. گۇرەسن آدام آناسىنىن بطنىنى دوشدويو گون ده أنكىر- منكىر گلىب آدامى... »

عنبر ئىنى آغزىما قويىمۇشدو. ائكىزتايى اولماغىمۇزى دئىيل كى، ذاتاً بىر- بىرىمېزدىن فرقلى فيكىرلەشىرىك.

«بو عئينك لاپ سىنين عاڭلىيۇ باشىننان آلىب. بىلە گئتسە دلىخاناياجان پۇستۇن وار...»

احمدىن چىلىپاق گؤسترۇن عئينەيىنин كرايەسى باهادى. گوج- بىلاھىنان عنبرى راضى ائلەدىم بىر هفتە جىب خىچلىيمىزى يىغىب بلکە بىش - اوْن دقىقەلىك عئينەيى كىرايە ائلەيىب گۈزۈمۈزە تاخاڭ.

عنبر دئىدى: «احمد گۈپچىدۇ. من كىتابدا اوخوموشام كى آدامىن سوموكلرى فقط اىكس اشۇھەسىنن گۇرۇشىر. حتى أىيە عئينەيىن شوشەلریندە اىكس اشۇھەسى اولسا دا اجازەسىز بىرىنى لومبهلن لوت گۈرماخ پىس اىشدى!»

دئىيم: «منىم خالخىنان نه ايشىم وار!... سىن دىيسىن بە گئدىب قونشۇيا دىيەجام اجازە وئرىيسىن بو عئينەيىن سىنين قىزىيوا باخىم؟!»

احمد گولە - گولە دئىدى: «من ھم اۋزۇنە باخمىشام، ھم دە قىزينا... اۋزو كى هەچ... سوموكلرى اوستە أتدىن يىددى قات دووار چكىلىپ! آمما دؤشلىرىنىن ھر بىرى بئيوڭ دئم قارپىزى يىكەلېخدادى!»

عنبر دئىدى: «احمد گۈپ باسیر، سىن نىيە اينانىسان!» ياواشجا عنبرىن قولاغينا پىچىلدادىم: «من اىستىرم آنامىن بطىننىن اىچىنى گۈرۈم.»

عنبر قولومدان توتوب دئدی: «بو گۈپچو گىدەنин چاخان - پاخاينىا
اينانما... آتام بولسە بوغار بىلەوى!»

دئديم: «ھە... بس ايندى معلوم اولدى كى سن ده عئينە يىن
سوموحلرى گۈرستىماغىينا اينانيسان.»

احمد دئدی: «من محلله آروادلارينىن، قىزلارينىن چوخونا
باخىشام.»

بىر آن تصوّور ائلەديم احمد عئينك دالىسىندا آناما باخىر. أتىملە
درىيم آراسىندا بىر شئى تىترەدى. پۇرتوشدو. عنبر ده پۇرتوشدو. يقىن
منىم عاغلىما گلن اوونون دا عاغلىنا گلمىشدى. آنامىن چىلپاقلىغى...
سېنە قفسى آلتداكى توپوق نىنى... آنامىن دؤشلىرى... آنامىن بطنى ...
بىز آنامىزىن دوغما اوغلانلارى اولاراق حامامدا همىشە اوونو بىنەن
ياپىشمىش اىسلام پالتارلارى ايلە گۈرموشدو. ايندىسە باشقىا بىر
آروادىن قارنىندا چىخىميش گە... تصوّورو بىلە دلى اندىرىدى
آدامى. بىر آندا هوژملە احمدىن اوستونە جوموب، ياخاسىندا
ياپىشدىم. عئينە يى گۆزوندن چىخاردىب يئرە توللادىم. ايکى دؤيوشن
دانا تك بويۇز - بويۇزا دايىاندىق. بىر - بيرىمېزى يئرە چىرپىپ،
بۇغوشدو. ائكىزتايى اولماغىمizza دئىيل، عنبر آنادان دوغما
قورخاقدى. همىشە داعوا - دالاشدان قورخار. ايندى ده قارداشىنا
كۈمك دورماق عوضىنە، اۆزگە كىمى بىزى آرالاماغا چالىشىر. بىر آن

عنبرين ألينده کى سينيق عئينه يى گئردوکده اىكيمىز ده چيرپىشماقدان
أل چكىب عئينه يه باخديق. بللى دئيلدى عئينك هانسيمىزىن آياغى
آلدا سينميشىدى. احمد تورپاقلى أللريلە گۈزوندن آخان ياشى سىلە-
سىلە دئى: «ايىدى گندىب دايىمى يوڭلارام قاپوزا عئينه يىن پولونو
سизىن آلار.»

منسە باغىردىم: «گىدە منه ايلىشىمە هااا، و ايللا عابىريوی آپازارام.
آچارام صاندىغى تؤكەرم پامېيى... بوتون محللەدە جار ساللام کى بو
گىدە بو عئينه يىن سىزىن آروادلارىزىن، قىزلارىزىن چىلىپاق بىنلىرىنە
باخىر... دئىدەم كى، حساب ألينده اولسۇن!»

قاضى باشىنى مىزە سارى أىيپ. يقىن كى دئونوب منى آرخاسىندا
گۈرسە، ديسكىنەجك. دوروشوغونا باخىرام. اونون بۇيۇنونۇ
مؤھەللىرىنى ذهنىمەن گۈزوندە گۈرمك اوچۇن هېچ بىر عئينه يه
احتياجىم يو خدور. ارادە ائتىمۇم اونون اسكللتىنى دە ذهنىمەن گۈزوپە
گۈرە بىللەم. آمما ندىنسە قاضىنین سىنه قفسىنەدە كى توپۇق نىنىنى،
سوموكلىرىنى ذهنىمەدە تصوّور ائتمە يە هېچ گۈپۈم يو خدور. اونون نە
قوىرۇغۇ وار، نە بويىنۇزو. ائله باشقۇ آداملار كىمى دىر. قاضى نىن
كۆبۈت سور- سوموپۇ منىم نە ئىجىمە دىر!

هېچ واخت بللى اولمادى احمدىن عئينه يى دوغرودان- دوغروپا
آداملارى چىلىپاق گۈستەردى يوخسا يوخ، آمما او چاغدان بىرى

آنلايدىم كى من نه اولودن قورخورام نه ده اولو باراتاسىندان.

اوشيميزين قارشىسىنداكى طوبا قبرىستانىنىن يئىنده مچيد تىكىلەمەسىنە گۈرە اولولرىن صاحىبلىرى نېش قبر ائله يىب، اۆز اولولرىنى آيرى قبرىستانا داشىماغا مجبور اولموشدولار. من ايسە هر گون قبرىستانا گىندىب، نېش قبر اولان اولولرىن باراتاسىنا باخىردىم. اىچىمەدە دوغولموش ماراق آن باشى منى طوبا قبرىستانىنا سارى چكىرىدى. اوردا نېش اولان قېيرلىرىن كنارىندا دوروب بىنائىنى اولونون اوستوندن قىراغا چىكدىكلىرىنده قېيرىن اىچىنە بويلاتىب قىبلە يە سارى اوزانان آدام باراتاسىنا باخىردىم. گاھدان دا اولو صاحىبى باخماغىما مانع اولوردو. لاکىن من هر اىشىن اوّل سىنە قفسلىرىنده كى توپوق نىنинە دىقىقت وئىريردىم. ندىسە توپوق نىنلرىنىن ھامىسىنەن اىچىنە تورپاق باسمىشدى. توپوق نىنلەرنىن سونرا اسكلەتىن اوomba سوموكلىرىندىن ائركك - قادىن اولدوغونو تخمىن ويريردىم.

«سن دىيىسىن ايندие جن بو اسكلەتىن گۆز كاساسىنەن اىچىندىن نېچە ايان سوир و شوب كىچىب؟»

عنبر قورخاقدى. هم اياندان قورخور، هم اولودن، هم ده طوبا قبرىستانىن يوز ايللىك اولولرىنىن باراتالارىندان.

«سن آخر اولو گولدورن اولا جاقسان!»

آمما من اولولرى گولدورموردوم. هر اولونون اوزونە عايىد بىر ناغىلى اولمالىدى. او ناغىللارى ائشىدىب، بىلەمەيىم گلىرىدى. آمما اولو

صاحبلىرى هميشه تله سيردىلر ائلولرىنин سور - سوموكلىرىنى يېغيشىدىرىپ، قېرىستاندان قاچسىنلار. بعضى گئجهلر مايكل جكسونون «ائلولر رقصى» موسىقيسىلە ذهنىمەدە ائلولرىن اسكللتلىرىنى قېيردىن خورتدادىب، صفه دوزوب، جكسون كىمىمە ائلولرىن باراتالارى ايلە رقص ائدىرىدىم. عنبر منيم خىال بازلىغىما خۇر باخىر.

«نىيە دىرىلىرى بوراخىب ائلولىرىن ياپىشىپسان؟ بولموسىن اسكللتلىرنى خىال بازلىغىن يولو دلى خانادان گئچىر؟»

عنبر منيم خىال بازلىغىمى باشا دوشمور. بو خىاللار يالنىز منه عايىددىر. هئچ كىم منيم ذهنىمە گىرىپ، بونلارى ئىمدىن آلا يىلمىز. نە ياخچى كى ذهنىمەن گۈزو گۈرونن دېئىل، ذاتاً من خىاللارىمى دىلە كىتىرمە يىنجه هئچ كىم خطكش گؤتوروب اۆز اولچولرىلە خىاللارىمى اولچە يىلمىز.

گاھدان دا قېىردىكى اسكللتە باخارىن، گۇرقازان قېيرىن اىچىنە آتىلىپ، باراتانىن بو تۈولۈيونە أىل ويرماق همىن توپوق نىنى دە پۇزولوردو. سوموكلىرى بىرېبىر تورپاق اىچىندىن گؤتوروب توربانىن اىچىنە دولدوروب، اولو صاحىبىنин ئىلەنە وئىردى. باراتالارين ئۇمرۇ نە قدر اوزۇن اولاندا، بو تۈولۈي دە تىز پۇزولوردو.

«قوم مسافىرىيدى ياشىد؟»

أولو صاحىيلرى تعجۇبلە منه باخاردىلار. منسە جواب گۈزلمەدن دېرىدىم: «بلكە دە وادى رحمت!»

قاضینین اللرینین حرکاتينا باخیرام. او حرکتلري معنا ائده بيله جك قدر گوجوم اولسايدى، قاضینین ذهنيندن كئچنلردن باش تاپا بىلدىم. بلکه قاضى ده منه تاي هر بير سوموك پارچاسينا گؤره اوزل بير تصوّورو وار؟! کاش دیوار دىيىنه قالانميش سوموكلىرىن ده ياشام ناغيلىندان باش تاپاردىم. گؤره سن دیوار دىيىنه قالانميش سوموكلىرى دىرىكىن عاغىللارينا گلردى بير گون سوموكلىرى بو زئرزمىنин بوجاغىندا اوست - اوسته تللەنەجك؟ گؤره سن سوموك ده جانلى بدن كىمى آجي - آغرينى حيس ائدر؟ كيم بىلىرى!... بلکه ده حيس ائدر! بلکه ده سوموكلىرىن دىلى اولسايدى بىزه دانىشاردىلار. بلکه ده سوموكلىرى بىزيم باشا دوشىمەدىيىمىز بير طرزده آغرينى حيس ائدېرلر!... لذتى نتجە؟ گؤره سن سوموك ده لذتى حيس ائدر؟ مثلا اسكلئتىن هانسيسا اوْرقانىنى لمس ائتدىكده، او دا لذت آلا؟

ايندييەدك سوموك قالاغى گؤرمەميشىديم. نظرىمه گلير باخدىقجا سوموك قالاغينا لرזה دوشور. منه ائله گلير كى سوموكلىر اولدوغو يئرلىيندە ترپەشىرلر. قورخمورام، آمما ھيجاندان ديزلىريم تىترە بير. آز قالىر زئرزمىنин پىللەلرinden يوخارى قاچىب، دئىيم: «سوموكلىر خورتدايىبلار» آمما آشىرى ھيجان قىچىمى قيفىللايىب. سىسىم خىرنە يىمده باتىب. آمما بىن نىيە سوموكلىرىن حركتى قاضىنین وئجىنە دئىيل؟!

قالاقدان آيرىلمىش سوموكلىر نظملە بير - بيرينين کنارينا دوزولور.

آياق آلتى سوموكلر ده موشتوكلر كىمى آياق بارماغىنин سوموكلرى اوستونه دوزولور. موشتوكه بنزىر سوموكلر ايسيه توپوق سومويونون آلتىندا قالىر. سونرا بالدىر سوموكلرى، سونرا ديز آشىغى اوستوندە اوتوران ديز قاپاقلارينين اوزرىنه بىر جوت بود سومويو عمودى حالدا پردىلەنir. اوomba سومويو يئردن قالخىب، بوشقاب پرنده كىمى زئرزمىدە اوچاندا اوزومو مۇھۇم بىر فضادا حىس ائدىرم. قلىيمىن چىرىپيتىسىنى ئاشىدىرم. اوomba، قاضىنин باشى اوستە فيرلانىب، منه سارى اوچور. بىلەمەم يوخو گۈرورم يوخسا اويا GAM. گۈزۈمون قاباغىندا فيرلانان اوomba هېچ ده مقدس بىر جام كىمى دئىيل، نەمەن ئۆيىنده كى دىب سىز دىبىك كىمى كوبۇتدور. ئىلىمى اوزالدىرام اونو تو توم. اوomba تۇوا دوشوب، پردىلەنىميش بودلارىن اوستونه تاخىلاراق، يول تو توب، قاضىيە سارى گىندىر. قاضى ايسيه باشى آشاغىدا، سوموكلرى آغىر-يونگول ائدىب سەچپر، بىر بىر پىنك-پونگ مىزىنин اوزرىنه دوزمە دوزور. اونا سارى گىندن باشسىز - بىنلىك كىلەتە بىر خود اولمۇر. اوزومە يونگول بىر يۇمرۇق ياتىرىدیرام. اوز يۇمرۇغۇم مۇھۇم خىاللارى باشىمداڭ اوچوردور. آش تۈكىن قېرىستانىن سوموكلرى هلە ده زئرزمىنин بىر بوجاغىندا داش كىمى ئىللە همن آتىلدىقلارى يېرده دوشوب، قالبىلار.

آلاقارانلىق، سوموك دولو زئرزمىنин فضاسى خىال گوجومۇ قۇرجالا يير. عجىبە تصویرلر، سؤزلر، سوآللار عاغلىما گلىر. بو

سوموکلر بىزىتىن قاتىلى دىلر. آنباشى اونون سىنىپ يئە داغىلماغىنى منه خاطىرلا دىرىلار. بىليرم ايندى عنبر بوردا اولسايدى، دئىردى: «آخى عاگىللى! هاردا گۇرۇبسن اسكلېت آىرى اسكلېتىن قاتىلى اولسون؟!» يقىن بو سوموکلرین صاحىبلرى ده قېرىن اوّل گئچەسى انكىر- منكىرلە حسابلاشاندان سونرا قورد- قوشلارين ضيافتلىرىنە يئم اولوبىلار. بىزىتىم نىتجە؟ يوخ! منىم بىزىتىمین قورد- قوشلارين ضيافتلىرىنин آرتىغىندان قالماش باراتا دئىيل. هلە دە اونون پارچالانماسىنин ياسلىسى كىمىيەم. گۇرەسن قاضىنин اونا گۇرە نە حىسى وار؟ او دا ياسلىدى؟!

گۆزۈم قاضىنин حرکاتىندا، آرا- سира ئىلەدە آغىر- يۇنگول، باش يوخارى ئىلەدىيى سومويو كۆليس ايلە ئۇلچوب، گؤيلو چكەنلى مىزىن بوجاغىنا قويور. باشى سوموکلرە ئىلە قارىشىب كى دئىھە سن آنباشى محصىل لرى گودن قاضى دئىيل. حوضۇرومۇ بئله قاپى آستاناسىندا حىس ائتمىر.

چىينىمە بىر ئىل قويولاندا دىسکىنلىم. عنبردىر. بارماغانىنى سوس دئىھە دوداغىنا قويوب آستاجا قولومدان توتوب، منى پىللەلرە سارى چكىدى.

«خېرىن وار قاضى بو سوموکلرین نە ايش گۇرۇر؟»
 «آدامى گودمك دە ئىلە بىر جور اوغۇرلۇقدى!»، عنبر دئىدى.
 اونون سۆزۈنە آجىغىم توتدۇ. من اونا قاضىنин نە ايش گۇردو يۇنۇ

دئمک ایسته بیرم، او ایسه منه اوغورلوق دامگاسى ويرير.

«يانى نمنه کى گودمک ده بير جور اوغورلوقدى؟ اوغورلوق يانى بيريندن مادى يا معنوى بير شئىي چالماق، مگر من قاضىدەن نمنه اوغورلا ديم کى؟!»

«سن قاضىنین خلوتىنى اوغورلا دين!»

عنبرىن سۈزۈنە قورو يوب قالىرام. يئنە دە ياشىندان يېكە سۆزلىرى دانىشىب دىلىنى منى سانجىر. هېچ باش تاپمىرام ئىكىز قارداشىنى بوراخىب، نىيە بىس بو قدر قاضىنین طرفىنى ساخلا يىرى؟! اولمايا منىم خېرىم اولمادان آرالارىندا بىر سىرّ وار!

عنبر ایسه اوندان اينجىكلى اولدوغومو حىس اندىب گولە - گولە دئىير: «ائشىتمەدين زىست معلمىي دئدى هر گروھ اوزۇنە بىر اسكلەت دوزلدىب آزمایشگاها تحويل وئرسە، امتحانىن يارى نومەسىنى آلىب؟ قاضى بىزدىن زرنگ ترپەشىب دا!». هلە خېرى يوخىدى صاباحدان اوردا بىر زىتىن هر مۇدل توليد خطى يولا دوشە جاخ.»

«بىر زىتىن بىر دنهدى!»

«ياخچى، بىر زىتىن يوخ، ماتروشكا!»

ايکىمىز دە گولوشوروک. عنبر ساشىدىغى يئرين اوستونە مەرمۇن قويىماڭى ياخچى باشارىر.

زنگ چالىنib. مەھسىل لر حىطىن هر گوشەسىنە سېلەنېيلر. مشە رىحان قورو قاخ كىمى لهستانى صىنلەدە ئىنگىنى قويىب اوْوجلا رىنин

ایچینده سیخان چلیین اوستونه، دانیشیر. کیلاسین محصیل لری زیست‌شوناسی معلیمی ایله برابر موْزان کیمی ویزیلدانا - ویزیلدانا صندل اوسته او تورموش قورو قاخی دئوره له ییبلر. مشه ریحان آش تؤکن قبریستانی آدینین شأن - نوزول ناغیلینی باشلایر:

«گونلرین بیر گونوندە، شاه عاباسین دوربونوندە، تربیزه آژلیق، قیطلیخ دوشن دئنم، أمیره قیز محله‌سیندە، ناییب قاضی آدیندا بیر پهلوان واریدى...»
«قاضی!»

عنبرله منیم سسیم اوونون سؤزونو کسدی. مشه ریحان بیر آزمایشگاها، بیر ده زئرزمییه ساری باخدی.

محصیل‌لرین آراسیندا یئنه ویزیلتى دوشدو. عنبر تعجب‌لە منه باخدی، من ده عنبرە. نه محصیل‌لرین ویزیلتیسى مشه ریحانین وئجینه گلدى، نه ده بیزیم تعجب‌لە حالیمیز. ناغیلین آردینى توتدو. آستاجا عنبرین قولاعينا پیچیلداییرام: «ناغیل دئین مشه ریحان اولسا، اوندا گئر ناغیلین پهلوانى ناییب قاضی نمنەدی دااااا...»

عنبر سؤزومو سایمادان گۆزونو تیکدی مشه ریحانین آغزینا. مشه ریحان دانیشا - دانیشا دیشلری آغزیندا شیققاشیق شیققیلداییر. منه ائله گلیر کى آغزیندا يوز ایلدن قالمیش قورو قاخ ایسلادير...

ع

اۆزونو طرف سیز اعلان ائدیب، ساواشا قاتیلمامیش، خاریجى اردونون مقابیلینده مغلوب اولموش اولكەدە، تبریز جماعتىن پايى آجليق، يوخسوزلوق، ناخوشلوق ايله اولوم اولسا دا، نایب قاضى هله ده اۆزونو مغلوب بير اينسان كىمى حىس ائتمىر. اونون باخىشىنا گئره دؤولتىن مغلوب اولماقى تبریز جماعتىن او دوزماقى آنلامينا گلمىر. اونا گئره اينسان يئر او زوندە يارانان گوندن برى چتىنلىكىلر ده اونونلا برابر يارانىب. مغلوبىتىن تۈرنىميش چتىنلىكىلر باخما ياراق ياشايىش دوام ائدىر. بو چتىنلىكىلر سېبىيىندىن پەلۋانلارين آياقى زورخانادان او زولسە بىلە، زورخانا كىشىلىك مئيدانىدیر، كىشىلىك مئيدانىنин قاپىسى هر زامان و هر دئورەدە آچىق قالمالىدیر. نایب قاضى گودالىن ايچىنە گىرىر. هر گونکو كىمى پورىيات ولى نىن آياق اىزىنە حؤرمەت گؤسترەنگىزىلە ئىلىنى گودالىن تورپاغينا سورتوب، اۋپوب آنينا قويور. گودالىن ات تورپاغى

پهلوانلارین آياقلارينين آلتىندا بركىسى ده، آنجاق نايىب قاضى آددىم آتدىقجا عوريان آياقلارى آلتىنдан نارين تۇز قالخىر. تورپاڭ اونون اوچون دوغما بىر عنصردى. آياغىنин آلتىنдан قالخان توز وئجيئە دئىيل. آنادان دوغولاندان برى تورپاڭ ياشاىشىنا ھۇرولوب. گوندوزلر ساخسى خانادا لىلرى أت تورپاغينا بولاشىر، آخشاملار ايسە آياقلارى گودالىن تورپاغينا. يىددى آرخاسى كىمى نايىب قاضىنин ده چۈرەبى تورپاقدان چىخىر.

گودالى دئورە ووراراق آستا قاچىر. وجودو گودال اىچىنده، عاغلى ايسە سحر گۈردويو ئولولرده قالىب. سحرىن گوندوغان چاغى، أميرەقىز درېندرىنيد بىش ئولونو بىر گوندە گۈرمك اونو سارسىدىب. قوم پې قېرىستانىنин اوچوق دىوارىنин دىيىنده، بىر آنا اىلە كۈرپەسىنىن ئولوسونو گۈرونجه، صىرى داشىب، قان باشىنا قالخدى. أميرەقىز اھلى ئولولرى دئورەلەيىب، هر آغىزدان بىر سىس چىخىر.

«بىشاوانىن حتى گوجو چاتمىيىب كۈرپەسىنى جوفتونن آيىرسىن!»
 «قارنى گۈر نىچە شىشىب!... دىيرلر حصبە تو تانلارين ھامىسىنىن اوّلچە قارنى شىشىرا!»

«نه ياخچى كى كۈرپەسى ده ئولوب!»
 «ائىلە دئمە، كۈرپەنىن نىسگىلى آدامىن اورەيىنى دئشىر. بىدېخت بىشاوا آناسىنىن أمىجەيىنى بىلە آغزىنا آلا بولمەدى!»

«بىدېختىن بالاسى بولۇرموش اۋلەجح، اونا گۆرە گلىپ قىسىلىپ قېيستان دىبىنە!»

«واللاه آدام آز قالىر كوفر دانىشىسىن!»

«دردىمىز آز ايدى، آژلىخ بىس دېيلدى، حصبە دە اوستەلندى!»

«قىتلىخ... قىتلىغى نە گۆروسن! ھامىسى قىتلىغىن پۇخودى!»

«اۇلن لىرين آدلارى يازىلمالىدى. بئله اولماز كى اۇلونو باسىرىپ، اوست - باشىوی سىلكەلەيىپ يولۇو تو توب گىنده سن!»

«رحمتلىين اوغلۇ، بو ھايىا ھايدا، جماعات يئمە يە چۈرك تاپانمیر، سن دە قالىپسان اۇلولرىن آدلارىنىن واينى؟ اۇلونون آدى يازىلىسا دىرىيەلە جاخ؟»

«مە يە اۇلن لر اميرلشىكىرىدى، شاهدى، وزىردى، قنسۇلدى كى آدى يازىلىسىن!»

«او بىر نفر سن، بويور قوللاريوى چىرمالا دى ياز دا. ھېش بولۇسن بۇ بىناوانىن آدى ندى؟»

تاماشاچى لارين بىرى اوجا سىسلە گولە - گولە دئدى: «واللاه گوندە بىر بئله قارىشقا قىرلىسايدى، قارىشقالار يئر - گۇپۇ بىر بىرىنە قاتاردىلار.»

نایىب قاضى دۇنوب گولە گولە دانىشان تاماشاچى يَا باخدى.

جماعىتىن بىرى دئدى: «اييان، دونن ڦۇوردوغۇن قارىشقالارا ايسىسلىپ

دا ويردين؟»

تاماشاچيلارين بير نئچهسى اوجا سس ايله گولوشدورلر. ناييپ قاضى يه ائله گلدى كى، دونقوزلو ايان اولو گولدورندى، او نو لاغا قوبوب، گولوشن تاماشاچيلار ايسيه ياشايىشىن چىركىن اوزوندن دوغولموش آياقدا دولانان اولولردىلر، مئيتلىرىنىن قوخوسو اميرەقىز محلەسىنى دولدوروب. ايان گولمەينى خىپ كىسب، دوداقلارينى بير بيرىنه سىخىب، پىشىك كىمى پارىلدايان ياشىل گۈزلىرى ايله تاماشاچيلارا گۆز دولاندىرىپ، دىنمز- دانىشماز آياقدا دوران اولولردىن آيرىلىپ، قېرىستانا سارى يولا دوشور. آددىم آتدىقجا بؤيوک قالوشلارى^۱ جوراب سىز آياغىندان چىخىر. چىينىنە آتدىغى تلىس، دونقوزو اوستە دونقوز قولولموش كىمى نظرە گلىرى.

«خېرىز يو خدى، دئىيرلر قارىشقادان علاوه، گوندە بير تلىس اولو پالتارى يىغىر. گۇر هئش او قالوشلار پاتلەتىنە ياراشىر؟ بللى دئىيل دونن كيمين آياغىندايدى.»

«دئىيرلر دامچاسى دولودو اولو پالتارىينان.»

ناييپ قاضى بوتون گوجونو آياقلارينا يىغىب، گودالىن دئورەسىنده دو قاچىر. آجدىر. يادينا گلمىر نه زامان توخ قارىن بير يئمك يئىيب. باشى بدنىنە آغىر گلىرى. هله ده آنايلا كۈرپە مئيتىن آغىرلىغىنى چىينىنده

^۱ - قالوش: باشماق اوستوندن گئىيلەن رئزىن آياق قابى

حىس ئەدىر.

سحر چاغى داشا دۇنماش كۈرپە ايله آنانى گۈرونجه اوجا سىلە
دئمىشدى: «آللاھ، جلالىوا شوکور!»

قادىنин باشأورتۇيۇنۇ آلتىندان چكىب، بىر اوچوپلا گۈيرمېش
كۈرپەدن ياپىشىپ كۈرپەنى آنانىن قارنى اوستە قويوركەن اۋزلىيندە
دئمىشدى: «بىلە دە جلال - جبروت او لار آخى!»

جماعىتنى بىرى سىلسەمىشدى: «نايىب قاضى حاقدا اوجادان
صلوات!»

مېرده شىرخانانىن آغزىندا كۈرپە آناسىنин قارنى اوستوندەن زوپوب،
گۆبك بايدان آسلاق قالاندا نايىب قاضىنин جانىنى سوپىق تەر
باسمىشدى. يئنە دە «آللاھ جلالىوا چوخ شوکور!» دئىب، مىن
موصىبىتلە مئىيت ايله كۈرپەسىنى مېرده شىرخانانىن اىچىنە سوروتلە يىب،
آىرى مئىيتلىرىن كنارىنا اوزالتىمىشىدیلار.

مورشود باهادورون گۆزو قاپىدا، پەلوانلارين يۈلۈنۈ گۆزلە يىر.
نايىب قاضى تىكباشىنا گودالىن اىچىنده گولشىمەدن اۇنجه دۇ قاچىر
جانىنى قىزدىرسىن. سىنه سىنەن توكلرى آلدى، آلنىن قىريشىلارى
اوستوندە مىنجىق - مىنجىق تەرتوروب...

مورشود ايسە بارماقلارى عادت اوزرە ضربىن درىسى اوستە نارىن
رىتىم تو تاراق، عاغلى يىتمىش يىددى يئرە داغىلىپ. روس قوشۇنۇنۇن

لشکرکش لبی، قحطلیک، آجلیق، چورک قیتیلیغی، آجلیدقدان تؤرنمیش ناخوشلوقلار، میتوخانانین^۱ دیواریندان آسیلمیش بوپلوقلار، آجلیدقدان، ناخوشلوقدان اولن ایلمکچیلر، فرش کرخانالارینین یارى توخونموش قالىلارى، زورخانانین یئتیم قالمیش گودالى، قافقازا دوغرو گئدن فایطون، فایطون ایچیندە حاجى رسولون روس دئللۇ ياشیل گۆز قیزى، فرش دزگاهىندا همن قیزین دارا چكیلمیش چۈھەرسى، جئويز آغاچىنین کوتويو اوزرىنده قلم - قلم يوندوغو او قیزین سردىسى، قلم، چكىش و... ھامىسى بېرىلىكىدە آنغيران مازالاخ كىمى زامانىن قئيطانىندا بوراخىلىپ، مورشودون باشىندا وىوىي ويلدا يير...

بىر قوجاق بويلوغۇ باغرىنا باسىپ، حاجى رسولون فرش
كرخاناسىنین حىطىئە كئچىر. اىچرى حىطىئەن آچىق قاپىسىندا بىر قىز
أىيلىپ سىلە يير:

«ملکە... آى قىز، ملکە...»

سسىه سارى دئنور. باشى آچىق، خورمايى ساچلارى چىين لرىنه شلالەلنمىش قىزى گۈرونچە اىلدىرىيم ويرمىش آداملار كىمى يئرىنده قوروپىوب، قىزا باخىر.

^۱ - میتوخانا: فرش کرخانالارينا بويلوق خاضىرلایان مکان. يوز ايل بوندان اول تبرىزده اۇنملى پئشەلردىن سايىلىرىمىش.

«بو قىز هاردان تاپىلدى؟ قىز دئىيل، واللاھى ملکدى. گؤيدن
دوشدو يوخسا يئردن گؤيردى!»

بىردىن بىرە فرش كرخاناسىينىن اىچرى حىطىينىن قاپىسىندا ظاھير
اولوب، ساچ- باشىنىن قىيدىننە قالمايان قىزدان گۈزونو آيىرا بىلمىر
. بئله.

«واللاھ- بىللاھ ملکدى، ملک...»

بئله دىك- دىك نامحرم بىر قىزا باخدىغينا گۈرە اۋزۇنۇ قىنايىب،
اۋزلىويو اىلە تارتىشىر.

«مورشود باھادور اوغان!... بو ياشىوا قدر هېچ كىمین ناموسونا
باخمامىسان. ايندى دە باخما!... بئله ايشلر سنه ياراشماز، باشىوى
تىك يېرە!»

«باخما» دئىير، آنجاق اىچىندن باش قۇوزايان گوجلو بىر مئيل
«باخ!... نىيە باخما ياسان؟... ملكلر بىر جە آللادان ساوايى هېچ كىمین
ناموسو دئىيل...»، دئىير.

باخىر. طىلىسمە دوشموش آداملار كىمى باخىر. قىز دئىير: «أششى،
أىه اىچرى گىندىسەن، اورادا ملکە آدلى بىر اىلمكچى قىزا دئنن كى
سنى چاغىريرلار.»

آغزىنى آچىر سوروشسون كى: «دئىيم كىم چاغىرير؟ سن
كىمسىن؟»، آمما دىلى قىفيلالانىر. قىزىن ياشىل گۈزلەر اونو

سئحيرله يېب. ئۇمۇر بۇيۇ ئالىنده بويلىق، حاجى رسولون فرش
كرخاناسىنین حيطىنده دايانيپ، او قىزىن گۆزلرىنه باخا بىلر. لاب
آنادان دوغولمامىشدان بىلە بو قىزى تانىيىر. ازىزلىن بىلە قىزا عاشيق
اولموش كىمىدىر. بلکە دە ئىلە بو آن اوچون، بو صحنه اوچون، دوز
بو قىزى گۈرمك اوچون آنادان دوغولموشدو!

نایب قاضى مازالاخ كىمى گودالىن أطرا فىندا فيرلانىر. مورشودون
عاغلىنا سىغمىر روس اوردوسونون قوشۇن كشلىي ياشايىشىنداكى
وارلىقلارينى دارماداغىن ئىلەسىن. ايش اورا چاتىپ كى، گونو صباح
زورخانانىن قاپىسىنا قىفىل ويرماغا مجبور قالاجاق. حاجى رسولون
روس دؤللو قىزينا علاقە تاپاندان بىر روس اردوسوندان انزجارى
اولسا دا، بو سارىشىن، قىرمىزى ياناقلى، خوش گئىملى، باش
تاپمادىغى دىلده دانىشان اردونون عليهينه بىر سۆز دانىشماغانى گلمىر.
چاغىرلمامىش قوناق كىمى تبرىزدە او تراق ئىلە يېب، تبرىزى آجليق،
قحطلىيە سالمىش اردونون عليهينه سۆز دانىشىرسا، او سارىشىن،
ياشىل گۆزلو قىزا دا توخوناجاق، دىيە دوشونور. او قىزى ياخىندان
گۈروب، او نون سىسىنى ائشىتمك ياشايىشىنин آن گۆزل حادىشەسىدیر.
بونونلا بىلە اۆزلىويوندە اۆز فيكىرىندن او تانىر. مورشودلوك اخلاقىنин
سېنىپ داغىلماسىندا، سرشكىستەلىيندن قورخور.

«هله قوى بويونو ده گۆزلويوم گۈرۈم نه اولور! پهلوانلار بويون ده

گلمه سەلر، زورخانانىن قاپىسىنا قىفىل ويراجاغام. اوңدا بىر من
قالاجاغام، بىر بارماقلاريم، بىر ده او قىزىن پېىكىرى. دايىانامماسام من
دە كؤچوب گىدرم قافقازا...»

آدىنى بىلمەدىيى ياشىل گۆز قىز يادينا دوشىنده، خالچالارين
رنگارنگ بويالارى ياشايىشىنا جالانىر. اىچىندە عجىبە حىس لر قاينايير.
بو حىس لر مورشود باهادورو اولمازىن ايشلەرە مجبور قويور.
اۆزلۈيوندە فيكىرلەشىر: «مۇتۇچو هارا، مورشود هارا، پېىكىرتراش
هارا...! بو اوشلويو گىرك بوياخانا كۆپوندە قىئىنه دىب قارىشدىرىپ،
ياشايىشدان غريبه بىر رنگ اوزە چىخاردارسان، يوخسا بو اوشلوخ،
ياشايىشىن عادى قازانىندا قىئىنن دئىيل! قىيتىسىن دە... بىرى قىريالار،
بىرىنن سىسى بوغولار، او بىرى ده اوْددا يانار. كىمىن عاغلىنا چاتار
يئددى آرخاسى مۇتۇچو اولان مورشود باهادور، گئچەلر لامپا ايشىغى
آلتىندا قلم - چكىشلە آدىنى بىلمەدىيى بىر قىزىن پېىكىرنى جئۋىز
آغاچىنин كؤتۈيوندە قازىب، زونبادالاسىن!...

قىزا فيكىرلىشىندا جئۋىز آغاچى ئىلندە موم كىمى يومشانىر. بئله
واختىلار وجودونا اوْد دوشور. شەھرەدە هەر كىس بىر تىكە چۈرك تاپماق
فيكىرىنن دىر؛ خالق آجلىقدان، حصىبەدن قىرىلىپ اولوركىن، اوñون
ايش - گوجو اولوب آدىنى بىلمەدىيى قىزىن پېىكىرىنى يونتالاماق...!
قىزى گۈرن گون ائوه يېتىشىجك اوñون چۈھەرسىنى رسم ائلەدە.

سحریسى بیر فرش دزگاهى قوروب، ایکى آى بویوندا قىزىن چؤھەرسىنى توخودو. ايش باشا چاتاندان سونرا باشا دوشدو كى بارماقلاريلا ذهنى يوللاشا بىلەمەيىب. دار اوستوندەكى قىز آدینى بىلەمەدىيى قىز دئىيلدى. ایکى آى تمام عشقلە توخودوغونو پرداختا بئله وئرمەدى.

نايىب قاضى مورشود كىمى دئىيل. هله اوْمودونو پهلوانلارين گلىشىندەن كسمەيىب. بونونلا بئله ياخچى بىلىر آجقارينا زورخانا گودالينا دوشوب ميل گؤتوروب، سينو گندىب، گبىرگە توتماق ممكىن بير ايش دئىيل. ورزش دئىيىن توخ قارىن اىستر. قىتلىق دوشن گوندن برى پهلوانلارين آياغى بىر بىر زورخانادان كسىلىپ.

آمما او زورخانانين مئيداندارى دير، آياغىنى زورخانادان كسه بىلمز. مئيداندار اولدوقدا آجليقدان سارى زورخانا يا آرخا چئورىپ، گودالдан ئىل اوزوپ، مورشودو تك- تنه بوراخماق كىشىلىكىن اوزادىر. بو آخشام دا هر آخشاما تاي ساخسىخانانين اوْرسو^۱ سونو چكىپ قيفيللاياندان سونرا زورخانا يا گلىپ، باشىنى أىيب، آستانانى اوپوب، ايچرى كىچمېشىدى. هر دئونه باشىنى أىيب، زورخانانين

^۱- اوروسو: اوروسو: عمودى كركە كىمى آچىلىپ، باغلاتان ایکى تايلى لاي با لاي تاختا قاپى. قاپىنى آچىقىدا پارچا كىمى لاي با لاي بير-بىرىنى اوستونه بىغىلىپ، باغلاتاندا ايسە لاي بىلە لاي اىكى طرفدىن ساغ-سول) آچىلىپ، گلىپ بير-بىرىنى توشلايار. هر ایکى تايidan بير اوزون دمير كمرىند كىمى اوزانىپ، قيفيل يئىننە بير-بىرى اوستە اوتورار. سونرا اونلارين اوستوندان قيفيل وورولار.

قاپيسىندان اىچرى كىچىركن غرورونو قاپىنин آرخاسىندا بوراخىب، آلچاق گئيول بير اينسان كىمى زورخانانىن تورپاغينا آياق قوياردى. نايىب قاضى گودالا ائنمك اوچون مورشودون روخىتنى كۆزله يير. مورشود ايسه نه گodalin بوشلوغونا، نه ده پهلوانلارين گلمەدىكلرىندن سارى اوزونه توْز قوندورمايىب، گوندەلىك دەبلرى يئرينه گتىرمىدەدىر. همىشەكى كىمى ضرب- زنگ ايله صلوات چئويرىب، اونون حؤرمىتىنى يئرينه گتىرىب، فورصت وئردى نايىب قاضى گودالا ائنسىن.

گونلاردىر نايىب قاضى ايله گولشىمك اوچون بير رقىب بئله آياгинى زورخانا ياق قويمايىب، نه نوخواسته سىنдин خبر وار، نه ده نوچەسىنдин. بىللە دئىيل آجلىقدان اولوبىر، يوخسا چوخلارينا تاي عائىلەلىلە كۈچوب گندىبىلر. گون وار ايدى گودالدا پهلوان ئىلەن ئىر اولمازدى. تاماشچى كى ايلا ماشاللاه. گون اولمازدى گodalin توْزو پهلوانلارين آياقلارى آلتان قالخماسىن. گون اولمازدى آيرى زورخانالاردان، آيرى شهرلەرن قوناق گلن پهلوانلار بو گودالدا گولشىمەسىنلر!

ايىدىسە آجليق، قحطلىك، ناخوشلوق اىشى اورا يېتىرىپ كى، نايىب قاضى تكباشىنا، يار- يولداشسىز، نوخواسته سىز، نوچەسىز گودالدا دۇ قاچىر. جانلى قىزىشمىش، جىم جىلاق تەر اىچىنده، آز سونرا هر گونكۇ كىمى گلىب سەدمىن اۋۇنوندە دايانيپ، گولشىمك اوچون

رقىپ گۆزلىيەجك. اوئون اوچون گولشىمك بىرىتىن باشلانىشىندان قالمىش بير عننه دىر. آدم اوغلۇ آدم گولشىمك درسىنى بۇ غالاردان آلمىشدى. اوستونلوبونو، غالىبىتىنى گؤستردىمك اوچون بۇغا كىمى ئونوندە دايامىش آداملا بۇرون - بۇرنا دايانيب، گولشىب، اوڈوب، اوڈوزوب. قازانىب، قازاندىرىمىشدى. نايىب قاضى يە گۈرە قازانماق باشاران اوڈوزماق دا باشارمالىدىر. اوڈوزماق ايلە قازانماق ياشايىشىن ترسە ايلە اوْواند اوزو كيمىدىر. آمما واى او گوندن كى ياشايىشىن نه ترسە اوزو بللى اولسۇن نه اوْواند اوزو. لاب ائله بو گونكۇ كىمى.

«نه گونه قالدىخ ايلاھى!... عاغلىيمادا گلمىزدى بير گون گلىب چاتسىن كى، پەلوان قىتلىغى اولسۇن. بئلە كى گۈرونور قارشىمدا بير پەلوان اولمادىغى يېرده دەلى - ديوانەلر كىمى اۋزوم - اۋزوملە گولشىمەلىيم!... باشىمداش باشلايىب، بۇينومدان تو توب، طاقچا چىينىمى ئىيب، سونرا اۋزومو غافىلگىر ئىدىب، آياغىمداش تو توب، بئلىمى تورپاغا سورتوب، اۋزومە يىخىلمالىيام!»

اۋزونە يىخىلماق فيكىرى اوئۇ قورخودور. قورخور آجليق اوئۇ دا موھوماتا يئونلتىسىن.

«ئىچە كى اۋزومە يىخىليم! نايىب، بوراخ سنه ياراشمىيان بو سۆزلىرى! پەلوان اۋزونە يىخىلسا اوئىدا ايشىسى بىتىب، بير قارا پولا

دەيمزا يادىندا قالسىن، سىنин آدىن پھلوان نايىب قاضىدى،
نايىب قاضى...»

گودالىن أطرافيندا دۇْ قاچىر. مۇھوم فيكىرلەرن قورتولوش يولو
آخтарىر. بونونلا بئله، هر آددىم آتدىقجا اىچىننە بىر شئى خىمير-
خىمير شۇملاير.

مورشودون توكانى دا زورخانانين گودالى كىمى خلوتلەشىپ.
ايپلىكلەر دۇواردا مىخلاردان آسىلى قالىب. فرش كرخانالارينىن
قاپىلارى تاختالاناندان برى مىتىچولارين دا بازارى كاسادلاشىپ.
كرخانالاردا خالچالار دزگاھلارين اوستوندە يارىمچىلىق بوراخىلان
كىمى، بۇيۇقلار دا اوونون توكانىندا آسىلى قالىب. قحطلىك اوزوندن
نه اىلمكچىلەر ايشە گلىر، نه ده توكانىندا آسىلمىش بۇيۇقلارдан سىس-
سۇو توتان وار.

قىزى قافقازا كؤچورن فايطنونون آتلارىنин آياق سىسى مورشودون
بئىنинدە گۇم- گۇم گۇمبولداير. بىر آن ضربىن آهنگىنى دەيىشىر.
زورخانادا آت چاپىر دىيەسن. نايىب قاضى ضربىن آهنگىنinin
دەيىشىلمەسىنە آياق ساخلايىب مورشودە باخىب، يېنىدىن قاچماغا
داوام ئەدير. صىبىرىلى اولمالىدىر. مورشودە سۆز دئمك اولماز.
زورخانادا سىس ده، سۆز ده مورشودونكودور.
نايىب قاضى تكباشىنا گودالدا قاچدىغينا گۈرە مورشود اوندان

او تانا ن كيمى دير. ضربين آهنيگىنى ده ييشيب، على مديحىنده شعر او خويوركىن بير گوزو نايىب قاضىدا، بير گوزو ايسيه قاپيدادير. گودالا اولو تورپاغى سېپىلدىيىنه هله ده ايانمير. ايندىيە جن عؤمرو او زونو زورخانانى بئله خلوت، بئله پهلوانسىز گۈرمه مىشىدى. روزگارين او يونلارينا حريف اولا بىلمەسە دا، بير يول آختارىر بو سۇن گوندە گولشمك اوچون نايىب قاضىيە بير حريف تاپسىن.

«سکىيدارسىز زورخانا نە يە لازىم؟ نايىب قاضى ايلە گولشن بىرى تاپىلسا دا كىم گولشمكىدىن ئونجە پهلوانا فىته وئرجى؟»
 بىش گون دئىيل سکىيدارى تورپاغا تاپشىريپىلار. هئى...! گىئتدى او گونلر كى زورخانانىن بىرۇ - بىرۇ واختىندا سردميارى ساغىندا دايىاناردى، خوش نوازى سۇلۇندا. ايندىيە زورخانانىن مورشودو ده پهلوانينا تاي يالقىز قالىپ. آجليق، قحطلىك سئىيدىن جانىنى هامىدان قاباق تورپاغا تاپشىريپ. جماعته يازان دوعالار او زونه كار كىسمەدى.
 حصبه ايكى گوندە اونون جانىنى آلدى.
 «پهلوان گولشمەسە دىغلاڭلار آخى...»

مورشود باهادور او زو ده آز قالىپ دىغلاسىن. دىغلاماغىن نە اولدوغونو او آدىنى بىلمەدىيى ياشىل گۆز قىز قافقازا كۈچوب گىندىن گون آنلامىشىدى. فايطون او قىزى روس دؤللىو آناسىلە برابر او زاڭلاشدى يقىجا سينه قفسى سىخىلەمىشىدى. دئيه سن تېرىزىن بوتون

گئيرچين لريين باشينى اونون اوره يىنده اوزموشدولر. درد بوراسيندادى كى، قىزىن هئچ خبرى يوخ ايدى آدىم پهلوانلارين يېنىلمەسى كىمى، مورشود باهادور دا اونون ياشيل گۈزلىرىنه، سارىشىن ساچينا، اينجه سىسينه يېنىلىپ. بلكە ده روزگارين گئورونمىز پهلوانى ايدى او آن مورشود باهادورا مئيدان اوخويوردو.

اوْمودو كىلىميش كىميدىر. يادينا گلمىر ايندىيە جن بارماقلارى بئله بير حيرص - غضبلە ضربىن دريسينه توخونسون. أللرى غيرارادى بير گوجدن فرمان آلدىقدا آنباشى ضربىن آهنگى دەيىشىلىر. بارماقلارى دا ذهنى كىمى قرارسىزدىر. نظرىنه گلىر بارماقلاريلا درىدن چىخان سىس ئال بير اولوب، اونون دونيا سىينى تاپدالا يير.

پهلوان نايىب ضرب سىسينى دەيىشىلمە سىينى ده زورخانانين بوش اولدوغۇ كىمى اوزونه گتىرمىر. مورشود ايسە مئيداندارينا باخدىقجا اىچىنده بير شئى سىنيب پارچالانىر. او اىچىنده پارچالانمىشىن آدى بلكە غروردور، بلكە ايللرجە آياقاوسته ساخلا迪نى زورخانانين اعتبارى دير، بلكە ده اينسانيت آدى بير شىدىر، بارماقلاريلا ضربىن دريسى آراسىندا پەرم - پەرم اولور. سردمده او توردوغۇ گوندىن برى هئچ بئله بير أحوالات ياشامامىشدى.

«سکىكىدارين يئرينه كيم مئيداندارا فيته وئرەجك؟ ماغىل ضربىگىر بوردا اولسايدى!... مەيە مورشىلۇخ آنجاق ئىلە ضربلە زنگ

چالماخدى؟... مە يە تكجه مدح او خوماخدى مورشودلۇخ؟! قالغۇ آياغا
مورشود باهادور!»

بىر آندا ضربى يئرە قويوب، آياغا قالخىر. سككىدارىن او تاغىنا
سارى گىندىر. ضربىن سىسى كسىلىر. ساكىنلىك زوخانانىن دام-
دۇوارىندا گودالىن اىچىنە چۈكۈر. نايىب قاضى ايسە تعجۇبلە
گودالىن اورتاسىندا آياق ساخلايىب، مورشود باهادورو گۆزۈولە
دولاندىرىرىر. اينانا بىلمىر مورشود سردمى بوراخىب گىتسىن.

«جوْمەردىلىيى، شجاعىتى، شهامت و دلاورلىيى دىللر أزبرى اولموش
مورشود سردمى بوراخىب گىتسە، مردانەلىكىن داها نە قالار؟ اولمايا
اونون دا اوْمودو بىر يوللوق كسىلىب!... يانى مورشودوموز ده ئىل
اوزوب؟! دئمك، تبريز باشى او جالىغىنى ايتىرىدىيى كىمى مورشودلوك
مرامى دا يو خا چىخىر؟!..»

آز قالىر گودالدان چىخىب، اونون آرخاسىجا گىتسىن. زوخانايا
آياغىنى قويان گوندىن برى زوخانا دەبلىرىنى پوزمايىب؛ ايندى ده
سېنىدىرا بىلمىز، مورشود روخىست وئرمەسە گودالدان چىخا بىلمىز؟! بىر
گون پەلوانلارين قولاغىنا چاتسا كى زورخانانىن مئيداندارى پەلوان
نايىب آجليق اوزوندىن گودالى ترك ائديب، اوندا پەلوانلىغىن دفترىنى
بوكمك گرك!

«پەلوانىن آدى باتىنجا جاتى باتسىن!»

مورشود پالتارینى سوْيونوب، فيته باغلاییب، سکكیدار كىمى ئىنده مژمئەيى، گودالا ياخىنلاشدى. نايىب قاضى مورشودو گۇرۇب، چاش باش قالدى. مورشود ايسه تجربىلى بير سکكیدار كىمى مژمئە يىنى ادب - أركانلا نايىب قاضىيە سارى اوزالتدى.

دونيا نايىب قاضىيە غربىيە گللىرى. آخى، مورشود ده سکكيدارلىق ائدر؟! بير عۆمر زورخانادا سوموك سىندىراسان، گودال تورپاغى يېيه سن، بوراجان گۇرۇب ائشىتمە يەسن هانسى بير زورخانادا مورشود زورخانا عنعنه لرىنى پوزوب، سکكيدارلىق ائله سىن.

مورشودون بارەسیندە عاغلىينا گلن فيكىرلره گۈرە قات - قات او تانىب، باشىنى يئرە تىكدى. تزە باشا دوشدو مورشودون پەلۋانلىق مقامى يوز قات او ندان يوخارىدىر. فيته لىدن بىرىنى آلىب بىلەن باغلادى، ايكىنجىسىنى چىيىنە سالىب، اوچونجو سونو شال كىمى قورشاغىنا دۇلایىب، باشىنى قالدىرىدىب، او نون پارىلدايىان گۈزلرىنى گۈز تىكدى.

مورشود ايسه يئىندىن سردمە دؤنوب، گولشمك زنگىنى چالىب، يئنە گودالا قايىدىب، نايىب قاضىينىن قارشىسىندى دايائىب، دئدى: «يا حق!»

بو گون مورشود اۆز ايشىندىن علاوه هم سکكيدار اولوب، هم ده پەلوان. نايىب قاضى بو گونه جن اوچ وظيفە داشىيان مورشود نە

گئرموشدو، نه ائشیتیمیشدی. مورشود هانسیسا بیر پهلوان دئیبل
 گولشمهدن اوّل اوّنا رَجَز اوخوسون. کئچیب قارا بیر بوْغا کیمی
 مورشودون قارشیسیندا دایاندی. نظرینه گلدى مورشود باهادر
 قارشیسیندا دایانمیش آغ بیر بوغادیر. گولشمه بی باسلامادان یقینی وار
 قره بوغا آغ بوغا يئنیلیب...

5

مورشود باهادور زنگى دىنقىلداتدى. سىن زورخانانىن بۇش فضاسىندا اوجالدى.

«بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ... يَا رَحْمَانَ وَ يَا رَحِيمَ...»

نايىب قاضى سىنۇ تاختاسىنى ئۆپوب يئرە قويوب، بىر دىزى اوستە يئرە چۈكوب، مورشودون روختىتىنى گۈزلەدى. مورشود ضرب چالماغا باشلادىقدا نايىب ئىللىرىنى تاختانىن ساغ- سولونا قويوب، باشىنى يوخارى توتوب، سىنۇ گئتمە يە باشلادى.

گۈيدن، يېردن، زورخانانىن ئىت تورپاغىندان روس كاميونلارينىن تىريلتى سىسى گلىرىدى. كاميونلارين آرخاسىندا شراپنل توپلارين اوزون لولەسى تبرىزە سارى اوزانمىش، باخانىن اورەيىنه قورخۇ دامىزدىرىدى. بو شراپنل لرى هانسى سىمته، هانسى مولكە نىشان تو تاجاقلار؟! هانسى ائۋى يىخماغا گلمىشدىلر، بللى دئىلدى.

اوردونون بىر باشى اىستانبول قاپىسىندا، بىر باشى ايسە دەوهەچى قاپىسىتىدايدى. سالداتلار فاتح عسگرلر كىمى تبرىزىن هويوخموش

خالقينا باخىردىلار. دئىه سن ھانسى ساواشدا ظفر قازانمىشىدilar. حال بو كى دؤولت بو ساواشدا طرفسىز اولدوغونو قاباقجا اعلان ائتمىشى. نه روس طرفدارى ايدى، نه اينگىلىس. آمما أجنبى اوْردولار اولكەنى شومالدان جنوبادك باشا باش اىشغال ائتمىشىدilر. طرفسىز اولكەدە بو اوْردولارين نه ايش-گوجو اوْلا بىلدى؟! هله او يان- بو ياندان خبر گلىرىدى اولكەنىن گونئىينde اينگىلىس اوْردو سونون قشونكشلىي بىس دئىلىميش، روسلار عثمانلى دؤولتىنە دە ساواش اعلان ائديب، اولكەنىن گونباتانىندان قشونكشلىي حاجپيرلاشىرلار. روس اوْردو سو خياوانى ايکى يئره بؤلموشدو. بو تايidan او تايakى كېچمك مومكون دئىيلدى. سالداتلار كاميونلارин داليسينداكى شراپنلرین قىراغىندا حاجپير- يراق دايامىشىدilار. باخانا ائله گلىرىدى كى بىر فرمان ايله گونش آلتىندا پارىلدايان توپلارين گوللەلرini تبريزىن اوستونه ياغدىراجاقلار.

نايىب قاضى خبرى ائشىدib، اوْزو نو ھۆولەسک دەوهچى قاپيسينا يئىردى. كاميونلارين آرخاسىندا يئرلىشمىش شراپنل توپلارى تاماشا يا دوران جماعتين اوستونه كۈلگە سالمىشىدii. نايىب قاضىيە ائله گلدى كى توپلارين كۈلگەلرى خالقىن باش- گۈزو نو، بدニنى سۈكە- سۈكە ايرهلىلە يىر. اوز تصوّوروندن جانىنى قورخو باسى. نه ياخچى كى خالقىن اوستوندن كېچن كۈلگە ايميش، توپلارين اوزو يوخ.

آتلی اوردو کاميونلارين آرخاسىندان گلىر. يورو تمه گئدن آتلار خياوانىن تورپاق دؤشمەسىنده توْز قالدىريپ. آت اوسته ديم- ديك او تورموش، توفنگلرین قونداقلارينى يەھر اوستونه داياميش، آتلارينين جيلۇولاريندان توتموش، چىيىنلىرى پاقونلۇ سالدارلارين گئىيملىرى پيادالاردان تميز و گۈركىملى ايدى. آياقلارينداكى چكمەللى ده پاقونلارينا تاي گۆز قاماشدىرىپدى. ژنرال گۈرمەميش خالق اۋز آرالاريندا هانسىنин ژنرال اولدوغۇنۇ تخمىن ووروردولار. نايب قاضىينىن بئير ووندە دايامىش بىر كىشى اوجا سىللە اونون قولاغى دىبىنندە باغيردى:

«باخ... باخ... اۋزو دى... او قابا خدا گئدن سر كرده ژنرالدى بااا!»

هر آغىزدان بىر سىن چىخدى.

«بە نىيە قىشقىريسان كىشى؟ سەن دئمەسەيدىن توكلو - توكلو
يئىە جاغىدىم!»

«پوخ پوخدى، قورو سو دا ياشى دا... ژنرال اولماسىن عسگر اولسون، ايكيسى ده بىر پوخدى. ايستانبول قاپىسىنى كسىپ تېرىزە گىرمە يە مانع اولماق عوضىنە قوجاغىمېزى اوزلرىنه آچىب، دىرىيخ بو يورون يوخارى باشا... هلە پىس - پىس دورموشۇخ تاماشا يا... بو خط، بو نىشان؛ آنجاق مندن دئماخ، گۈرە جاخسىز بااا!... گونو صباح ائله بو ژنرالىن دا، عسگرلىرىنин ده داش... قىلارى طاقچالاردا گۈزە جاخ!»

نایب قاضى كىشىنин ھاوادا خط - نىشان چكدىيى يئرە باخدى. كىشى ايسە ئىلىنى آشاغى سالدى. ھاوادا خط - نىشاندان بىر ايز قالمادى.

«باخ پاقونلارينا، باخ ۋەستىلىرىنه... سن اولەسەن بو ژنرالىن قاباغىندا دايىنماغا ماماغان قارپىزى يئكەلىخده داش...ق اىستىر.»

«دئدين ھانسىسى ژنرالدى؟»

«گىدە باياخدان بە سەنين جىبىيۇ تىكىردىم!»

«آخى بۇيۇم چاتمير كى... ھاردان گۈرۈم؟!»

«اولماسا گل مىن منىم چىينىمە!... گۈرمۇسن؟ آرادان دورتول، تېيل قاباغا، گۈر دا!»

خياوانىن ھر ايکى تايى باسا - باسدىر. آتلى اوردۇنۇن آرخاسىنдан گلن پىادا سالداتلارى گۈرونجه، يىنە دە جماعت آراسىندا ولولە قالخدى.

«يانى بىز بو اوروسلارين دوشمانىيىخ، يوخسا اوروسلار بىزىم دوشمانىيىزدى؟!»

«اوروسلار تربىزىدە كىمىنن ساواشا جاخلار؟»

«هامىسى نومايسىدى، آلمانىن گۈزۈنۈ قىرماغا گلىپلە!»

«گۈزقىرما ندى؟ لاپ گۈزۈنە آغ سالاجاخلار!»

«آلمانىن گۈزۈنۈ قىرماخ ندى، بىر دەھلىخ دئنە اوزاقدان ...پېش

چىخماخ!»

«بولارين قارىنى كيم دۇيورا جاق؟»

«أوزو ده بو قۇراخلىخ ايلدە!»

اوردو خياوانىن اورتاسىندا، خالق ايسە خياوانىن او تايى - بو تايىندا قوشونلا برابر ايره لىلە يېرلە. سيرخاب قاپىسىنا يېتىشىجك، نايىب قاضى آياق ساخладى. گوجون اونو ايتەلەين جماعتىن آراسىندا دىوار دىبىسە چكىلدى. هىجانلىدىر. اۆز أحوالىندا تعجۇبلۇدور. نە اوچون گىركى أجنبي اوردوسو اونون كىمى پەھلوانى هىجانلاندىرسىن؟! بلکە دە حىس ائتدىسى هىجان دئىيل، قورخودور. اۆز - اۆزونە دئىير: «بەيەم پەھلوان دا قورخار؟» و اۆزو - اۆزونە جواب وئرىر: «ئىچە كى قورخماز؟ بەيەم او، آدام دئىيل؟ پەھلوان دا قورخار، او يانا دا كېچر. آمما قورخونو اوزونە گىتىرمىز، اۆزونە آلماز...»

اوردونون پىادا سالداتلارينىن اىچىننە سارىشىن روسلاردان علاوه، آرا بىر پاپاقلى، قارا قاش - گۈز قازاقلار دا گۈزە دەيىر. آتلى اوردونون عكسىنى، پىادا اوردو يوكلىرى كوركلىرىنندە، سو قومقۇمالارى قورشاقلاريندا، يورقۇنلوق ايلە هىجان اوز - گۈزلەيندە بىر - بىرىنە هئورولوب. چىينلىرىنندە توفنگ، سۇستالمىش آددىملارلا تورپااغى دؤيىه - دؤيىه دەوهەچى قاپىسىدان سيرخاب قاپىسىنا سارى گئدىرلەر. بىللى دئىيل گىلدىكلىرى يول اوزونوندا ئىچە زەمبىنى، ئىچە كىندى وئرانا

قوياندان سونرا اۇزلىرىنى تبرىزه چاتدىرييبلار. تبرىزىن تورپااغى شراپىنل توپلارى داشىيان كاميونلارين، سالداتلارين اۇزلىرى ايله آتلارىنinin آياغى آلتدا تاپدالانماقدادىر. كاميون گۈرمەميش خالقىن آغزى آچيق قالىب يئرىيەن دەمير پارچاسينا. نايىب، اونلارين چۈھەرسىنە باخىر. يالىز اۇزو دئىيل، تاماشا يا دوران خالقىن اوزوندە دە قورخو ايله هېجان بىر- بىرىنە هۇرولوب.

مورشود باهادور دا سامان مئيدانىنин توكانچىلارى كىمى خياوانىن او تايىندا دايامىش اوردونون حر كىتىنە باخىر. نايىب اونو گۈرجك، او تايا كىچىمك ايستەيير. آردى كسىلمەين اوردو بو تايىدان او تايىچىمه يە مجال وئرمىر. أطرافدا هر آغىزدان بىر سۆز چىخىر.

«بو اوردو تبرىزىن هاراسىندا دوشىرگە سالاجاخ؟»

«دئىيرلر ائرمنى چۈلۈنده.»

«اورا كى خارابالىخدى!»

«يوخ! اولماسا سن امر ائله شازادا باغىندا اوردو وورسونلار دا!»

«دئىيرلر يئترال امير باغىندا قالاجاخ.»

نايىب قاضى باسا- باس بىر وضعىيىنده ايرهلىلەين جماعتىن آراسىندا چىخىب، سىرخاب بازارچاسينا دوغرو گىرى دؤندو. بازارچا يا گىرنىدە توكانچىلارى نىچە يئرده جومالاشمىش گۈردو. ساخسى خانانىن قاباگىندا جومالاشمىش توكانچىلارين يانىندا دايىندى.

«صاباحدان تۈكۈلەجاخلار توكان- بازارى تالاسينلار.»

«مملکت مە يە صاحاب سىزدى؟»

«ارزاقى بازاردان ائوه داشيمالىيغۇ.»

«آخى بو اوروس قوشونو طرف سىز اولكەدە نە ايشى وار؟»

«بىردىن گۆردون صاباح آلمان دا طيارەلرىن قوشون يئندىرىدى

تېرىزىه.»

«من دىيرم گلىن بازارچانى نىچە گون باغلىياخ.»

«آغزىمىزى گؤيە آشمىياجا يىخ كى!»

«دىيرلر اوردونون بىر باشى ايستانبول قاپىسىندا، او بىرى باشى نوبار

قاپىسىنا چاتىب!»

تو كانچىلارين سۆزلىرىندن بىللى اوپور اونلار اوز وئرمىش حادىھەدن
هم عصبي دىيلر، هم تعجۇبلو. روس اوردوسو تېرىزى قېيلىدىن
باسدىقلارينا قافىلگىر اولوبلار.

نایىب قاضى دا نىڭران ايدى. حىس ائدىرىدى تېرىزىن باشىنا بلا
نازىل اوپور. آمما بو بلا گۈيدىن نازىل اولان بلا دئىيل، يئر اوزونون
بلاسىدىر. گوجلو دئولتلرىن بلاسىدى تېرىزى قافىلگىر ائله مىش. فرق
ائىمزا بلا يئر اوزوندىن گلسىن يوخسا گۈيدىن، بلانىن خاصىتى دىر
ھمىشە يوخسول جماعتين خىر خير اسىندا تو توب، اوز گىرادبى اىچىنە
چىك.

جۇمالاشمىش أهالىنى ترک ائديب، ساخسىخاناسىنا دؤندو. توكان شاگىرىدىنى يولا سالىپ، ائولرىنە گۈندردى. اۆزۈ ايسە سىدلرى، كاغىذ- پارچالارى يېغىشىدىرىپ، ساخسىخانانىن اوْرسوسونو چكىب، ائويينە سارى دؤندو. يولۇنۇ صاحبالأمير مچىدىنەن سالدى بلکە بىر- اىكى دوست- آشنانى گۈرۈپ، أحواللارىندا خېرىيلىسىن. مورشود باھادورون زنگى اونۇ زوخانايَا قايتاردى. سىنۇ تاختاسى ئالىنە يېرىنەن قالخدى. تاختانى اۋپوب گودالىن قىراغىنا قويدو.

٦

ناییب قاضى ميللرى گؤتوروب، چىينلىرىنه قالدىرير. زنگ سىسىلە
ميللە حرکتە گلىپ، ضربىن موسيقى ھاواسىلە بىرە بىر ھاوادا
اوينايىلار. آياقلارى ايسە ئات تورپاغى اوستە ضربىن ھاواسىلە
نارىن - نارىن يئرده حرکتە گلىپ. مورشود ضرب چالىپ، سايرى:
بىر... علىى مرتضا...

ايکى... حىيدىر كرار...
اوج... فاتح خېيىر...
دۇردى... شىرى خدا...
بئش... شب رو كوفه...
آلدى... مولاي متّقىان...

قانلى يخچىلە يئىشىجك ياعلى سىسينە آياق ساخلادى. سككىدارىن
ياس تؤرەنинە گىندىب، اىرىلىلر مچىدىندن چىخمىش، سىرخاب
بازار چاسىندا ساخسى خاناسينا گئتمك اوچون يولونو سامان

مئیدانیندان سالمیشدی. مورشود باهادر سکكیدارا ياس تؤرهنى توتماسايدى او دا چوخلۇ نام- نىشانسىز اۇلولر كىمى فاتحەدن بىنصىب قالاجاق ايدى. قحطلىك دوشىنەن برى ياس تؤرهنلىرىنە نە چاي اولوردو، نە خورما، نە دە باشقىا بىر خىئرات. آنجاق اۇلونون پايى ياوان فاتحە ايدى. مچىدە گلنلر بىر شئى يئىيب- اىچىمەمېش، ائله اوزاندان ياوان فاتحە اوخويوب، مچىدىن در- دوواراينا پوفلەيىردىلر، بلکە اۇلو آنجاق ياوان رحمت آپارسىن. ياس تؤرهنلىنى نە پەلۋانلاردان بىر اىز- تۆز وارىدى، نە دە سككىدارىن طايغا- تؤرەمەسىنەن. آنجاق ياسا گلنلرسامان مئیدانىنین آج كسبەسىدەن، بئكارچىلىقدان يورولوب، بىر تك دەنە خورما اوچون قارىنلارينى ياغلامىشىدلار. خېرى اولسايدى قحطلىسىن قىزغىن چاغىندا، اۇلۇمۇن قالماقال واختىندا قىسمتلىرىنە آنجاق ياوان فاتحە يازىلىپ، توکانلارىندا بئله ترپىنۈزدىلر، فاتحەنى ائله توکاندا اوخويوب، مچىدە سارى پوفلەردىلر.

احمد آغا نالبىند توکانىن ئۇنوندە فيكىرە دالىپ، گۈزو مچىدىن چىخانلاردا قالمىشىدى. سامان مئیدانىندا بىر نفر يوخ ايدى اونى تانيماسىن. احمد آغا جماعتى لاغا قويوب، گولوب- گولدورمكده اۆزو اوچون شۇھەرت قازانمىشىدى. سامان مئیدانىنین أهالىسىسی ايندېيەجىن اونو توتقۇن گۈرمەمىشىدىلر. نايىب اونو قاراقاباق، فيكىرە

دالميش گئردو يونده، سوروشدو: «احمد آ، بازار نئجهدى؟»
احمد آغا ئيليني ديوارا ساري توتوب، ميخلارдан آسيلميش ناللاري
گؤستريپ، دئدى: «گئرسن دا، شانسيم دوواردا دوبالان دوروب، آز
قالير بيريني گئتوروپ آنىما چاليم...!»
نايب گولومسه ييب، دئدى: «ئنجه مەيه؟ اولمىيە اوروسلام
ناللا دىخلاريوا پول وئرمىرلۇ؟»
احمد آغا قاشلاريني دويونله ييب، دئدى: «ايتدن سوروشدولار
گوندە نىچە داش يئيرىسن؟ دئدى، قاليب گئ... وەرنلىرىن اينصافينا».«
نايب قاضى گولومسه يەرك نالبندىن حاضير جوابلىغىنин موقايىلىنده
سۆزدن كم گتىرىدىيئە گئره او奴 اوز حالىنه بوراخدى.
سس سىزلىك نايب قاضىيە آغىر گلىر. سامان مئيدانى داها قاباقكى
مئيدانا بىزەمیر، مئيدان كوسا ساققا لا او خشايير. روس سالداتلارى
تبريزىدە دوشىرگە سالما مىشدان اونجە سامان مئيدانى تبريزين
شاھدامارلاريندان بىرى سايىلىرىدى. كروان سارالار گىچە - گوندوز
شهرىن شومالىندا كى گۈوشىن لردىن گلن جماعتىن قىمىلداردى. تكچە
گۈوشىن لردىن آل - وئرە گلن كىنلىر دېيىل، ايپك يولو موسافىرلىرىنин
يولو دا دەوهەچى بازار چاسىنا، سامان مئيدانىنا دوشىرىدى. تبريزىن نبضى
سامان مئيدانىندا چالان گونلر سىن، سىسە قارىششاردى؛ نالبندلر تاققاتاق
سىسىلە كۈرۈچۈلرەن تاتاتاخ... تاتاتاخ... تاتاتاخ سىسىنە جواب

وئردىلر. خۇرۇز عسگەرىن سىسى سامان مېيدانىنى باشىنا آلاردى.
 «يئر آلماسى بئل داواسى، لبلىپىن قىيىناناسى... يئر آلماسى بئل
 داواسى، لبلىپىن قىيىناناسى...»

اونون سىسىنە كندىلىرىن آغزى سولانىب، اىكى ھاوالى قالاردىلار.
 بىلمىزدىلر كبابى يئرآلما يېسىنلر يوخسا جىزبىز. يئرآلما يېنىلرىن عاغلى
 قالاردى جىزبىزچىنин اورك باشى ياغىندا.

تک أل عسگر ائiran تولوغو چىيىنinde، قوروشقاوارى بىلىندهكى
 قئىيىشدن آسلايىب سامان مېيدانىنىن بو باشىندان گىرىب او باشىندان
 چىخاردى. قوروشقاوار ايسە بىر- بىرىنە توخونوب، دىنقادىنq سىسى
 قالخاردى. تک أل عسگر آددىم باشى ائiran تولوغو ايله دانىشاراق
 سىسى قوروشقاوارىن دىنقادىنq سىسىنە قارىشىاردى.

- ائiran بالا بۇزلوسان؟

- هن بالا، هن!... هن بالا، هن!...

ايىدىسە تک أل عسگر بوش تولوغ چىيىنinde، حامبال سككىسىنە
 داييانىب، دەلىلر كىمى ئۆز- ئۆزونە اوخويور.

«ائiran بالا ھارداسان؟!

ائiran بالا سوسموسان؟»

سونرا تک ألى ايله بىلىندهكى قوروشقاوارى دىنقيىلدادىب، دئيرى:
 «هن بالا هن، سوسموشام

«هن بالا هن، سوسموشام!»

«مېللت گونو» كروانسارالار دولوب بوشالاردىلار. يولدان يئىشىن كندلىر يوكلىرىنى كروانسارايما تاپشىرىپ، كوتلىمىش اوراقلارينى كۈرۈھچۈرە وئرىپ، قىويير- زىويير آلماق اوچون مئيدانى آلت- اوست ائلردىلر. قويون مەلهمهسى، خوروز بانى، ئىشىك آنقيرىتىسى كروانسارالاردان أكسىك اولمازدى.

«مېللت گونو» ندە آل- وئر پاياتپاى اولاردى. كندلىر پىنير، قاتيق، توپوق، خوروز، آرپا، بوغدا، يون، گوزەم و... بونلار كىمى ارزاق- أشىالارى مئيداندا يئرە دؤشەيىپ، پاياتپاى دەيىشىرىدىلر. كيمىسى توپوق- خوروزو قند- چاي ايلە، كيمىسى پىنير- قاتىغى تىيە پارچايلا آلىش- وئريش ائدردى.

ايىدىسىه قحطلىك اوزوندن روس اوردو سونون سايەسىنده كروانسارالارين بوش حيطلىرى، خانا- خانا منزىللرى كندلىر اوچون گۆزو يولدا قالىب. خالق بلکە اوز عائىلەسىنى آجلىقدان قورتارسىن دئىه وار- يۇخۇنۇ بىر- بىرىندىن گىزىلەدىر.

مئيداندا نالىندىن، دەمبىرچىدىن، اوراخچىدان، پالاندوزدان، علّاقدان علاوه آىرى كسبەنин توكانلارى باغلى قالىب. بىر زامانلار يونجا باغلارى، سامان تايىلارى علافلارين توكانلاريندا اوست- اوستە قالاناردى. ايىدىسىه روسلارين سايەسىنده كۆمور- خىكەن علاوه هېچ

نه گۈزه دەيمىر. نالبىنلر، پىچاق ايتىلدىلر آنجاق روس سالداتلارنىن آتلارىنى ناللايىب، خنجرلىرىنى ايتىلدىب، گاھدان بىر بېش - اوْن قېيك اوْجرت آلىب، گاھدانسا قورخولاريندان پولسوز - پاراسىز اونلارين ايشلىرىنى يولا سالىرلار.

باقلاللار ايله تاجيرلر اولوب قالان أرزاقي توکانلارдан ئولرىنه داشىيىب، زئزىمىلدە، صاندىق خانالاردا گىزله دىپلر. اىرى تاجيرلر اىرى منفعتلىرى اولدوغو اوچون أرزاقي نام - نىشانسىز گىزلى آنبارلاردا گىزله دىب، روسلارلا آل - وئر ائدىرلر. چۈركچى خانالارا تاي قىتابلارين دا اورو سولاريندان قىفيلى آسلامىر. سامان مئيدانىنин داشقاچىلارى دا توکانچىلارينا تاي بوش - بئكار قانلى يخچىلدن بىر آز آرالى صف چكىب موشتى گۆزلە بىرلر. آتلارىن دا قارىنلارى داشقاچىلار كىمى آجدىر. سالداتلار داشقاچىلارين طۇولەلر يىندە كى سامانا بئله رحم ائلە مىرلر. شىرپىزلىرين بازارلارى كاساد اولدوغونا گۈرە قانلى يخچىلەن سككىسى ده تېرىزىن آىرى يخچىللىرى كىمى پىنير - قاتىقدان بوش قالىب.

«مېللەت گونلرى» قانلى يخچىلەن قارشىسىندا معركە توتان پەلوان داها سامان مئيدانىنا دولانمىر. ائلە بىل دونن ايدى ئىلى يوخ مشد حسین بىردىن - بىرە پەلوانىن اوستونە چىم خىردى.

پەلوان معركە قوروب مىخ اوستە اوزانمىشىدى. نوچەسى اونون

نایب قاضی قانلى يخچلين باشيندا کى خripوشهنى تەزه اۋتوب
كىچميشىدى کى «ياعلى... يا قولسوز أبلفضل دادىما چات، بالامى
اولدورەجاخ!» سىينى ئىشىتجك آرخايى دئندو. توتدوخ درېندىنин
باشىندا بىر آرواد چرقىدىن ئىشىيە تۈركۈلموش ساچىنى يۈلوب،
دېزلىرىنه چىرپىر، آغلايىب باغىرىرىدى. نایب قاضى يوخودان هاراسان
آيىلان كىمى بىر آن هويوخوب، قالدى. توتدوخ درېندىنин
اوزبەاوزوندەكى پالاندۇز، توكانىندان چىخىپ، بىرباشا آروادا طرف
قاچدى. باشلار تو كانلاردان ئىشىيە بويلاندى. دئىه سن سامان مئيدانىنин
بىكار تو كانچىلارى بىردى بىرە يوخودان اوياندىلار. تو كانىندا بويلان
كىسبە آروادى آغلار گئرونجه اوナ سارى قاچىرىدى. نایب قاضى دە
يئە يىن آدىملارلا توتدوخ درېندىن دوغرو يورودو. آرواد جماعتى
باشىنا يىغمىش گئردو يوندە آغلايارات كوچەنин ايچىنە طرف
گۈتۈرۈلدو. كوچەنин سولۇندا دېسىز درېندىدە دېب قاپىدان اىچرى

گیریب، جماعته سارى قىشىردى: «بالامى ائلدورور، سنى او قولسوز
أبلفض، گلىن قويماين!»

جماعت قىريلميش قوشون كيمى قاپيدان ايچرى گيردى. خزل
يارپاقلارى ايله اوستو بورونموش كردىينىن قيراغيندا آريق، بئلى
دونقارلى بير كىشى اوتوروب، دئرد ياشلى بير اوشاغى باغرينا
باسىب، آغلابىد اوخشايردى.

«قوزو بالامدى، قوزو بالام... قوربانىخ قوزومدو قوربانىخ...»
نايىب قاضى كردىينىن قيراغيندا دەيرمان داشىينىن اوستوندەكى
ناجاغى گئرونجه اورهينه قورخو دامدى، قانى جوشوب، بويونون
شاهدامارى زولاخ دوردو. ديل - دوداغى آلتدا ميزىلداندى:
«پورىدگار!! جلالىوا مين شوكور!»

اوشاغين كىلكە ساچلى باشى بدنىنه يئكە گۈزلى
برەلمىش غىرعادى بير باخىشلا جماعته باخىردى. اوشاغين دىلى
آغزىندا بؤيوين كيمى دوداقلارى آراسىندان انگىنە طرف اوزانمىشدى.
اوشاق كىشىينىن قوللارى آراسىندا ايان تك قيورىلىپ - آچىلىپ،
دارتىنيردى بلکە اۆزونو اونون قوجاغىنidan قورتارسىن. كىشى ايسە
اوشاغين اينجىمه سىنه برخود دئىيلدى. دەلى سۇ آداملار تك اۆز-
اۆزويلە دانىشا - دانىشا هم گولوب، هم آغلابىردى. اوشاغين ياناغىنى
گرگىنلىكە سىخىب، اونون بار باغلامىش دىلىنى، دىشلىرىنى جماعته

گؤستر يردى.

«قوزو بالامين ديلينه باخين، بئش گوندى ديلينه بير تىكە چۈرە
دەيمىيەب، ايستەميرم بالالارىم بىر بەبىر آژلىخىدان اۋلسۇنلر. چكىلىن
گەدىن، قويون بو دىلىسىز آغىزسىز قوزومو قوربانلىخ ئىلىسىم او بىرى
بالالارىما...»

آرودین ناله - نواسى، يالواريب - ياخيلماسى كيشينين سىينه قارىشمىشدى.

جماعت هویو خموشکن کیشییه تاماشا ائلیردیلر. ناییب قاضینین
فیکرینین بیر بؤلومو کیشىدە، دیگر بؤلومو دهیرمان داشینین
اوستوندەکى ناجاقدا قالمیشدی. کیشى باشینى گئيە قۇوزا يېب، يئنە
ده باغىردى:

نایب قاضی جماعتى آرالاپىپ، كئچىپ كىشىنин آرخاسىندا دايىاندى. كىشى گؤويه سارى باغىرىركن، نايىب آستاجا ناجاغى دەيرمان داشىنин اوستونىندن گؤتوردو. كىشى ايسە اوشاغى بوراخىب، اىكى لىلى نايىب قاضىنин ئىلەندن توتدۇ.

بوراخ!... بوراخ!... بو ناجاخ ایبراهیمین ناجاغیدی، بوراخ،
بوراخ... أششی دئدیم ناجاغی بوراخ!...»

نایب ایسه کیشینین قولوندان یا پیشیب، ناجاغی اونون الیندن چیخاردیب، دئدی: «آی کیشی کوفر دانیشما! سن هارا، ایراهیم هارا!!»

جماعتین آراسیندان بیری سسلندی: «در حق پهلوان نایب قاضی اوجا بیر صلوات!»

جماعت ناجاغی ال به ال دولاندیریب، گؤزدن ایتیردیلر. نایب ایسه خزللر اوسته دوشوب قالمیش اوشاغی باغرينا باسیب، الینی اونون ساچینا - ککیلینه چکندن سونرا آناسینین قوجاغینا وئردى. اوشاغی آناسینا وئریرکن اوره یینه داممیش قورخو اتى له دریسینین آراسینا سیزدی. جانی گیزیلدەدی. اۆز - اۆزونه دوشوندو:

«أیه بیر آز گئچ يېتىشىسىدېدик... أیه بولەپلى كىشى ناجاغى...!»
قادىن خزىنە تاپمیش آدام كىمى اوشاغى باغرينا باسیب، دھلیزە دوغرو قاچىرتدى. نایب قاضىيە ائله گلدى كى اوشاغىن آغزىنдан ائشىكىدە قالمیش دىلى دە گۈز چیخاردیب اونا باخىر. اۆزونو ایتیرمیش آتاسى خزل يارپاقلارا چنگ ووروب، اونلارى باشىنا سۇووردو.
سونرا اۆركوتە ووروب، هايقىردى:

«داغىلىن گئدىن جماعت! سىز او كىشىنن منىم ايشىمە قارىشماين. او اۆزو بولوردى كى قوزوم بير گون قوربان اولا جاخ. ائله اونا گئرە دە سىنيخ قاب كىمى عاغىلдан ناقىص، جىسمىن عئىيە جر، اونى منىم

أته ييمه قويوب...»

جماعتين آراسىندا پىچىلدا مالار باشلاندى. هر آغىزدان بىر سؤز
چىخىردى .

«آكىشى! آدامىن رۇزوسو آللاھين ئىيندەدى، بىر گۈن هر زاد
اولار، بىر گۈن هېش زاد اولماز. آللاھ او سىنيخ قابى سەنە وئرماخدا دا
يقىن بىر حكىم قويوب. سەنن من او حكىمەن باش تاپانماروخ!

«ھەلە كى ايندى روزوموز كۆر مەله يە تاپشىرىلىب!»

«كىشى نە كۆر ملک گۆزلو ملک ئەليرىن؟... بىر دەھلىخ آچ
آچىغىن دئە! دئە بۇ قولدور سالداتلار روزوموزا قىnim چىخىلار...»

«بىرلىيمىز يو خدى قىدش، يو خدى. بۇ اوّلى بۇ آخرى! بىرلىك
اولسايدى تۈركىلدوخ بۇ قانجىخ اوينادانلارين آنبارلارىنى دارماداغىن
ائىلدوخ، اوندا س...رېب گىئىردىلر...»

«أۆز احتكار چىلاريمىز بس نىتجە؟ بولارىنан نىئىنباخ؟ آللاھسىز
اوروس دئىيىن يانى دوشمان. اوننان او موب - كوسن يو خدى. درد
بوراسىندادى كى بىزىم بۇ مسلمان قىدشلىرىمىز ده آرپا - بوغدانى،
آيرى آذوقە - أرزاقي آنبارلارينا تىللەيىلر كى وختى گىلىكىدە اولارى
باها ساتسىنلار. اولارين نە وئجيئەدى بۇ آژلىخدا آرواد - اوشاق،
يو خسول، مريض، آغ سققل، آغ بىرچە و... قىرىلىر!... بۇ يئكەلىخدە
سامان مئيدانىندا بىر اوْووج آرپا تاپدىن اڭر!...»

«هله خبرین يو خدی خبردن! دیرلر دؤلتین تاخیل آنبارلارینى دا
بیت باسیب!...»

«بئله دؤلتین باشينا اۆزۈ يېكەلىخدا داش دوشە گرک. اولان، دؤلت
اولوب بولمیيەسن کى اوروسلار بوغدانى يئردن اوزولمه میش ائله
زەمى اوسته دس بە دس معامىلە ئەللىرلر.»

«آى جانىم، مسئلە او جور ده دە بىر. دئدىخلا را گۈرە دؤلتین تاخیل
آنبارلارينى يوخ، بلکە شاه احتكار ائله دىي غللەنى بیت باسیب.»
جماعت عاغىلدان ناقىص اولان او شاق ايلە كىشىنى اۇنودوب، اۆز
آرالارىندا دانىشىردىلار. دئىەسن نىچە دقىقە قاباق بئويك بىر
فاجىعەنин تاماشاچىسى دئىيلمېشلر. نايىب قاضى كىشىنин قولوندان
ياپىشىب، يئردن قالدىرىدى. او آندا قانلى يىخچلىن بئيرىوندە توكانى
اولان پالاندوز ألىنده بىر بالاجا توْربا كىشىيە سارى گلىب، ألىنى اونون
دونقارينا قويوب، دئىدى:

«أششى! يادىندا قالسىن، نه سىنن اىبراهيم پئيقمىر چىخار نه مننن.
بىز او پئيقمىر كىمى اينانما مىشىخ، اينانسايدىق او يو خاريدا كى كىشىيە
شوبىھە مىز اولمازدى، او نو سورغو - سوا لا چىمىزدىخ؛ ائله بىز ده
اىبراهيم پئيقمىر كىمى اطاعت ائلردىخ، اطاعت!... بولدون؟ آژلىخدا دا
توخلو خدا دا بى سۆزۈ قولاغىوا سىرغۇ ائله. بىر ده يادىندا قالسىن كى
كىشى اۆز قۇزۇسونو قوربانلىق كىسىز... آل! بوغدادى. دارتسان، بىر -

ايکى گون اوشا خلا ريوين قارنينى دوپورار».

جماعتين گؤزو برهلىدى. نايىب قاضى ايسيه پالاندوزون سؤزلرينه دالمىشدى. هئچ عاغلينا دا گلمىزدى سىسىز - سمير سىز اوز تو كانىندا او توروب پالان تىكىن آغزىندا بىلە سؤزلر چىخسین.
پالاندوز ايسيه سىسىز جەسىنە باشى آشاغى قاپىيا دوغرو گىندىب،
اور تادان چىخدى.

تاماشا باشا چاتمىش كىمى، جماعت داغىلدىلار. نايىب قاضى ده باشىنى يئرە تىكىب، تو تدوخ درېندين دەوهەچى بازار چاسىنا سارى كېتىدى.

سېيدا يراھيمىن مىجۇرۇ ايلە مشەقرە، حامبال سككىسى اوستوندە او توروب دانىشىرىدىلار. قحطلىك دوشىندن بىرى مشەقرە ده آيرى حامباللار كىمى سحردن آخشاماجان بازار چانىن بىر بوجاغىندا سومسۇنوردو بلکە بىرى تاپىلىپ او نا بىر يوك وئرسىن. مشەقرەنин درىسى گۈن كىمى قالىن ايدى. بللى دېيىل بىنинە نىچە ايل اولار حامام سۇيۇ دەيمەيىب. نايىب قاضى سككىنinin قاباغىندا كېچنده قولاق گوناھكارى اولدو. مشەقرە دىزلىرىنى قولاقلايىب، آغزى ايسيه سېيدا يراھيمىن مىجۇروندا سارى آخمىشىدى:

«بىلە دونيانىن اىچىنە آغ قاتىم... نە بىر سبد رەھلى يۇمۇرتا نذىر دېيىن وار، نە بو پىرە دخىل دوشىن. بو كۈپە اوغلۇ اوروسلار گلن نىن

بری، بیر نفر یو خدی سئیداپراهیمین قاپیسینی آشیین!»
 سامان مئیدانینا تای بازارچانین دا اوستونه اولو تورپاغی سپیلر. نه
 دوشاب آغانین حالواچی توکانینی آچیق گۇرسن، نه ده شەرە
 مجیدین جىزبىز بوساطىنى قورولو. باغلى توکانلارين اوروسو لارىندان
 آسلامىش قىفىللار مىخ كىمى نايىب قاضىنин گۆزىنە باتىر. بللى دئىيل
 بازارچا بير ده هاچان رؤونق اوزو گۈرەجك. دۇتقارلى كىشىلە عاغلى
 ناقىص اوشاغى هېچ اووندا بىلمىر بئله. پالاندوزون سۆزلىرى اونو
 فيكىر سالىب، ذهنىنى سورغۇ - سوآلًا چكىر.

«دۇتقارلى كىشى آژلىخдан دەلى اولوب؛ ياخچى، منيم كىمى
 پەلوان نېجە؟ هله آژلىغى دئميرم. لاپ بئله توْخلۇخ واختىندا آيا
 گۆزومو يوموب اطاعت ئىلەيە بىلەرم؟ من كى او يوخارىدا كېنин
 وارلىغىنا شوبەھم يوخ. تو تالىم عىاليمین سفرىسى اولاندان سورا منه ده
 امر اولونا كۈرپەھى گرك قوربان كىسىن؛ اوңدا عاغلىم بو فرمانى
 نېجە قارشىلار؟ من ده اپراھىم پېقىمبر كىمى سورغۇ - سوآلسىز، لام تا
 كام هېچ بير سۆز دئمەدن، هېچ نم - نوم ائلەمەدن بو فرمانا باش أىرم؟
 گۈرەسن آلاھ اپراھىم پېقىمبرىن اورەيىنه قويىمۇشدو كى اىسمائىيلىن
 باشى كىسىلمەيىب، يئرىنە قۇچ قوربانى گلەجك؟ دىيرم اگر اورەيىنه
 قويىلەمۇشدو - آغزىما داش تورپاق - اوңدا او كىشىنى سىناماق ندىن
 خاطىرە؟! گۈرەسن نه اوچون آلاھ او اولو العزم پېقىمبرى بئله بير

چتىن امتحانا چكدى؟ مەيە ئۆزۈ ياراتما مىشىدى اوئۇ؟ مەيە ئۆز

ياراتدىقلارينين اوره يىندىن، عاڭلىنىدان خېرى يۇخوموش؟»

بئلە - بئلە فيكىرلە دالدىقجا آنجاق اۆز سورغۇ - سوآللارينا جواب تاپا بىلمىر. محكىمەدە مەحکوم اولمۇش كىمسە يە اوخشار بىر أحوالى وار. هر زامانكى كىمى دىل - دوداغى آلتدا مىزىلداندى: «پورىدگارا، جلالىوا چوخ شو كور!»

بازارچانىن سىسىزلىسىنده مىريخ حامبالين «يا على!» سىسىنه دىكىسىنib، باشىنى قالدىردى. فيكىرلر، سورغۇ - سوآللار بىر آن بوتۇولوكله ذهنىندىن اوچدو. سىسە سارى دؤندۈيوندە خىر خىر حاجى محسن ايلە مىريخ حامبالي گۈرددو. مىريخ بئلەنە چاتمىش يو كو حامبال سككىسىنە قويوب، نفسىنى آليردى. خىر خىر حاجى محسن اۆزونو گۈرمە مزلىيە ووروب، نايىب قاضىنى گۈرمە يىب دئىيە حامبala دئدى:

«تومتونمە! چات بئلىيە، گىداخ!»

نايىب اۆزونو چئويرىب، يولونا دوام ائتدى.

مورشود هلە دە ضربلە سانا ياركەن نايىبين مىل اويناتمالارينى سانا يىرىدى.

- يئتمىش بئش... يا حئيدر كرار...

٧

پهلوان نايىب گودالىن اىچىنide مورشودون ضرب هاواسينا چرخ
ويرىر. نايىب قاضى چرخ ويردىقجا، مورشود باهادورون ذهنىنide
قيطانى ترسه دولاشميش بير مازالاخ ويىلداير.

ميسير اوغلو كوچەسىنин اوشاقلارى سؤйود آغاچىنidan
دوزھىلىنىش مازالاخلارى بيربە بير حامبال سككىسىنин اوستونه
چىرىپىب «بو مازالاخلارى اىستەمیرىخ»، دئىيرلر. زحمتله يوتولموش
مازالاخلار بيربە بير چاتلايىب، سونرا آرادان اىكى بئولونورلر. اوشاقلار
مازالاخ اوно دئورەلە يىب، پوللارينىن گئرى فايتارىلماسىنى اىستە بىرلر.
«باشىمизا بئوح قويوبسان»، دئىيرلر. باهادور اوشاقلارين ئىلندن قاچىب،
ائولرىنه گىريپ، قاپىنин ماراسىنى سالىر.

ايى گون تمام ائودن ائشىيە چىخمير. بو سورجده آنقىران
مازالاغىن دوزلتىم يوڭل - يئندىمىنى تاپىر. گىرده كان آغاچىنى هرم
شكلىنىدە يوناندان سونرا، هرمىن باشىنى قاپاق كىمى بوخچولايىب،
بئيروندن نۇخود يئكەلىكde بير دەلىك دئشىب، قاپاغى هرمىن باشىنا

پاپىشدىرىر. سولاخاي اولدوغونا گئوره قىيطانى ترسه سارىيير.

پهلوان نايىب مورشودون ضربىينىن رىتىمى ايله گودال اىچىنده چىخ وىرير. زورخانانىن طاغى پهلوانىن باشينا فيرلانىر. هله ده بىر مازالاخ مورشود باهادورون ذهنىنده ترسينه فيرلانىب، ويىلدايير... ألىنده آنقiran مازالاخ مىصىراوغلو كوچەسىينىن باشىندا دايائىب، آنباشى سارىدىيغى قىيطانى آچىب، يئىنيدن سارىيير؛ آنجاق ترسينه محلله اوشاقلارى اوندان ايرەلى بىر يئە جۇمالاشىب، اۆز آرالارىندا پىچىلداشىرلار. او ايسە گۈزآللى اوشاقلارى سوزور. اونلارى سايىمادان ألىندهكى مازالاغى يئە چىرپىر. مازالاغىن ويىلىتىسينا اوشاقلارين آغزى آچىلا قالىر. مازالاخ توْوا دوشدوكجه ويىلىتىسى دا او جالىر. آز قالىر اوشاقلارين گۈزلى تېھلىكىنە چىخسىن. مازالاخ يئردى فىر- فيرلانىر...

اوشاقلار بىرە بىر اونا ياخىنلاشىب، «بىر ده چىرپ يئە بىز ده گۈراخ»، دئىيرلر. او ايسە جئويز آغا جىيندان يۇندوغۇ مازلاغى يئردىن گۈتوروب حامبال سككىسىينىن اوستوندەكى داشا چىرپىر. مازالاخ چاتلايىب سىنمادان ساع- ساليم قالىر. باهادورون بىر گۈزو اوشاقلاردا بىر گۈزو ايسە مازالاخدا، تام غرورو لا قىيطانى ترسه سارىيىب، يئىنيدن يئە چىرپىر. آنقiran مازالاخ فيرلانىب، وي- ويىلدايير... لۇطۇ مىصىرىن اوغلۇ گۈزلەنيلمز بىر آندا مازلاغى گۈتوروب، قاچىر. او

ایسە يئىندن قوپارىلىب، مازالاغى اوغلانين ئىلندن آلسىن دئىه
ميسىبىر اوغلۇنون آردىجا قاچىر. ندىنسە اۋزۇنۇ قاچان اوغلانا چاتدىرا
بىلمە يىب، يولۇن يارىسىندا دايانيب، قالىر. اوشاقلارين گولمك سىسى
قوزانىر. اوشاقلار اوňو لاغا قويورلار. بىر اوشاق گولە - گولە دئىير:
«باھادور! مىسگەرلىخدىن آنجاخ سنه گۇتووو بۇرجوتىماخ قالدى
ها...»

مورشود باهادر ایپلیکلری توو وئرن بارماقلاريلا ضرب چالىر...
چالىر... چالىر.... پهلوان نايىب گودالىن اور تاسىندا چىخ ويرىر... چىخ
ويرىر... چىخ ويرىر...

بیر قوجاق بۇيلىق باغرىندا حاجى رسولون فرش كرخاناسىنىن
قاپىسىنا يېتىشىجك، آياقلارى قىفيلالانىب، يارى يولدا قالىر. كرخانانىن
آچىق قاپىسىندان حىطه كئچمە يە هەچ اينجارى يوخدور. آدینى
بىلەمەدىيى قىزلا روس بىر قادىن فايطنونا مىنېرلر. اىكىسىنىن دە
باشلارىندا آغ اۇرتۇك وار. حاجى رسول فرشچىان فايطنونون اىچىنە
سارى بۇيلانىب اونلارىنан دانىشاندان سونرا، بىر آددىم گئرى چكىلىر.
فايطنونچى قامچىنى قالدىريپ، آستاجا آتلارين بىلەن وورور. فايطنون
ايستانبول قاپىسىنا سارى يولا دوشور. او ايسە دىزلىرى تىتەيىر،
اورەيىنده بىر طبىل گومبۇلدايىر، فايطنون آتلارى قولاغىندا يورغا
گىندىر. حاجى رسول كرخانا حىطىنە كئچىرىكىن، چارەسىز قالماش بىر

حالدا اوونون آرخاسیجا گئدیر. حاجى حیطین اورتاسیندا دایانیب، دئییر: «کرخانا تعطیلدى. ایکى جوت بىر تك ایلمکچى قالىب. اولارى دا يوللادىم ائولرىنە. ایستەمیرم کرخاناما سالقىن دوشسون. حصبه دردىندن ائو- اوشاغىمى دا قافقازا كۈچورتۇم. قوجاغىنداكى بويلو خلارى قوى کرخانا يا... بوندان بىلە خېر ائله مىيىنچە بۇيلىق گىتىرمە. سالقىن قورتۇلانا حاجان کرخانا باغلى قالاجاق.»

ضربيں عکس - صداسى زورخانانين دام - دیوارىندان اشىبدىلير.

پەلوان نايىب چىخ ويرىر... چىخ ويرىر... چىخ ويرىر...
حاجى رسولون کرخاناسينا تاي سامان مئيدانىنا دا ائلو تۇزۇ قونوب. ايبراهيم داشقاچى احمد دولگىرىن توکانى قاباغىندا آتىن جىلۇونو چكىر. آت دایانىر. ايبراهيم ايلە مورشود باهادور، هر اىكىسى بىر آندا داشقادان يئرە هوپانىرلار. مورشود توکانىن قاباغىنداكى جئویز آغاچىنин كۈتۈيونو گۈستىرير.

ايبراهيم بىر مورشوده بىر دە جئویز آغاچىنин كۈتۈيونە باخىب، دئیير: «سنин كىمى عاگىللى - باشلى مورشوده قالماشام. بو آژىلخدا، بو قىتلىخدا نە عاغل ائله يىب بو جئویز كۈتۈيونە پول وئىرسىن آخى؟!»

مورشود ايسە اۋز ايشىندهدىر. ضرب چالىر. پەلوان نايىب گودالدا چىخ ويرىر...

مورشود كؤتويون اوستونه چكدييى ائرتوييو گؤتوروب، ئىلىنى آغاچين كالا- كؤتور قابيغينا چكير. ذهنيله گؤز آيناسى آدinya بىلەمەدىيى قىزدان دولوب، داشير. لامپا ايشىغىندا دمير قلمى كؤتويون اوستونه قويوب، آستا- آستا چكىشى قلمىن باشينا دؤيور. بو آن نه آجليق وئجيئەدىر، نه ناخوشلوقدان قىرىلىب اولن تبريز جماعتى. قلم- چكىش آغاچ قابيغىن خيردارىنى كؤتوكتن قوپارىب، يئرە توکوركىن، باھادورو ده اولدوغو يئردن قوپارىب، اوزو قوردوغو اۋىزلى دونيايا آپارىر.

«چيق... چيق... چيق... چيق...»

قىزىن چىنلىرىندن باشلايىر. چۈھەرسىيندن اۇنچە قىزىن بۇيۇن- بۇغا زىنى، سىينەسىنى يوقۇر. چكىشلە قلم بىر- بىرىنە توخونوب، گئچەنин سىس سىزلىيىنده مىشىل سىز بىر موسىقى عكس اولونور.

«چيق... چيق... چيق... چيق...»

قلم- چكىش موسىقىسى قىزىن سىينە قارىشىر: «أششى، أىيە اىچرى گئدىسن، اورادا ملکە آدلى بىر اىلمكچى قىزا دئنن كى سنى چاغىرلار.»

چكىشى قلمىن باشينا چالدىقجا اۋىزلىيوندە فيكىرلەشىر: «گۈرە سن آغىزدان چىخان سىسلەر هارا گئدىر؟ هاوادا ايتىب- باتىر؟... گۈرە سن آدامىن پىئىكىرىنى آغاچ كؤتويوندە يۇنوب محبوب ائدن كىمى سىسى

دە دۇستاقلاماق اولار؟... اوّلچە سسینى ائشىتىدىم يوخسا اۆزونو گۈرۈدۈم؟... نىيە بىس يادىما گلمىرى!... اوّلچە قىزىن سسینە ويرىلدىم يوخسا اوونون تۆكمە هېيكلىنە؟ بلکە دە گۈزلەرنە!... آمما گۈزلەرنىدىن قاباق سسى قولاغىما توخوندو. يوخ، اوّلچە اۆزونو گۈرۈب سورا سسینى دۇيدۇم. يوخ، گومان ئەلىرم اوّل سسینى ائشىتىدىم سورا...» چىكىشى آستا - آستا قىلىن باشىنا دؤйور. جئويز كەتوپىونون قابىغى خىردا - خىردا سۇيولوب، يئرە تۆكۈلور.

پەلوان نايىب قوللارينى ساغ - سۈلا دوغرو آچىب، آياقلارى ايسە زامانىن آخىمى ايلە برابر، ساعات عقربەلرینىن ترسىنە فيرلانىر. چىرخ ويرىدىقجا آياقلارى دئور گۈتۈرور. ذهنىن گۈلۈنە داش آتىبلار دىيەسەن. اۇتوب - كېچن گۈنلر لای با لای ذهنىنده لېلەننir.

حاج محسن خىخ - خىخ ئىلەيىب، بوغازىنин آرىتىسىنى كردىيە توپورور. ياشىمتىل خىلطا بولاشمىش توپورجك قىزىل گولون ساپلاغىنا اىلىشىب كردىنин تورپاغىنا دامجىلايىر. حاجىنин عادتى دىر، سۆز آغزىندان چىخىمدادان اوّل خىريلدايىب، بوغازىنى آرىتلاياندان سونرا دائىشار. بونونلا بئله ھمىشە سسى خىريلدايا - خىريلدايا خىرنەيندن چىخار.

مېرىخ حامبىال بىر آن حۆوضون قىراغىندا دايانتىب، بئلىنەتكى يوكون آلتىنдан حاجىنин حرкатينا باخىر. ماوى رنگلى حۆوضون

ايچيندەكى قىرمىزى بالىقلار اۆزلىرىنى حۇوضۇن دىبىندەن سوپۇن اوزونە چكىرلر. حامبال ايسە اوزەين بالىقلارى وئجيئە آلمادان بېلىندهكى يو كون آلتىندان حاجىيا باخىر. اونون امرىنىنى گۈزلە يېر. قىزىل گولون ساپلاغىندا دامجىلايان توپورجه يېر گۈرونچە اورهەيىنده دئىير: «تو، آتۇوا نهلت... گۈرۈم او خىرنەيىن دە قارنىن كىمى شىشىسىن! اينشالاھ ايكىسى دە بېر يېرde دەلىنىسىن!»

حاجى زئرزەيىن قاپىسىنى حامبالا گۈستەرىب، خىش - خيش سىسەلە دئىير: «ائىن يو كو قوى زئرزەيىب، سورا چىخ گئت!» حامبال زئرزەيىن پىللەلریندن آشاغى ائىننە، حاجى پىللەلردىن يوخارى قالخىب، اوتابغا كىچمەدن ائيواندا آياق ساخلايىب، خىش - خىچ ائلەيىب، ائيواندان بويلانىب يئنە دە كردىيە توپورندەن سونرا اوتاباغىن ايچىنە كىچپىر.

میرىخ دىل - دوداغى آلتىدا دئىينە - دئىينە پىللەلردىن آشاغى ائىر. «قورومساخ اوغلو قورمساخ ائلە دىيىر يو كو قوى زئرزەيىب چىخ گئت كى، دىيەسەن دەدەسىنин حامبالى زادى يام! تونبەتون دوشموش هوش ائلەمېر كى من دە آرواد - اوشاغىما بېر تىكە چۈرەح آپارمالىيام!» خىر خىر حاجى محسن چىلىسىلىكىن ايشچىنин، حامبالىن، حتى تو كان شاگىرىدىن بئله ئەل موزدونو وئرمەمەدىيى اوچۇن بوتون بازاردا آدىلىمدىر. چىلىسىلىيىن لاب بئله گۈزۈن چىخاردىب. اۆزو قازاندىيغى

پولون كؤلهسىدىر. «پول آلاه دئيل، آمما آلاه گئرن ايشى ده گئرر» سۆزو هېچ زمان حاجىنин آغزىندان دوشمز.

ميريخ كىشى بىلەنده كى يوکو بير بوجاغا قويوب، گۈودەسىنى دىكىلدىر. گۈزو زئزەمىنин خرپوشتە طاغىنا ساتاشدىقدا آز قالىر باشى گىجلسىن. طاقچالارا دوزولموش آبقورا، سىركە، گولاب بېشلىكلرى باشىنا فيرلانىر. او، زئزەمىيە نابلد دئيل. حاجى محسن يوکونو ھر يولدان كىچن حامبala تاپشىرىپ، زئزەمىيە يول وئرمىز. آمما ميرىغى اوشاقلېقدان تانىيىر. ياخچى بىلىر كى ميريخ حامبال نه اوغرودور، نه ده ئىلى ئىرى. گون چۈرەيىنى بىلەننىن گوجو ايلە قازانىر.

ميريخ يوکو يئە قويوب، زئزەمىنин قاپىسينا دوغرو گىندنە بير- بىرىنин اوستونە يىغىلمىش ميس قازانلارين كىنارىندا تلىس دۇلو خىردا چۈرەيى گۈرجىك آياق ساخلايىر.

آجليق باشلاناندان بى قونشۇ، قونشۇنۇ گودور، قۇھوم، قۇھومو. ئىللرى آغىزلارىنا يېتىشىلر قۇھوم- قونشۇنۇن قورخوسوندان اوْلوب- قالانلارىنى گىزىلەدىب، يئمك- اىچمكىلرىنى سىر كىمى گىزلى ساخلايىرلار. حتى خيردا چۈرەيى بىلە تلىس لر اىچىنده زئزەمىلرده گىزىلەدىرلر.

ميريخ دونيانىن قىمتلى خزىنەسىنى تاپمىش كىمى بىر آن تلىسە سارى يوروپىور. چۈرك گۈرمەميش، آج گۈز آداملارا تاي اۋزونو

تلىسىن اوستونه سالىر. أل آتىب جىيىندىن بىر دستمال چىخاردىب، خيردا چئوركلىرى دستمالىن آراسينا دولدورور. سونرا اونو بوقچا كىمى دويونلە يىب خۇتونون آلتىنا ووروب، تل - تلهسيك زئزىمىنин قاپىسينا سارى گىندير. ايکى قدم قاپىيا قالميش آياق ساخلايىب، اوز - اوزونه دئىير: «گىدە، دىيەسن بو آژلىخ سنى دە آفتافا اوغرۇسو ائلهدى ها!... ايندى كى آفتافا اوغرۇسو اولدۇن، بارى اوڭتو سىشىدىغىوی بوردا سىش قورتار، سورا جەنم اول گىت!»

گىرى قايىدىب، توربانى يئرە قويور. تلىسىن باشىندا او توروب، آج قورد كىمى كىفسىنىميش قورو خيردا چئوركلىرى دىشىنە چكىر. تلسىدىيىندىن قورو چئورەبى اوْووج - اوْووج آغزىنا تەپىر. چئىنە يىب - چئىنە مەمەميش اوْدور. قورو موش چئورك خيردارى بوغازىنى يارالاير. دوداغىنinin مىرىخ يئرى قانايير. ائله بىل تبرىزىدەكى بوتون آجلارىن نومايندەسى دىير. بو آن بوتون وارلىغى أل ايلە آغىز او لوب. يئدىكجە آجلىغى داها دا آرتىر. نە گۆزۈنۈ كىفسىنىميش خيردا چئوركىردىن او زە بىلىر نە ألىنى. يئىير، يئىير، يئىير... او زو اوستە تلىسىن اوستونه دوشور.

خير خير حاجى محسنۇن باغىرىتىسى لىكلر درېندىنى باشىنا آلىب. «دىيرم آى تونبەتون دوشموش، آى حامبال اوغلۇ حامبال، يئر قوتولمۇشدو او لۇوو سالىدىن منىم اثۋىيمە؟! حىصبه تو تموشدون؟... او مىردار لىشىوی آپارىب اوز خراباوا سالىب، اوردا تونبەتون دوشىدىن

قونشو لارين هره سينين آغزىندان بير سؤز چىخىر.

« حاجی! پیکه پاشین، پیکه ده پلاسی او لار!»

«حاڙمئسون آ، اؤزوو چوخ سينسيتمه، قديمنن ديسيلر يهه گاه آٽين بيلينده گزرن، گاه سيه سينهن...»

«همشه شعبان بی دفه ده، رمضان»

زامانسا دایانمادان آخر. آخیمینی نه گوز گورور، نه قولاق ائشیدیر. نایب ساعاتین ترسینه چرخ ویردیقجا زامان دا ذهنینده ترسه آخر. کچمیش گونلر ذهنینده لپله نیر...

آرواد سود امر کئورپه سینى باغرينا باسيب أميره قيز محلله سينين
قاپيلاريني بيربهير دؤبور. قاپيلارين نه باهالى اولدوغونا فيكير وئير،
نه ده ائولرين گئيش - داريscal اولدوغونا. هوندور ديوارلىلاردان
توتدو، گوده ديوارلى ائولرين قاپيلاريني بيربهير دؤبور.

«واللاه- بيللاه يوچولوغا گلمه مىشم، آمما اگر اثويزده سود وئرن
بىر خانيم وارسا، بير دويملوخ منيم بو كورپەمى آللادهنان خاطيرە
أمييز دير سين...»

سودوم قورویوب، بو قارماقاریشیق، زامانده بیر ایچیم اینک سودو
«والله- بیلاه من دیلنچی دئیلم. آنجاق کورپم آجیندان اولور.

بئله تاپيلمير كئورپەمه وئريم.»

«واللاه- بىللاه يولچولوغى گلمەميشم، يالنىز آنا سودو دىلنچىسى يم.
جانىمىن شىرەسى قوروپۇب، كئورپەم آجىندان آز قالىر ئۆلسۈن.
ائويزىدە سود وئرن بىر خانىم وارسا، آللەھدان خاطىرە يوخ دئمەيىن.
كئورپەمى دۇيۇزدورون.»

آرواد بارىتپىزلىرى درېندىنин باشىندا نايىب قاضى اىلە قارشى-
قارشىيا چىخىر. اوно گۈرجىك كۈورەلىر.

«پەلۋان نايىب! گۈرۈسن آللە نىچە بو اوروپىلىرى بىزە مىسلىت
ائىلەدى؟ گۈرۈسن نىچە قاپىلارى اوروپىلىرىن اوزونە آچىپ، بىزىم
اوزو موزە باغلادى؟ أميرەقىزدا داي قاپى قالما يىب دؤىيمەميش اولام.
اینانىسان بو يئكەلىخىدە محللەدە بىر مسلمان آرواد تاپىلمادى كى
كئورپەمى بىر اوڈوملۇخ دۇيۇزدورسۇن؟ بو محللەنinin جماعتىنندىن داها
أىل اوزموشم. آز قالىرام كئورپەمى بىر سىبە قويوب آجى چايىنا
اۋتۇرم. بلکە بىر فيرعون تاپىلىدى كئورپەمى سودان تو توب،
دۇيۇزدوردى...»

پەلۋان نايىب آروادىن قوجاغىنداكى جانسىز سىلە ونگىلىدەين
كئورپە يە باخىر. هوپىخوب، قالىب نە دئسىن. ايندىسە اۋز كئورپەسى
آروادىنин بطنىنده چابالا يىر، هله بىر رەحمسىز دونيا يە گۆز آچما يىب.
آرواد پەلۋان نايىبىن سو كوتۇنۇ گۈرۈب، كئورپەنى گؤيە سارى

قالدیراراق دهلىر کيمى باغىرير:

«ایلاھى هارداسان بە؟! اۆزون وئريپىن، ايندى ده گل اۆزون
قارىنى دۇيور، گل اۆزون وئرىدىغىوا صاحاب دۇر. داي من يۇرۇلۇم.
داي من جانا گىلدىم. داي من...»

قادىن درېندىن اورتاسىندا اۆز دئورەسىنە فيرلانا - فيرلانا آغزىنى
گؤيىه سارى آچىب، باغىرير: «ایلاھى!...»

زامان دايىنمادان آخر. آخىمينى نه گۈز گۈرۈر، نه قولاق ئىشىدیر.
نايىب ساعاتىن ترسىنە چىخ وېرىدىقجا زامان دا ذهنىنده ترسە آخر...
ميسىگە بازار ساكىتدىر. روس اوردوسو تېرىزىدە لنگر سالىپ
كنگر يېئىر. قحطلىك دوشىندن برى، باشقۇ پىشەلر كىمى ميسىگەرلە دە
ايىشدىن ئىل چكىب، بازاردان نه دانقا دانق سىسى گلىرى، نه دە قازانلار
ايچىنده گۈۋەلەرى ساغ - سوڭلا بورجولان ميسىگەرلەرن خېر وار. قۇ
وېرىسان قولاق تو تولور. نايىب قاضى صاحب الامير بازارچاسىندا
چىخىب، ساغ طرفە يئنهلىر. او زاقدان حسن پادشاھ مچىدىنин
قارالтиسى گۈرۈنور. بىر زامانلار بو مکان جهانشاھ، او زون حسن و شاه
ايسماعيل كىمى حاكمىرىن دارالحکومەسى سايىلىرىميش. دئىيرلەر بو
دارالحکومەدە مىن آجىن قارنى دۇيارميش. ايندىسە ئولكە قىجرلىرىن
لاپ بىلە لياقت سىز پادشاھىنин كۈلگەسى آلتدا، گۈزلەنيلمز وضعىتى
معروض قالىب. روس، انىگىلىس، عثمانلى اوردولارى هر طرفدىن

اولكەن باسيب. قحطليك اوجو بيز بير سوموك اولوب، جماعتين بوغازينا باتىب، جماعتين غرورو نو سيندىريپ، كرامتىنى آلىب. بو فلاكت او قدر آغىرىدىر كى جماعت اونون تضييقى آلتدا أزىلىر. هله يالان- دوغرو، خبر گلير كى شاه اوزو ده غللەنلى احتكار ائديب، يئرى گلدىكده اونو باها قيمته اينگيليسلىرى ايله روسلارا ساتىر. آجلىقدان سارى جانلارينى ألدن وئرنلىرىن سايى گونو- گوندن آرتىر. ياوان چۈرەيدە حسرت قالميش كاسىب أهالى بىر ئىل بۇيدا چۈرەيدە بئله مۇحتاج قالىب. وارلىلار بوتون اولدوقلارينى گىزىلەدىب. كىمسە اولولره احسان- خىيرات وئرمىر. مرحمت دېيلەن سۆز معناسىنىي ايتىرىپ.

يوز قدم مچىدە قالميش، ألدن دوشموش بير قارىنى مچىدە سارى سورونركن گۈرور. قادينا دوغرو گىندىب، اونو يئردن قالدىرماغا چالىشىر. قارى ايسە گۈزلەرنى اونون گۈزلەرنە زىلەلەيىپ، دېيرى: «اوجلۇم، كۈلگەن أسكىچ اولماسىن. گۈرورم قوللۇ قووتلىيسن، منى ئىل چىنيوه قوى مچىدىن آستاناسىنا. منىم صىرىم داها توکەنېب. ئۇمور آغاجىمین مئيىەلرى چورويوب، دوشوب. دېيرم اۋلسىم دە قوى بارى هەش كىمە بۇيۇن يوکى اولمىيىم. گىندىم آلاھىن ئوينىدە اولوم، بلکە جىح- جەنەوار مئيتىيمە داراشماسىن، مئيتىيم ئوين بوجاغىندا قوخوب، ايلىنمه سىن...»

پهلوان نایب گودالین اور تاسیندا ساعاتین ترسینه چرخ ویرديچجا زامان
دا ذهنينده ترسه فيرلانير...

«گَدْه او شِيله‌نى آپارىردىم يئرده ياتاخ قالمايش نىمه...»
«گئور نئجه باشى داشلى اولموشۇخ كى گونون گون اوْرتا چاغى
آدامىن ئىيندە كىنى ئىينن آلىرلار...»

دؤیولن کیشی کاسانی يالايب قورتاريپ، يئردن قالخىب، نئچە يئردن جيريليب سؤكولموش پالتارينين توْز - توْرپاغينى سىلتكە له يىب، دىئدى: «نوْلار صاباحكى پايىمى دا ايندى دؤييون آمما او شىلەدن بىر كاسا دا منه وئىزىن!»

پهلوان نایب اونو دؤوره لهین باشقا آداملار کیمی قالیب کی
کشىنىن سئۈزۈنە گۆلسۈن يەخسا...

زامان دايىنمادان آخىر. آخيمىنى نه گۆز گۆرور، نه قولاق ئاشىدир. نايب ساعاتين ترسينه چرخ ويردىقجا زامان دا ذهنىنده ترسه آخىر. پهلوان نايب قانلى يخچله سارى يولا دوشور. آرا- سира اشىدib كى يخچلوان^۱ بير نىچە كندليله ألىپير اولوب، باقلاللارين گۆزوندن ايراق يخچلدەكى پنير- قاتىغى گون قىمتىنин باهاسينا ساتير. آروادى ايکى جانلىدير، اۆزوندن علاوه اىچىتىدە بير آيرى جان داشىيير. گونلردىر يالنىز يارما سورباسيلا قارينلارين دۇйورولار. نه دسترخاندا^۲ بير تىكە چۈرك تاپىلىر، نه دە بېرىنلرده قاتيق- پنير. يخچلدن آزجا آرالى ايکى جوان اوغلان باagli بير توكانىن دىبىنه سىغىنib، سنگك پزخانادان گۆز گۆتورمورلر. سنگك پزخانانىن قاپىسى باagliيدىر. باagli قاپى بير آن آچىلىر. بير كىشى هيىدوشقا كىمى باشىنى اوردان ئاشىيە اوزالدىب، ساع- سولونا باخىر. هندهورى ساكىت گۆردوکده سيرخاب بازارچاسينا سارى يوللانىر. كىشى قولتوغوندا نسە تو تار肯 پهلوانىن قارشىسىنдан اوتوب، كئچىر. كىشىنىن يېرىشى تومانىنى باتىرمىش اوشاقلارى نايبىن يادينا سالىر. بير- ايکى آددىم كىشىدىن اوزاقلاشمىشىدى كى، اونون هاي- هارايينا گىرى دئندو. باagli تو كانىن دىبىنە سىغىنib، پۇسقودا دوران ايکى جوان،

^۱ - يخچلوان: يخچلىن قورو قچوسو

^۲ - دسترخان: سوفرا، سفره

سنگکلری کیشینین قولتوغوندان قاپیب، سیرخاب بازاخاسینا دوغرۇ
 قاچىرلار. کیشینین اىكى ئىلى اولور بىر تېھسى...
 زامان دايانمادان آخر. آخىمىنى نه گۆز گۈرۈر، نه قولاق ائشىدیر.
 مورشود باهادور زنگى چالىر. نايىب آياق ساخلايىر، توبتى اولاراق
 بىر آىرى پەلوان چىخ ويرسىن. آمما پەلوانلارдан بوشالمىش گودال
 تىكان اولوب گۈزۈنە باتىر. زامان يئنه ده اۆز آخىمىندا آخر. آخىمىنى
 نه گۆز گۈرۈر، نه قولاق ائشىدیر...
 مورشود پەلواننایىبى گودال اىچىنده يالقىز بوراخاسى دئىيل. بىر
 آن ضربى يئە قويوب، قالخير. سردمدن ائنib، گودالىن اىچىنە كەچىر.
 قارتال كىمى قوللارينى چىنلرىنىن توشوندا ساغ - سۇلا آچىر.
 گودالىن اورتاسىندا، آياقلارى ساعاتىن عىربەلرى اىستيقامتىدە چىخ
 ويرماغا باشلايىر. مورشود يئنه ده زورخانانىن تانىنمىش دەبلرىندن
 بىرىنى سىندىرىيپ، يئنى بىر دب اورتايَا قويور. بونونلا بئله ذهنىنده كى
 مازالاخ هله ده ترسە فيرلانىر...

۸

ناییب قاضی میللرین قیراغیندا آسیلمیش اییرمی کیلولوق کباده‌نی
گئتوروب، باشی اوسته قالدیرمادان اوّل، کباده‌نین حلقه‌لرینین بیرینی
اوپور. سونرا گودالین اور تاسیندا دایانیب، روخصت اوچون گؤزلرینی
مورشودون گؤزلرینه زیللەییب، ئىنی يوخارى قالدیریر. مورشودون
ضربی سىلەنیر. ناییب قاضی کباده‌نی باشی اوسته قالدیردیغى آن،
مورشود ايسه ضرب چالاراق سانايير:

يکى و دوتا...

سەتا و چارتا...

پنج تا و شش تا...

ھفت تا و هشت تا...

ناییب قاضی کباده‌نی كمان كيمى باشى اوسته تو توب، اونو ساغدان
سولا و عكسينه آتير. زورخانانين سىزلىيىنده حلقة‌لرین زينقىلىتىسى
ضربين موزون سىيىنه هئرولوب، حماسى بير موسىقى زورخانانين
فضاسىنى بوروپور. ناییب قاضی ايسه هر دئونه ايسه کباده‌نین كمانىنى

چكديده، ايچينده کى آجى- آغرى قوللارينا سىزىپ، نئھرە تۈلۈغۇ تك ساغдан سولا، سولدان ساغا يېرغالانىر. گاھдан اونا ائله گلىرى کى، روزگارىن اوپۇنباز ئىلى آذربايجانى، بلکە دە ائله اولكەنин باشباشىنى بىر نئھرە تۈلۈغۇ كىمى چالخالامقادادىر. نئھرەدە ائیران كرەدن آيرىلان كىمى روزگارىن چالخانىشى آجى دا توخدان آييرىر. قحطلىك اوزوندن آجليق زوروندا قالميش سايسىز- حسابسىز خالق تۈلۈغۇن بىر باشينا، أللرى اىشغالچىلار ئىلندە اولوب، اونلارلا هىم بىر اولموش يئرلى احتكارچىلار دا تۈلۈغۇن او بىرى باشينا يېغىلىر.

دونيا ساواشىنى باشلايان گوجلو دؤولتلر اوخىلارينى طرف سىز بىر اولكە يە آتىب، يايلارىنى گىزىلەدەرك، مملكتىدە قحطلىك، آجليق و تەلوكە ياراتمىشلار. سالداتلار اۋىزلىلە آتلارينىن قارىنلارينى دۇйورماق اوچون اولكەنин غىللەسىلە يوڭجا- سامانىندان بىلە واز كىچمىرلر. قحطلىك اۆزو ايلە برابر رىنگبەرنگ ناخوشلوقولار دا جماعته تؤحفه گىتىرىپ. حصبه، تيفوس و سايىر مرض لر اولكەنى باشدان باشا بوروپوب. دؤولتىن باخا- باخا اينگىلىس اوردوسو اولكەنин جنوبىنو، روس اوردوسو ايسە شومالى، او جومله دن آذربايغانى، اىشغال ائدىب، خالقىن جانىنى بوغازىنا يېغمىشلار. روسلارلا عثمانلىلارين ساواشلارى بىلە طرف سىز اولكەنин سرحدلىيندن اىچرىدە اوز وئرىرىدى. اولولرىن ساي- حسابىي الدن

چیخمیشدی. کیمیسی اؤز ائویندە، کیمیسی قبریستانلیقدا، کیمیسی ده مچید دیوارلارینین دیبیندە اولوردو. بعضى لرى ده يوك - ياپلارينى گۇتوروب شهردن اوzac اطرافا كۈچركن يوللار قىراغىندا آجلىقدان، سوسوزلوقدان، ناخوشلوقدان قىريلىردىلار.

بو آرادا خالقىن اىچىنده بىر نىچە خىرخواه اينسان تاپىلىپ، نايىب قاضى ايله برابر يىغشىپ، «ياردىم جمعىتى» آدلى بىر تشکىلات قورموشدولار. ياردىم جمعىتى چالىشىردى اولولرى كوچە - بازارдан يىغماق ايله حصبهنىن يايىلماسىنин قاباغىنى آلىنسىن. شهر اىچىنده قوهوم - قونشۇنون ياردىمى ياردىمى ايله مئيتلرى قبریستانلېقلارا داشىشىپ، اونلارا غسل وئرىپ، وئرمەميش باسىرىرىدىلار. اولولرىن سايىسى او قدر چوخ ايدى كى بىش - اون مئيتىن ناما زىنى بىر يئرده قىلىرىدىلار. سككىز دروازا، سككىز گىريش - چىخىش قاپىسى، قالا قاپىسىندان توتدو، نوبار، خياوان، گجىل، باغمىشە، سيرخاب، دەوهەچى و اىستانبول قاپىسى تبرىزى دئورەلەيىب. هر گون اىكىنلى چاغى سككىز داشقا سككىز دروازا يارى گىندىپ، دروازالارىن چئورەلرىنى آرايىپ - آختارىپ، صاحابىسىز مئيتلرى قبریستانلارا داشىشىرلار.

سامان مئيدانىندا آل - وئر كاسادلاشاندان بى اىبراهيم داشقاچى دا آيرى داشقاچىلار كىمى گونو باشباش آج قارىن، أللرى قولتوغۇندا

او توروب، رؤونقلی گونلرین حسرتىنى چكىرىدى. ائله کى خبىدار او لدو مئىيتلىرى دروازالارين أطرافىندان يىغان داشقاچىلارين آتلارىنا آرپا پايى وئرەجىكلر تېسى اوسته «ياردىم جمعىتى»نىن حوجرهسىنه قوندو. ائۋى أميرەقىزدا اولدوغونا گۈرە ايستانبول قاپىسىندان آچىلان يول اونون گئدىش - گلىش يولو اولدو.

ايبراهيم آتى تومارلايا - تومارلايا گىتىرىپ داشقايا باغلايىب، كروانسارادان چىخىب، ايستانبول قاپىسىنا سارى يولا دوشدو. آت اونون چۈرك آغاچىدىر. عادتا ايبراهيمىن ذهنى دورولاندا، ايشلىرى قايداسىندا گئىدندە، آتى تومارلايىيپ، قىشلایا يىيپ، آرپاسىنى آرتىرىپ، نۇوالاسىندا ياخشى يېتىشىر. آمما واى او گوندن کى روزگار ايبراهيمدا دوز دئمەيىب - نئچە دئىرلر - سككىزىنە دوقۇز چكە. يېندىدى عالەمین آجىغىنىي قامچىسىنا توپلايىب، بىنوا حئيوانى قامچى آلتدا اولدوروب دىرىيلدر. بونونلا بىلە داشقانىن يوكۇ آغىر اولدوغۇ زامان آتا زور دوشمىھىسىن دئىھە، چىيىنى داشقانىن آلتىنا وئرىپ، گوجونو آياقلارينا دىرىھىيىب، داشقانى وار گوجولە ايتەلەيىب، آتا دىرك - داياق اوilar. قامچىلارين آجيسينى آتىن جانىندان چىخارتسىن دئىھە، آرا - سира ئىلىنى آتىن يالىنا، بئلىنە چكىب، دئىر: «ايگىدى ياخچى آت اىلە ياخچى آرواد ساخلاр. آلاھ اوزۇن بىلن ياخچىدى، سن ياخچى آتى يېتىرىيىسىن، ياخچى آروادى دا يېتىرسىن، داي نە غىمىمدى!»

ايبراهيمما گئره داشقاچى آتىنى قامچىلاماسا عملى آشماز. اونا
گئره ده آت ايله داشقاچىنин ايلگىسى أر- آرواد كيمىدир.

بو گون ايبراهيمين كىنى بىستىنى ويرير. دونن داما دودكىش
دالىسيندا گىزلەنib، دۇيۇنچا قۇڭشو حىطىنى اوْغرونچا اىزلەميشدى.
اۆزو ده تك دۇرنانى يوخ، آناسىنى دا. هر ايكىسىنى ده سانتىم - سانتىم
اولچوب - بىچمىشدى. اوستەلىك، گىچە يوخودا بىر ائرك دورنایا
دۇنوب، قونشو حىطىنин پالتار شرىتىنده دورنائىن نارىن گوللو
دۇنون اوستونە قونموشدو. ايندىسە داشقادا آياقاوسته دوروب،
آتىن جىلۇوندان ياپىشىب، اۆزۈنۈ قوش كىمى يونگول حىس ائدىر.
تكچە بىر جوت قاناد اىستەير لاب ائله بو آن داشقانىن اوستونىن
اوچوب، بخت قوشو تك دورنائىن چىينىنە قۇتسون. دورنایا سارى
اوچا بىلمەدىينە گئره سىسىنى باشينا آتىب اوخويما - اوخويما اىستانبول
قاپىسىنا سارى گئدىر.

اوللىنин دالىسى تىيا

تىيادان باخارلار آيا

منىم يارىم آعجا مايا

اوش تىللى... دئورد تىللى... بئش تىللى دورنا

سن هارالىسان... هارالى دورنا

هارالى... هارالى... هارالى دورنا

اووچو أليندن... يارالي دورنا

ايبراهيمين مارالي دورنا

اوش تلللى... دئور دئلللى... بئش تلللى دورنا...

جماعت بير پارچا چئرك، بير اوووج يارما - بوغدا هايىندا قالاراق، اونو بئلنچى أحوالدا گئرن أميرهقيز اهالىسى ايبراهيم داشقاچىنин آجليقدان دەلى - ديوانه اولدوغۇنۇ سانىرلار. او ايسە بو هاياتايدا اۆزۈنە ايش، آتىنا آرپا تاپدىغىينا گۈرە اۆز زىنگلىيىنه گۈوهنىر. اوستەليك، «سو اولمايان يئرده تىممۇم واجبىدىر» سۈزۈ دۇغۇرۇرسا اگر، اوندا نىيە گىرك بو قىتلىق زاماندا بير اوووج آرپانى قىニمت سانماسىن!... آتىنىن آرپا پايىنдан آناسىلا اۆزۈنە دۇيۇن قارىن هوئرا^۱ پېشىرىھ بىلە جىكلىرىنە اۆزۈنۇ عالىمین شانسىلى بير آدامى كىمى حىس ائدىر. هله بلکە دورنایا خاطىر اولموش اولسا دا، بير پاي دا ديواربىر قونشۇلارينا وئرە بىلدى!... دورنا آج قالىرسا هوئرا بير پارچا سوموك اولوب ايبراهيمين بوغا زينا ايلىشىر!...

أنجىر آغا جىنин باشىندا دورنایا وېرىلىمىشدى. آغا جىن قارقا قونان بوداغىنдан أنجىر دەرەرکن گۈزو قونشۇ حىطە ساتاشمىشىدى. او گونە جن باشى اۇرتوكسوز بير قادىنى بىر قدر ياخىنдан گۈرمەمىشىدى. اوستەليك، گۈردو يو قادىن آناسى كىمى آغىرچىك دېيىلدى، جىنتدن

^۱ هوئرا: بير نوع يئمك، فارسجا حربرە

قونشو حيطينه يول آزميش حورى كىمى ايدى او باشى آچيق قادىن.
دورنا ايسيه اونا بىرخود اولمادان ئينىنده تكجه بير ائو دۇنۇ، شرىت
اوسته پالتار سريردى. ايبراهيم اونو گۈرر- گۈرمىز اۋزۇن يارپاقلارين
داليسىندا گىزلىتى، بلکە اوْغرونجا قىزا باخسىن. دىل - دوداغى آلتدا
مىزىلداندى:

«آللاھ، سىن اۋزۇن ياخچى بولوسن كى اوغورلۇق مالى شىرىن
اولار. نۇلار دفترىنده بونو منه گناھ يازمىيە سن!؟»

آنچاق ايبراهيمىن مىزىلىتىسىنى يالنىز آنجىر آغا جىنин يارپاقلارى
ائشىتىدى. قىزىن هر آددىمى اونون اورھىيىنى تىترەدىردى. قىز حيطە
يئىريدىكجه يانچاقلارى دۇنۇن آلتىندا بىر جوت ترهزى كفەسى كىمى
آشاغى - يوخارى ائنېب قالخىب، اونون عاغلىنى آپارىردى.

«گىدە ايبراهيم، شانسىن دوروب. گۈر مىزان اولسا نىچە اولار؟»
دورنا حيطەدە ايش گۈروركىن، او يان- بو يانا أىيلىب، قالخدىقجا
ھۆرولموش ساچى دا يئە سارى اوزانىب، قالخىر.

«من اۋلۇم باخ بىر!... نامىرىدىن قىزى ائله بىل كەھلىەدى نازلانا-
نازلانا يئىرىيەر. اۋزو ملک، ساچى دا كى جىنن ايلانىدى، باشىننان يول
آلىب بورو لا- بورو لا بئلينە سارى آخرى. لامىس، دئمە بىس جىنن ائله
قولاغىوين دىيىنەيمش، سىنин خېرىن يوخ ايدى. نەم بوردا اولسايدى
دئىردى: نەن اۋلسون ايبراهيم! باخ... باخ گۈزۈوون قوردو اۋلسون!

دییرم آی آلاه... قوى اوڭىجە دىيىم ها، سىن اۆزۈن بولن ياخچىدى،
بىردىن دىيەسەن بىس سىنىن ايشلىرىوه قارىشىرام... دىيرم ايندى كى سىن
ھەر اىشە قادىرسىن، ايندى كى جىت قولاغىمىن دىيىنەدە، انجىر پارپااغى
ألىمده، نۇلاردى دورنا حۆۋا يئرىنەدە من دە آدم پئيقمۇر يئرىنەدە
اولارىدىم؟... ائله بىن ئىيىن - باشىمىزداكىلارى دا بىردىھەلىخ سوْيىونوب
آتاردىخ شىرىت اوستە. يئر اوزونە باخما كى، سىنىن جىتتىنەدە اولانلار
كى پالتاڭ ئىيمىزلىر، ائله بىر انجىر پارپااغى گۈرر دا...»

او گوندىن بىرى اىبراھىمىن يومورتاسى ترسە دوشىن كىمى اولدو.
انجىر آغاچىنین يارپاقلارىندان باشقۇا اونون دردىنى بىر نردىوان بىلدى،
بىر دام، بىر دە دودكىش. دام اونون ياتاق يېرىسى اولموشدو. اىشدىن
باش آچاندان سونرا تو دابانا، اۆزۈنۈ داما يېتىرىرىدى. دودكشىن
دالىسينا سىيغىنib، قونشو حىطىنى اوغرۇنجا اىزىلەيىرىدى. گون اولوردو
ساعاتلار دودكشىن دالىندا كېشىك چكىرىدى بلکە دورنا حىطە
چىخىسىن. آمما دى گل كى اوخو داشا دەيىب، دورنا هېچ حىطە
چىخمىرىدى. بىلە واختىلار اىبراھىم اورەيىنەدە آلالاھا يالوارىرىدى.

«آلاھ سىن كى ھەر اىشە قادىرسىن، بولوسن اورەيىم دە ألىمین
ايچى كىمىدى. نۇلار هېچ اولماسا سو باشىنا گىتىمك اوچون بىر يول
دورنانى حىطە چىخاردارسان! اۆزۈنۈ گۈرمەسم دە، بارى كۈلگەسىنى
گۈرۈم. بولموسن كى، اولاماخдан گۆزۈمۈن قوردونون جانى چىخدى

آخرى!...»

ايبراهيمىن آلاھى لاپ ائله قولاغينين دىبىندەدیر. يار- يولداشلارى ايله دانىشان كىمى پىس - ياخچى آنىلارينى ناغىل كىمى آلاھينا سؤيلەمك اوونون عادتىدیر. ايبراهيمما گۈرە آلاھ يېر - گۈيو، آداملارى، قورد - قوشۇ، طبىعتى ياردادىب قورتاراندان سونرا ئىلى بوشادىخىب، ايندىسە يوخاريدا اوتوروپ، اوونو چاغiran، اونا دانىشان بىندهسىنин سۆزۈنە قولاق آسىر. مىصلحت بىلدىسى ايشى ملکلىرىنە گۈرددۈرۈر. بىندهسى دە راضى دوشۇر، آمما مىصلحت گۈرمەدىسى ايشە باش قوشمور. بىلىر كى بىندهسى هر حالدا راضى قالىب، سونوندا دئىيەجىك: «نه بىليم، اۋزو بىلن ياخچىدى!»

دورنانىن آياغى حىيطىن هەچ كىسىلمەين گونلار ايبراهيمىن شانسى پىلۇ اوستە اوْمبا دورور. دورنا قويودان سو چىكىر، حۇووضۇ دولدورار، پالتار يوپۇب، قاب - قاجاغى كېپىلەير و... ايبراهيم بىلنىچى واختىلار ايبراهيم آللارينى گۈيە سارى آچىب، آلاھينا شوكر ائدر.

«آلاھ، ساع اوْل واللاھ. اۋزون بولوسن كى من خالخىن ناموسونا توخونان دئىلم. آنجاق بو قىز شىئىطان توکو تك درىمەين آلتىنا گىرىپ. هردىن اۋز - اۋزومە دىيرم گۈرەسەن شىئىطان دا دورنا كىمى گۈزلەدى؟ سورا دىيرم أىيە دورنا شىئىطانىن توکو اولسا، گۈر اۋزو نمنەدى! سورا دىيرم گىدە ايبراهيم، دور آياغا، گئت تؤوبە سوپۇ تاپ،

دا يئريشى، دۇرۇشوغۇ عئينى دورنا كيمىدىر. اوغرونجا دورنانين آناسىنى ايزلرken يئنه ده قولاغىنин دىيىندەكى آلاھى يادىندان چىخارتتىمىز.

«سنى تانىمياانا نهلت!... ائله يارادىپسان كى، ائله بىل آنایلا قىز بىر آلمانىن اىكى يارىسىدى. بىر يارىسى سوُب سوُلۇ، ائيواناكئف قوْهونو كىمى آغىزدا شاخ-شاخ شاققىلدايىن، آدامىن نېسىنى آخىدان؛ او بىرى يارىسى گون قاباغىندا قالىب، بىر آز سوُيو چكىلىميش كىمى. دوغوردان دا تكجه سن باشارىسان بىلە آلما بؤلماگى...»

ات يۇرغا گىئدير. گئتدىكجه اىستانبول قاپىسىنин قارالىيسى گۇرۇرنو. او ايسە قامچى ئىلیندە عاغلى دورنانين يانىندا، آچ خوروز كىمى گله جك گونلىرىنە دارى يوخسو گۇرۇر. بو گون اۆز قارنى دا آتىينىن قارنى كىمى توْخدور. او زاقلاردا گۇرۇن داغلارين قارالىيسينا باخا- باخا مىزىلدانىر:

سن گئتسن قلبىم قارالى دورنا
او جا داغلارين مارالى دورنا...
يارالى ... يارالى ... يارالى دورنا
اىبراهىمەن مارالى دورنا...

يولون ساغ- سولوندا گىئدن پىادالارى، ائشىشك اوستە گئدنلىرى او توب كېچىر. هر دنسە بىر فايظون اونون داشقايسىنى قابلايىر. روس

سالداتلارى شەھرەدە اوردو قوراندان بىرى تېرىزىدىن كۈچۈپ گىندىلىرىن سايى گونو- گوندىن آرتىر. بعضى وارلىلار حصىبە قورخوسوندان ئائىلەلرى ايلە برابىر قافقازا كۈچۈرلە.

آت- ائشىشىبى، فاييطنۇ اولمايانلار دا بئش- اوْن شاهى قازانماق اوچۇن يوكلىرىنى بىئلىرىنە چاتىب، پاي- پىادە آرازىن او تايىينا يوْللانىرلار. قحطلىكىله ناخوشلوق شەھرى باشدان باشا ئىلە بورويوب كى جماعت ھە زادى اوْنودوب، ائل- طايغانى، قوْھوم- قونشۇنۇ، بئر- يوردلارىنى باشىنا بوراخىب، اولكەدن قيراق ھارا گىلدى كۈچۈرلە. آجليق موصىبىتى جماعتين اوْرەيىنى داشا دؤندريپ. وارلىلارين بىر چوخو سلام آلماقدان بىلە چىكىنلىر. يوخسوللار ايسە گىلدى- گىدرلە سلاملاشىرلار بلکە سلام آلان اوْنلارا ياردىم ئىلى اوْزالتىدى. آجليق رحم گؤبۈللو لويو دە قحطلىيە سالىب. يول قيراغىندا اوْزو اوستە دوشوب قالان ائلولر نە فاييطندا گىندىلىرىن ئىئىنېنە دىر نە دە پىادا يا آت- ائشىشكە كۈچەنلىرىن دىققىتىنى چكىرلە. يول قيراغىندا چالا- چوخورلاردا دوشوب قالانلار ئىلە بىل هەچ اينسان دئىيل، بىر پارچا آغاچ كۈتۈيودولر. بو گونلر قحطلىك اوْزوندىن ائلوم- ايتىم مسئلەسى عومومى بىر حادىشە يە دؤنمۇش.

ايبراهيم داشقاچى دا بو گونلر أميرەقىزىن آيرى اهالىسى كىمى آرا- سىرا قوْھوم- قونشودا، كوچە- بازاردا، مچيد دىيىنە، قېرىستان

قيراغيندا اولنلىرى گۈرور. هر بىر اولونو گۈردو كده اۆزۈ اولۇنۇن يېرىنىه اولمادىغىندان سارى سئوينىب، آلللاھينا مىتىدار قالىر. اونا ائله گلىر كى اولوم اونون كىمى قۇللو - قووتلى كىشىيە ياخىن دوشە بىلمىز. اۆزۈنۈ عزرايىلدان داها گوجلو سانىر. گولشىسى يدىرسە، عزرايىلىن كورەيىنى يېرە سورتە بىلەسە دە، آنجاق عزرايىلە يالواراسى دئىيل. ياشاماق اوچون قولاغىنин دىيىنەدەكى آلللاھى اىلە چنە ويرماق اونون اوچون يېتلەيدى.

ايبراهيمىن عالمىنده اۇنون اۆزۈ بوتون ايشلىرىن مرکزى نۇقطەسىنده، باشقالارى ايسە مرکزدن اىرەلى، قىراقدا قرار تاپىرلار. نە اولنلر اوچون گۈز قۇراسى سىخماقدان خوشلانىر، نە دە آج- يالاواجلارين غم- غوصىسىنى اورەيىنه دولدورور. دورنادان علاوه باشقالارىنین اوْلوب- اوْلمادقلارى هېچ ئىينىنە دئىيل.

«رحم ائلهين رحمه قالار.»

يار- يولداشلارينا دئمەميش پارا و آرپا اوچون «ياردىم جمعىتى»نىن حوجرهسىنە قوندوغۇندا، اۆزۈنۈ دونيانىن أن چئويك داشقاچىسى سانمىشىدى. سامان مئىدانىنinin داشقاچىلارى اونون ياردىم جمعىتىنە قوشولماغانى خېرىنى ئاشىدىنە دئمېشىدىلر: «اولان سن هارا، ياردىم جمعىتى هارا؟ آخى هېش خالقىن اولوم- قالىمى سىنин

وئجيوه‌دی؟ سن گۇتوونن گؤيىه چىخسان دا ائلە آللەھىنان چەنە ويران داشقاچى اىبراھىم سان دا!».

جوْلا ایچینه دوشموش یئنی یئتمه اوغلانى گۈرجى قۇتۇندان قۇردو. اينهسى سىنمىش قرامافون كىمى بىردىن بىرە او خوماغى دىلىپىنده يارىمچىلىق قالدى. دورناسى باشىندان اوچدو. آتىن جىلۇوونو چكىب، داشقانى داپاندىرىدى. داشقادان پئە آتىلىپ، مئىتىن كىنارىندا داپاندى.

«بِسْمِ اللَّهِ، بُو بِيرِينْجِيسي...»

مئيتين آياقلاريندان يايپيشيب جولا ايچيندن قيراغا سوروتله ييب، آرخاسى اوسته سالدى. يئنى يئتمە ياشيندا اولدوغونا باخماياراق، تاختا كيمى قوبقورو قوروموش اوغلان داش كيمى آغىر ايدى. اىبراهيم تعجۇبلە اونون پالچىغا بولاشمىش صىفتىنە باخدى. هله دە بو ياشدا بىر اوغلانىن اولومونه اينانا بىلمىرىدى. بو سۇن گونلرده گئردويو بىر اولولرىن چوخو قارىمىش قوجالار ايدى. هېچ عاغلىنا گلمىرىدى عزراييل گلىب بو ياشدا بىر اوغلانىن جانىنى آلسىن. پالچىغا بولاشىپ، قوروموش مئيت اوزونون يىددى - سككىز ايل بوندان اوّلكى گونلرینى خاطيرلاتدى. سيرخاب بازارچاسىندا شىره يىدىيى گونلرینى، كروانسارالارا باش ووروب، نىشادور ئىيندە كىندىن گلنلرین مال - حىوانلارينا دولاشدىيغىنى، قاتيق چۈلمكلىرىنى بارماقلادىيغىنى و... «دىيرم آلاھ، بلکه اوروسلار يىددى سككىز ايل بوندان قاباق

تبريزه تؤکولردىلر!... بئله اولسايدى، ايندى نه من واريديم، نه داشقام،
نه ده بو يئنى يئتمە يئتىم اوشاق بوردا داش كىمى دوشوب قالمىشدى.»
اولونون يېرىنە اولمادىغينا گۇرە آلاھىنا مىتىداردى. بونونلا بئله
آلاھىن ايشىنە چاشباش قالىب. مئيتىه باخىر كن اورەيى گۈورەلىر.

«دىيرم آلاھ بولوسن نه وار؟ سنى تانيمىيەنин جدّ آبادىنا،
گۇرباگۇزونا نهلت، آمما بولوسن ندى؟ بعضى واخلاق سنين ايشىندن
باش آچماق آتىن آغزينا سالدىغىم توربانىن اىچىنده آرپا دەنەلىرىنى
سايماخдан چتىن گلىر منه. دىيرم اۆز آرامىزدى ها، بو آلاھسىز
اوروسلاр بس دىيى، سنين ده بو اولوم ملەيىن اوستەلېخ گلىر. آخى
بىر باخ گۇر كىمین جانىنى آلىر بو ملک؟! بو اوشاخ نه گوناه
صاحبىيدى؟! سن نىيە قويوسان اولوم ملەيىن كىريخىب، هئچ
بولمهسىن كىمین جانىنى آلىر؟ آىرى يئرى دئميرم، بو تربىزه بىر گۈز
دولاندىر؛ دولودو جانىندان بئزمىش بئصاحاب قوجالارىنان. سنين بو
عزرايىلين نىيە بس اولارى بوراخىب، اوشاخلارين جانىن آلىر؟!
واللاھ چوخ واخلاق سنين بو حئكمىتىنن باش آشمیرام. نۇلاردى مثلا
سنин بو اولوم ملەيىن قوللارىنى چىرمالا يىب، اوروس اوردو سونون
سركىردىسىنندن توتدو تا آج گۈز سالداتلارين جانلارىنى بىر يىرددە
آلاردى! سن كى هر اىشە قادىرسن!»

اورەيى گۈورلسە ده، مئيتى داشقا اوستە قويمالىدىر. يوكو يىرددە

سوروتلهين کيمى مئييتن داشا دئنمش گئوده سينى داشقايا سارى سورويور. مئيت آغىردىر. او نو يئه بوراخىب، اطرافا گۆز گزدىرىر. ايستانبول قاپىسينا دوغرو گئدن قۇلۇ قووتلى بير كىشىدىن ياردىم ايسته بير. كىشى ايسيه تورباسى چىينىنده، دىقتله بير مئييته باخىر، بير ده اىبراهىما. پالچىغا بولاشمىش مئيت ايله اىبراهىمین آراسىندا بنزىلىك آختارىر. مئييتن سير- صيفتى بللى دئيل. آمما قارشىسىندا كى ايگىدىن باهادورساياق دوروشوغۇ، تحكّومله دانىشىغى كىشىنىن گۆزوندن قاچمير.

«دييەسن شانسيم قالخىب. آللاهى نه گئوروسن، بلکه منيم آيا خلاريمما، يا دا بو جىريخ چارىخلارما يازىغى گلىپ، ائله بو داشقانى يوللىبيب كى منى مرندە چاتدىرسىن! حتى اىكى آغاز دا داشقابانان گئتسىم، او دا چارىخلارىما قازاشدى. اوسته لىك، بئله بير باهادورونان همسفر اولسام، يول كىسلردن، حرامى لاردان دا أماندا قاللام.»

تورباسىنى چىينىن گؤتوروب داشقانىن اىچىنه قويدو: « يول بولداشى ايسته ميسىن؟ من ده مرندە گندىرم.»

ايبراهىم، كىشىنىن سۈزونو ائشىتمە ميش سانىب، مئييتن آياقلارىندان يا پىشىپ، كىشىيە باخدى: «عمى!... چىينىن داشقانىن آتاخ اىپيش اوستونه...»

كىشى ئىل آتىپ آتماماقدا اىكى هاوالى قالدى. ايبراهىم دئدى: «دى

ياپيش آخى، ك بلاي!»

كىشى گئرى دؤنوب تورباسىنى داشقادان گؤتوردو: «قردەش، مئيتىه أل ويرسام بوينوما قوُسل گلر. آلاه بولور قافقازا چاتىنجا حامام تاپىب قوُسلو بوينومدان گؤتوره بولوم يا يوخ». سونرا يولۇنۇ توتوپ، باش آلىپ گئتدى. اىبراهيم مئيتىن آياقلارىنى بوراخىب، قاچىب كىشىنین يولۇنو كسىدى. مئيتىن قىچلارى بىر جوت قورو موش بوداق كىمىي يئرە دوشدو.

«عموغلى، توكون توكونه، أتىن أتىنه دەيمىر كى!... أينىنده پالتارى وار، سن ده چىينىندن يايپيشاجاخسان دا!...»

«يانى سن بولموسن آدام حتى جانى سويوموش اولويه ده أل ويرسا بوينونا قوُسل گلر؟»

«بو ننهسى اولموش بدبختىن اىشى قوُسلىدان زاددان گئچىب عموغلى. جانى سوُييەمۈوب كى، كَسىسەيە داشا دؤنوب. كيم دىيىر آدام داشا - كَسىسەيە أل ويرسا، بوينونا قوُسل گلر؟»

كىشى آياق ساخلايىب، يئنە گئدىپ - گىتمەمكىدە چاش باش قالىب. باشىنى قوْوزايىب، اىبراهيمما باخدى.

«مش عموغلى، دى ايستخاره وين قيفيلىنى آش گۈراخ. قوُسل - مۇسلو بوراخ با!. اصلا قوُسلون دوشىسون منىم بوينوما. بىر اۋزۇن اوْل، بىر ده آللارىن. آلاه گئرور دا كى سن أللەن توتوسان، آياخدان

چەمھىسن كى! انساللاه مەكلەرىنە فرمان وئىر سە قوسل يازمازلار...» كىشى چۈتكەدە حساب سالان كىمى ئۆز يانىندا مئىيىتدىن يا پېشىماغىن خىير - زيانىنى سالىب چىخىر، اۋزلىويوندە دئىير: «مشەدتاغى، دىيىرم آياخلارىيۇين قدرىنى بىل هاا، هلە يولۇن اوّلىنەسەن، تېرىزىدن قاقفازا قدر اووووه... او قدر ائنىش - يوققوش وار!... تىمۇمو ائلە بىلە واخلار اوچون قويوبىلار داا، سو تاپسان قوسل ائلەسەن، اىشدى تاپامماسان آللاھىن بۇ قدر تورپاغىنا نە گلىپ!... سەن بۇ گەنەن ئىلەنەن توت، سەنин دە آياخلارىن اوونۇن داشقاسىندا دىنجىنى آلسىن..».

كىشىنین حساب - كىتابى باشا چاتسا دا، بىر داها گۈيولسوز جەسىنە تورباسىنى داشقانىن اوستۇنە قويوب آستا آددىملارلا مئىيىتە سارى گىتىدى.

«قردەشىندى يا اوغلۇن؟»

ايبراهيم آغزىنى آچدى دئسىن «نه قردەشىمدى، نە اوغلۇم، چۈرك آغاچىمىدى»، آمما ندىنسە ئۆز يانىندا اوتانىب، سوسدو. مىرەشىرلىكىن، داش - دەمیردىن، حتى نجىسدن بىلە، چۈرك چىخارتماق سۈزۈنە ئاشىتىمىشدى، آمما كىمىن عاغلىينا گلر آدام گون چۈرەيىنى مئىيت بىغماقدان فازانسىن؟ بىر گون اوナ بىر نفر دئسەيدى گون گلەجك آتىوين آرپاسى، سەنин دە چۈرەيىن مئىيىتدىن چىخاجاق، يومروقلا

ویراردى طرفين آغزىندان. ايندисه مئيت اوونون چئرك آغاچى اولدوغونو اۋز دىلى يله اعتراف ائدىر. ايبراهيم كىشىنин سوآلينا جواب وئرمەدن مئيتىن آياقلاريندان، كىشى ايسه زىغلى پالتارىندان ياپيشىب آغاچ كؤتۈيو كىمى داشقانىن اوستونه آلتدىلار. كىشى آللىرىنى بير- بيرينه سورتوب، اوست- باشىنى سىلكەيىب، تورباسىنى گۈتۈبورب، اذن آلمادان ايبراهيمىن بئيروندە أىلىشدى. آياقلارىنى دا قويىدو داشقانىن قولۇنون اوستونه. ايبراهيم آتىن جىلۇونو چكىب، آت يولا دوشدو. داشقا ايسه آتىن آرخاسىجا سوروندو.

كىشى آياقلارىنى داشقانىن قولۇندان گۈتۈروب، تۇولايراق سۇرۇشدو: «هله دئه گۈراخ آدین ندى؟»
«ايىشى!»

كىشى حسرتلە درىندن بير آه چكىب، دئى: «بولوسن ندى اىبىش قىدەش؟ گىتدى او بوللۇخ گونلريمىز. آزدان آز چوخدان چوخ، هر نەيىمiz وارىدى يىib، آلاھىمiza شوكر ائليردۇخ. بو آلاھىسىزلار وار- يۇخوموزا بير سەققە ويردىلار. آز قالىر نەكىوارىمiza هۇلا قوڭىسىنلار.»

دورنانىن خىالى ايبراهيمىن باشىندان اوچوب، يئرinen داشقا دالىسىنداكى والايليان اۇلۇ آلمىشدى.

«آرواد- اوشاغى آپارىب قويدوم كنده، تاپىشىردىم دەدەمە. اۋزوم

د گئدیرم تیفليسه. اوردا ايشيم توتسا بير ايل ايشليسب، دئونه جاغام.
بلکه او زامانا جان دا اورو سلار سى... ريب تريبيزدن گتنديلر. تيغليسيده
ايشيم توتماسا، گئده جاغام باکى يه. ديسيرلر گئمى لر بندرده دايياناندا
يئر - گؤيدن حامبال آخтарيرلار. نه بولوم، بلکه ده نفت قويولا ريندا
ايشچى اولدوم. باكيدا دا ايشيم توتماسا بير باشا گئده جاغام پتلپورتا.
أششي ديسيرلر پتلپورتون خياوانلاريندا پول سو يئرينه آخر؛ قوْلونو
چير ماليسىب ييغانما مينت».

قویو سؤزو کیشینین آغزیندان چیخماق همین دورنانین قويودان سو چکمه يې گلیب تیکیلدی ایبراھیمین گۆزونون اۇنونه.
«بورا باخ گۆرۈم، نفت قويوسو دا سو قويوسو كىمىدی؟»
«قویو قويودى دا!!!، بیرىنن سو چىخار بىرىنن نفت. بىرىنن ده آى پارچاسى چىخار. آمما ائشىتىمىشىم آبشوروندا بىر دم - دزگاه يولا سالىلار.»

ایبراهیم تعجب‌لئه سورو شدو: «دئدين آی پارچاسی؟!»
ایبیش قردهش، قاشرلاریوی ائله بیغیسان کی، آدام دیسیر بس
ایندییه جان یوسیف پئیقمبرن زولیخا ناغیلینی ائشیتمه میسن!
دودکش دالیسینا سیغینیب اوغرۇنجا دورنانى گودننە نه یوسیف
ئیقیمیر عاغلینا چاتمیشدی نه ده زولیخانی خاطیرلامیشدی. آنجاق

- پتا، پورت: پتر زبورگ

دورنا قويو باشيندا آىپارچاسى كىمى ايشىلدايىب، اىبراهيمى ئۆزونه سارى چكىردى. دۇلو وئدرەنى قويودان يوخارى چكىب، حۇوض اىچىنە بوشالداندان سونرا يېنىدىن بوش وئدرەنى قويونون اىچىنە سالىرىدى. اىبراهيم ايسە قادىن گۈرمەمېش كىشى كىمى دودكش دالىندا دورنانىن بىدنىنин جاذىيەسىنдин سارى يېرىنده وىرنىخىردى.

«اوروسلارىن سايەسىنده گۈرمەدىيىمىز گۈنلىرى گۈردوخ. آلاھ آپارسىن، گىتىمەسىن.»

كىشىنinin سۆزلىرى يېنه ده دورنانى اىبراهيمىن باشىندا اوچورتىدو. «بو نامىردى اوروسلاردان نەلر گۈردوخ، نەلر!... بىر پارچا چۈرك اوستە ناموسلارىمىز چۈركچى خانالار قاباغىندا بىر - بىرلىرىنин جانىنا دوشدولر. ساشلارىنى يۇلدۇلار، أتەلرىنى يېرتدىلار!... بو نامىردا اوروسلارى دا بىش قوروشا دەيمىيەن روبللارىنى باسىدிலار بو جماعته. آذوقەلىرىمىزى، آرپا - يۇنجامىزى دولدوردولار آنبارلارينا، منىم كىمى ئىل - ئىاخسىزلارى دا آوارا - گۇر قويدولار.»

ايبراهيم قاشلارىنى يىغىب، آتىن جىلۇرۇو ئىليندە فيكىرە دالمىشىدى. هەچ يىلمىرىدى ئىچە آغاچ اىستانبول قاپىسىندا ئارالانىب. آت ايسە يۇلۇن بلدچىسى كىمى باشى آشاغىدا دوزنگاھلىقىدا باش ئىلب، گىندىرىدى.

كىشى اىبراهيمىن قاش - قاباقلى چۈھەرسىنە باخىب، دئدى: «ايپىش

اپراہیم دئدی: «آلاده آیا خلا ریوا قووت، جانیوا ساغلیغ وئرسین عموغلى. قاش - قابا غیمین سنه هئش بیر دخلی یوخ، بو مئیت او شاخ احوالیمی پوزوب.»

«بو آلاھىزىلارين سايىھىسىنەدە ئۇلۇ باشىمىزدان آشىپ. قىيىستانلاريمىز ئىلە بىل مەحشر چۈلۈدى. دىبىرلر مىردەشىرخانالاردا قالاخ- قالاخ ئۇلۇ يېغىشىپ قالىب. ھە... اىبىش قىدەش، قدىمن دىبىلر سۆز واختىنا چىك، ايندى كى يېرى گىلدى، قۇنى سەنە عىيار بىر كىشىنин قىيىستانا گىتمە حئىكايەسىنى ناغل ئىلىيىم. ھم يولا نردىوان قويىاخ، ھم دە قاش- قابا غىيوبىن دويمىن دەچىلىسىن بىر آز».

ایبراهیمین گۆزو يولون دوزوندە، قولاغى ايسە اوئۇن داشقا سىيندا
أىلەشىپ يول يەلداشىم، اولان كىشىدە.

«یقین کی حاج آلاپاری تانپیسان...»

اپرہیم حاج آللایاری تانیسا دا آنجاق هئچ نه دئمیر.

«جانیم سنه دئسین حاج آللاياردان... تریزدہ ممه ییئنن پېھ
ییئنے جان هامی بولور کی بو آدام لوټولارین لوټوسو اولماغینا دئیل،

دەبکلرین تاي باشى سىدى. بير گون بو گىلم قىفده او تورموشدى. قېيستانلارين مىھىز چۈلۈنە دئندويوندن، مىرداشخانالاردا اوست- اوستە تىللەمىش اۇلولرى يۇمامىش، نامازسىز، صلواتسىز، كەن سىز، يۇرقارا- دؤشك باغلىسينا بو كوب قويلا ماقلارىندان دانىشىردى. بىردىن- بىرە قەھىنин او باشىننان لوڭ طۇ ماھمۇد دئدى: حاج آللايار، منىم يئددى آرخاننان قالماش بىر عتىقە چىراغىم وار. او چىراخدان مش باغلىرام، سىنە او اورەيى گۈرمۈرم گئچە چاغى اوست- اوستە قالانمىش اۇلولرىن يانىندا او تورروب، ترهح چالاسان...

بو سۆز حاجى آللايارين دىنىيغىنا دەبىر. يئرىندىن قالخىب، يومروغۇنو مىزىن اوستونە چالىب، دىبىر: صباح سحر دان سۆكۈلمەمىش، ئىلندى دىنلىدە ئىلندى ئىلندىن قالانان چىراغى گۈتۈرۈپ، گلەسەن قېيستانا. يىندى دىنلىدە ئارخاۋىن اۇلوسونە پىشىرىدىيم ترهىيى تېرسن خىددە بىوه.

حاج آللايار هەر ھاردان ايدى بو قىتلىخدا بىر كوزه دوشاپ، يارىم بانكا ياغ، يارىم باتمان اوْن، بىر دە بىر مىس تاوا گۈتۈرۈپ، گئچە يارىسى قېيستانا گىدىر. تىللەمىش اۇلولرىن دىبىندە اوْجاق قورۇپ، تاوانى قويور او جاگىن اوستونە. بىر ئىنن تاوادا ترهىيى اوْتۇنۇ قۇۇرۇپ، بىر گۈزوين دە تىللەمىش اۇلولرە باخىر. قېيستانىنىن قارانلىغىنین خۇفو جانىنا او تورسا دا، او زونە ذرە جە توْز قۇندورمور.

ترهیی پیشیریب قورتاراندان سونرا قفیلدن اولولرین بیرى یئرینن خورتدوبوب دیسیر: حاج آلالیار، بە هانى منیم ترهییم؟ حاج آلالیار اووجونو ایستى تره حلە دولدوروب، دوروب آپاریر خورتدامىش اولونون يانينا. بير بامباچا اونون باشينا چالىب، دیسیر: كۆپە اوغلو! آل، بو دا سينىكى. خورتدامىش اولو ييختىلىرى تللنىمىش اولولرین اوستونە. بير آن گولوشمه سىسى قىستانى باشينا آلىر. قە اھلى اوز- گۆزو تره يە بولاشمىش لوڭدو ماحمودى بير- بيرلىرنە گۈرسەدىپ، گولورلر». اىبراهىمین قاش- قاباغى آچىلىب، لوڭدو ماحمودون باشينا گلمىش حادىشى يە گولمە يى تو تور. بونونلا بئله اوغرۇنون يادينا داش سالان كىمى، اىبراهىم حىس ئەلىر تره يىن اىيسى بورنونا دولوب. گولە- گولە كىشىيە دئىير:

«ايىدى گل بىول بير اوچوچ ترهح تاپ. سين بو ناغىلىن منى اوْمدوردى عموغلى. ائله ناغىل دئىردىن كى بارى اىچىنده يئمك آيەسى اولمازدى...»

«آدام گۈتوينن گؤويه چىخسا دا، واللاه- بىلاه دىرىلىيىن باش- گۈتو يئمە يە بىندىي اىيىش قردهش. بو ناغىلى دئمەدىم كى سنى طاماھا ساليم، دئدىم كى بلکە بير آز ذهنinin دۇرۇلسون. باشىوی قۇوزا بير گۈويه باخ، آغاشلارا بير گۆز دولاندىر؟ دئە گۈرۈم نىيە بە فارقادان، سئرچەدن خېر يوخدو؟!»

ايبراهيم هوروت - هوروت كيشينين اوزنه باخدي.

«بولوسن نيء؟ تريز جماعتي قارقا - سئرچه يئماخدن بو قوشلارين دا نسلينى كسييلر.»

«دوزونو دئه گوروم، سن نئچەسینىن باشىنى اوزوپسن عموغلى؟»
كىشى ايبراهيمىن سۈزۈنە بېرخود اولمايىب، دئدى: «نمەنин باشىنى اوزموشم؟»

ايبراهيم گولومسەيىب، آرتىرىدى: «بئله شيرىن - شيرىن حىكايىه دئمەيىتنىن، دانىشماغانىننان بلىدى سن ھامىدان چوخ سئرچە باشى اوزوپسىن.»

كىشى ايبراهيمىن سۈزۈنۇ ئاشىتمەميش كىمى سۈزۈنۈن دالىسىنى تو توب، دئدى: «دا حلال - حرام آدیندا بېر شئى قالمىيىب. كىم دىيەرىدى بېر گون بو تريزىدە آژلىخ اوزوننۇ ايت - پىشىيىن دە نىلى كسيلىسىن؟!»
كىشىنinin سۈزو آغزىندان دوشىمەميش آت يئىيدىيى يئرده دايىندى.
ايبراهيمىن گۈزو ساتاشدى يول قىراغانىدا آيرى بېر مئييته. تلهسىك داشقادان يئرە آتىلدى.

«بو دا ايكىنجى چۈرك آغاچىم!»

ندىسە ذهنىندىن كىچىن سۈز دىلىنىن اوجوندا قالدى. مئييتنىن كىارىندا سوپىولموش ايت جمدهىي گۈرونجه دؤشونون آلتىندان اىلدىرىيم كىمى بېر آغرى شاخىب، كىچدى. ايبراهيم كىشىيە باخىب، دئدى:

«عموغلى، سن کى بولوسن سۆز واختينا چكى، آخى سۆز قوتولموشدى؟ ايت - پىشىح جمدىيىنن سورا آيرى سۆز يوخ ايدى دىيەسەن؟ باشارميسان ياخچى سۆز دانىشاسان؟... بويور، بو دا ايت جمدەيى!»^{۱۱}

درىسى سوپولموش ايت جمدەيىنن اىيسى ايله مئييتن اىيسى بىر - بىرينه قارىشىب اىبراهيمىن بورنۇنۇ آزارلادى. كىشى مئييتسى گۈرجىك داشقادان يئرە آتىلىپ، تورباسىنى چىيىنە سالىپ، دئدى: «قدىمنىن دىبىلر آجا مئييت حلالدى، خالخىن دىلىندن ئاشىتىمىشىديم، آمما ايندىيەجان اۆز گۆزۈمنىن ايت اۇلوسو يىيەن بىر مئييت گۈرمەمىشىديم. گۈرەسن بويون سحر كىمىن اوزونە دورموشام؟ مئييت مئييت اوستونە... بئله شانسىن اىچىنە دورتوم! من آژلىخдан قاچىرام، قاباغىما آددىم باشى اۇلو چىخىر.»

«عموغلى، دىيەسەن منىم آلاھىم سىنى منىم قاباغىما چىخاردىب كى تکأللى قالمىسىم. تورپانى آت داشقانىن اوستونە، قوللۇو چىرمالا، دئنە ياعلى مدد، بو مئييتسى ده ايت اۇلوسوپىلە برابر آتاخ داشقانىن دالىنا.»

كىشى اىبراهيمىن سۆزۈنۇ سايىمادان دىل - دوداغى آلتدا دئىينە - دئىينە يولا دوشدو.

«بئله ده شانس اولار؟ خالخىن پولو پول اوستە يىغىلىر، منىمكى ده

مئيت مئيت اوستونه، قوشل قوشل اوستونه...»

ايبراهيم كيشينين يولونو كسيب دئدى: «عموغلى هارا...؟ ائله كى ائشىسى يىن كئورپودن گئشىدى ايندى ديسىن قىغىم چۈلمە يىوه؟... قىشلاريوين يورقۇنلۇغو چىخدى ايندى آرخاوى چئويرىب گىنىسىن؟ هېش دئمىسەن من تكألى بى مئىتى نىتجە داشقانىن اوستونه آتىم؟» كىشى يولۇنۇ كەچىپ كىشىنىن قولۇندان توتدۇ. آردىجا قاچىپ كىشىنىن قولۇندان توتدۇ.

«بە او كىم ايدى دىيىردى يول يولداشى اولاخ؟ نىتجە اولدى بىس؟!» كىشى ايبراهيمىن سۆزۈنۈ سايىمادان يولۇنۇ توتوب، اوزاقلالىشدى. ايبراهيم اىسە گلىپ داشقادا اوتوروب، حيرصلە آتىن باشىنى اىستانبول قاپىسىنا چئويرىب، اۆز - اۆزويلە دئىينە - دئىينە شەھرە سارى يولا دوشدو.

«سەين دە، تونبەتون دوشموش مئيتىن دە گۇرباگۇرۇن، دەدەسىنىن ... يىددى آرخاسىنىن...»

چوخ اوزاقلالىشمامىشدى كى بىر داها آتىن جىلۇرۇنۇ چكىپ، يىنىدىن ايت جىمده يىنىن كىنارينا دوشموش مئيتى سارى سوردو. داشقادان يېرە دوشوب، أللرىنى بئلينە ويرىب، مئيتى باخدى. مئيت، بىدىنىن ئاتى تۈكۈلموش، چالساچلى بىر قوجا كىشى ايدى. مئيتى حيرصلە سوروویە - سوروویە داشقانىن دىيىنە چكدى. نە قدر چالىشدى اونو

آللاهيسان؟ سنى تانيمييانا نهلت، ايلاھى! يئر اوزوندە بىت دن تو تدو سيركىيەجان، قارىشقادان تو تدو دەوهەيەجان، تو ت آغاچىننان تو تدو يوز ايللىخ چىنار آغاچىناجان... سن ھامىسىنىن آللاهيسان. سنى دانىب تانيمييانا نهلت! آمما دىيىرم آى آللاھ، ايندىيەجان هېش گۈرۈبسەن آتىن آرپاسىلە آدامىن چۈرەيى مئىيتىن چىخىسىن؟ سئوينىرىدىم کى آللاھ قويىسا ايش تاپمىشام. دئدىم دورنانى كېين ائلهرم. چىلتىح چالا - چالا گىلدىم، ايندى اورەيىمده ايلدىرم تك سانجى شاخا - شاخا دۇنورم. ايلاھى، بو ايش نه ايدى منيم أتەيىمە قويىدون؟ آخى، اولو داشىماخ دا اولدى ايش؟! هېش كۈكوننەن اولماسىن بىر اوووج آرپا يا بىر كاسا هوّررا...

هېش من دئماخ لازىم دەبىي کى، اوزون گۈرۈسەن دا آدام بىر آندا اوياننان بويانا دۇنور، دونياسى دەيىشىلىر. لازىم دەبىي کى آخرالزمان اولوب دونيا چپ - چئوير اولسون. باخ، ائله بى داشقا اوستوندە كى يئنى يئتمە اوغلاننان أتى تۈكۈلموش مئىيتىن ايت جىمەبىي، عۇمرۇمۇن آخىريناجان دونيامى چپ - چئوير ائله دىيلر... دىيىرم ايلاھى، گۈرەسەن دورنانىن خېرى اولسا کى منيم گلىرىم مئىيتىن چىخىر، نە دىيىر؟ كىمە دىيە بىللم تۇي پولومو اولو داشىماخدان چىخارتمىشام؟ ھانسى اوزون دورنایا ائلچى گئدىم من؟ ھله ائلچى گىشماخ اۆز يئرىندە، ھانسى اوزون اۆزگە قىزىنەن قاپىسىنى دۇيوب، آتىمین آرپا پايىندان

اونا نيسگيل تىكەسى وئيريم؟ قىز سوروشسا كى بو آرپانى هاردان
 گتىرىبسن نه دئىهرم!... أىه دورنا دئسە من اولو داشىيان بىرىنин آروادى
 اولمارام... اوندا اىبراهيم باشينا نه داش سالسىن؟... دىيىرم آللە سن نه
 صلاح بولوسن، بىر دفەلېخ بو ايشين خىرىتنن گىچىم يا بىر يوللوخ
 دورنانىن فيكىرىنى باشىمنان آتىم؟... آمما يۇرۇو! ايش ائله دە هاساد
 دەيى. أىه گلىب بو تازا تاپدىغىم ايشين خىرىتنن گىشىم، اوندا گرەح
 آنامنان آتىم اۆزگەلرىنه تاي گۈزۈمون قاباغىندا آژلارىننان اولەلر.
 دورنانىن خىرىتنن گىشىم نئجە؟... ايندى بولورم نىيە احمدآ نالبند
 دىيىمىش بو اىيىش داشقاچىنин دال- قاباغينا گىشماخ اولمور. سئرچە
 كىميىدى، بوش توتسان اوچار، برك توتسان سىچار!...»
 آت اىستانبول قاپىسينا سارى چاپىر. ناللانمىش دىرناقلارىنин سىسى
 اىبراهيمىن باشىندا قوپان طوفانى آستا- آستا ساكىنلىشدىرىر.
 مورشود باهادر زنگى چالدىقدا نايىب قاضى كىبادەنلى باشىنин
 اوستوندن ائندىرىر. حلقلەرین موسىقى سىليلە مورشودون ضربىنин
 سىسى، هر ايكيسى بىردىن كسىلىر. سوكوت زوخانانى بورويور.

٩

ناییب قاضى گودالین اور تاسیندا كوره بى اوسته او زانىب، داش اوينادير. قارنى آج اولسا دا آنجاق قوللارينين قووتى هله تو كنمە يېب. او زونە توْزقۇندۇرمادان على- على دئىه، قاپى تايلاريندا او خشار آغىر داشلارى بىر بىر قالدىرىپ، ائندىرىپ. قوللارينين قووتى او زگۇونجىنى آرتىرىپ.

بو گوج هاردان قايناقلانىر؟ وجودوندان، بىنۋەرەسىنин مؤھكملىيىندن، يوخسا ايلاهى بىر گوج اولمالىدىر بو گوج؟!... مورشود ھميشە كى كىمى سردمە أىلەشىپ، پەلوا نلاردان بوش قالميش گودالا باخديقدا او زونو بوش مئىداندا او زباشينا بوراخىلىپ، او دوزموش دؤيوشچو كىمى حىس ائدىر. او نا ائله گلىر كى دلاورلىيىن كىتابى گئت- گئدە بوكولمكدهدىر. بىر زامان اگر يوخودا گۈرسەيدى زورخانا پەلوا نلارдан بوشالىپ، هئچ اينانمازدى. ايندىسە روزگارين گئدىشاتى ائله اولوب كى، آنجاق ھر كىس او ز قوتورون قاشىپ. پەلوانلار دا عادى آداملار كىمى باشلارى او ز اهل- عياللارينا

قارىشىب. گونو باشا باش چۈرك دالىسىجىا، آذوقە دالىسىجىا قاچىرلار.
مورشودون هېچ عاغلىنا گلمىزدى بىر گون روزگارين گئدىشاتى
زورخانانى بو جور رؤونقىدن سالسىن. گون وارىدى زورخانا
پەلوانلاردان قىمىلداردى. آمما ايندى نېجە؟...

نايىب قاضى ايستەمیر پەلوانلارين او لمادىغىنا گۆرە زورخانانىن
دەبلىنى يئرينه يئترەمەمىش گودالدان چىخسىن. ساع - سۇلۇنون،
دال - قابا غىنин بوش او لدوغونا با خما ياراق، ضربىن سىسى، زنگىن
جىنقيلىتىسى كىسيلمە يېنجە قصدى وار زورخانا آئىن لرىنى بىر بە بىر يئرينه
گتىرسىن. نايىب قاضىيە گۆرە زورخانا آئىن لرىنى يئرينه گتىرمك
رۇزگارين گئدىشاتىنا، آجلىغىنا، قحطلىيىنە، ناخوشلۇغونا تسلىم
او لماماق آنلامىندادىر.

مورشودون صلووات سىسى قالخىنجا داشلارى او رىكىن گلن بىر
گوج ايلە قالدىرىپ ائندىرىپ. وئجيئە دئىيل أطرافى پەلوانلاردان
بۇشدور يوخسا دۇلۇ. پەلوان نايىبىن جان - دىلدىن داش اويناتماسى
مورشودو ده ذئوقە گتىرىپ. او ضرب چالىپ، او جا سىسلە او خويپور.
سىسى زورخانانىن طاغ - ديوارىندا عكس صدا وئيرىز:
«مندە سىغار اىكى جهان، من بو جهانە سىغمازام
گۈوهەر لامكان منم، كۈون و مكانە سىغمازام
عرشىلە فرش و كاف و نون، مندە بولۇندى جوملە چون

کس سؤزونى اوزاتما کى شرح و بيانه سيغمازام

کئون و مکاندور آيتىم، ذاته گئدر بدايتىم

سن بو نيشانلا بيل منى، من بو نيشانه سيغمازام...»

مورشودن او خودوغۇ غزل ضرب ايلە زنگىن موسىقيسىنە قارىشىب،
داشلارين آغىرلىгинى آلir. هر دئنه داشلارى قالدىراندا پھلوان اوز
گوجونو سينا ياراق، آجلىغا، ناخوشلۇغا، ساواشا، روزگارىن بوتون
چتىن لىكلىرىنە مئىدان اوخويور.

حىط قويوسونون باشىنداكى داشى قالدىريپ، روس سالداتىنى
تېسى اوستە قويونون ايچىنە سالاندا، زورخانادا اويناتدىغى داشلار
عاغلىنин او جوندان بىلە كىچمهدى. ايندىسە زورخانا داشلارينى
اوينادرىكىن، آنباشى قويونون باشىنداكى داش ايلە سالداتىن سارىشىن
صىفتى گلىب تىكىلىر گۈزۈنون ئونونه.

عادتى دير سحر تىزدن چىخىپ، آخشام اوستو ائوه دئنسون. سحردن
آخشامادك گونو ساخسى خاناسىندا كىچر. نايىب قاضى ده مورشود
باهادور كىمى دارانا آلان پھلوانلارдан دئىيل. او زونو تانىياندان برى
گون چئورەيىنى قولو گوجونە قازانىب. مورشود باهادورون چئورەيى
ايپدن، بولىقدان چىخىرسا، نايىبين چئورەيى أت تورپاغىندان چىخىر.
پالچىق آياقلاماقدان توتدو ساخسى لارى كورەنин ايچىنده
دوزمەيە دك، ساخسى خانادا هر ايشى او زو گئرور. او ز الى ايلە

اونلارى كورهنىن ايچينه دوزوب، اوْدون قالايب، اوْجاغى ياندىرير.
گاهدان هانسىسا بير جاواتىن ئىلىندن توتماق مقصدىله اونو گون موزدو
ايشچى كىمى توكان شاگىرىدى ائلهسە دە، آنجاق سيل - سوبور يا
آياق اوستو ايشلىنى اونا تاپشىرير.

نرديوانلا كورهنىن ايچينه ئىب، بىر بىر ساخسilarى توكان
شاگىرىدىنىن ئىلىندن ئىب، كورهنىن ايچىنده كى رفلره دوزه - دوزه
قىيلىدۇن اوره يىنى سىخىتى باسىدى. همىشە نىڭرانچىلىغى اولاندا اوره يى
سىخىلىر. بو گونلار ووسلارين قوشون چىكىمىسىندىن، آجلىقلار
قحطلىكدىن علاوه، آنجاق بىر جە نىڭرانچىلىغى آى - گونو اولان
آروادى جىئرانىن ساغلاملىغى دىر. حصبەدن اۇلنلارин سايى گونو -
گوندىن آرتىر.

بو تالواسالى چاغدا بو سىخىتى قىيلىدۇن هاردان تاپىلىپ اوره يىنىن
باشىنا قوندو؟ بلکە دە كورهنىن داريسقاللىغىنداندیر اوره يى تالواسا يَا
دوشور!...

ساخسى دوزمه يى يارىمچىلىق قويوب نرديواندان يوخارى
قالخىب، ساخسى خانائىن حىطىئە چىخدى. حۇوضۇن قىراغىندا
أىلىشدى. حۇوض ايچىنده پالچىق گئت - گئدە داشا دئۇن كىمى،
سىخىتى دا يومروق كىمى اوره يىنىن باشىنى كىسيب، گئت - گئدە
بركىيەرك، دؤشونو سىخىردى.

ساخسى خانانى شاگىرده تاپشىرىپ، ائشىيە چىخدى. اوستو اۇرتولۇ بازارچانىن ھاواسى سرین ايدى. درىندن نفس آلدى. يومروق، نفس يولونو دا كىسمىشىدى. بازارچانىن صاحبالأميره آچىلان قاپىسىنا سارى آددىملادى. سيرخاب بازارچاسى ساكيت ايدى. كىنلىلرین آياغى شهردن كىسىلىدىيەن گۈرە دەمیرچى ماھمود كۈرۈيونو سۈندۈرمۈشدو.

جەمیح دولگىرلىن توکانلارى قاباغىندان كېچنده باشى ايلە سلام وئریپ كېچدى. باشقا توکانچىلارا تاي جەمیح لرین توکانلاريندان دا نە چكىش سىسى گلىرىدۇ نە دە بوخچونون آهنگىن سىسى. هەر ايكىسى دە أللرى قولتوقلاريندا چارپايا اوستوندە او توروب، فيكىرە دالمىشىدிலار. قحطلىك او زوندن اونلارين دا بازارى آيرى كىسبە كىمى كاساد ايدى. جماعت بو گونلر يالنىز آج قارىنلارينىن واينا قالىپلار. نە نردىوان آلان وار، نە دە رف دوزلتىرىن. اونون ساخسى گولدانلارى، مەرتلرى، گۇدوشلارى ساخسى خانادا دوزولوب باشينا قالان كىمى دولگىر قارداشلارين دا دوزلتىكىلرى ألك- قلىپلر، نردىوانلار، توکانلارينىن قاباغىندا موشتىرسىز قالىپلار. آمما نايىپ قاضى دولگىرلە تاي بئكار او تورا بىلمىر. ألى هر گون أت تورپاغينا تو خونناسا عملى آشماز. نايىپ ياشا يىشىندا هر ندن آرتىق تورپاغا باغلىدىر. تورپاغى بلکە جئىراندان دا آرتىق سئوير. أت تورپاغى ئىيندە موم كىميدىر.

سيرخاب بازارچاسىنىن قارانلىغىندان ايشىغا چىخماقدا، اۋزو نو

قویودان ائشییه چیخمیش کیمی حیس ائتدی. بازارچانین هر ایکی حامبالي بازارچا آغزیندا اؤزلرینى گونشه وئرمیشدیلر. ناییب ایسه حامباللاری سایمادان بازارچانین سوں طرفینه دئندو. چای قیراغیندا آستا- آستا آددیملادی، بلکه اورهیینین باشینداکى يومروق اُریب گئتسین. آمما بو يومروق قارگوللهسى دئیيلدی گونش ويرديقجا اُريسيين. چاپارباشى دام- داشينا يېتىشىجك، ندنسه آى- گونو اولدوغو جئيران بير دئنه ده يادينا دوشدو. گئرى دئنوب، قيوراق آددیملارلا بازارچادان كىچىب، يولونو سيرخاب قاپىسىندان سالدى.

يول گئدركن فيكره دالمىشدی. گئت- گئده اىچىنده كى هؤوشنه آرتىردى. اىچىندن باش قۇوزايان بير سىن قريبه بير حادىثەنин خبر چىسى كىمى اورهیينى دؤйوندوروردو. بيرىنجى دفه دئیيلدی بئله هؤوشته يە دوشوردو. هر زمان بئله بير أحوالات گلىب اونو تاپاندا بعضى عاغيلا گلمز حادىشلرلە قارشىلاشمىشدی. بو اىچدن گلن سىللرىن قايناغى هاردايدى؟ آلاھ طرفىندن گلمىش بير نىشانەيدى يوخسا قارا باسېردى اونو؟ تالواسانىن كۆكۈ هارالارا گئدىپ چاتىردى؟ هانسى گوج اونون ذهنىنى بولاشدىرېب، اورهیينى سىخىتىيا سالىردى؟

فيكره دالمىش肯 اۇزنو شىرىشىرا باشىندا گۈردو. يولونو دەيىشىمەدى. شىرىشىرا كوچەسىندن يولونو تو توب، آددیملادى. سئىدلر

درېندىنە نىچە آددىم قالمىش اوچوق بىر دىوارىن دىبىنەدئىش اوغلان اوشاغى گۈزونە دەيدى. اوشاقلار دەيىرمى بىر جىزىغىن دۇورەسىنەدئى اوچ آياق آشىق اويناييردىلار. گونا اورتا چاغى كوچەنин ساكىتلىينى پوزان سىنلر نايىب قاضىنى باياقكى حال-ها وادان چىخارتدى.
«أهبر، آشىخلارى قوروبلار. مۇحسون پىشىدئى، سن آردى، يۇنىس دە آردى بالاسى...»

«قوربان دا قىغاندى. او گىدىيە گۈز اول هاااا، ائله بىر قۇرقۇشوم تۈكۈپ سققەسىنە...»

بىر كىشى اوچوق بىر دىوارىن دىبىنە سىغىنېب، اوشاقلارى گودن كىمىي ايدى. نايىب قاضىنى گۈرجىك دوردوغو يئردىن اوزاقلاشىب، سئىدلر درېندىنەن دىبىنە سارى أكىلدى. نايىب اوشاقلارىن كىارىندا آياق ساخладى. كىشى گۈزوندن ايتىنچە اۆز باخىشى ايلە اونو اىزلىدە. اوشاقلار ايسە هېچ ائله بىل نايىبى گۈرمەيىب آشىق اويناماقلارىندايدىلار. نايىب قاضى اۆز-اۆزونە دئدى: «بىلە ئەرک سىخىتىمەن سبىي منى گۈرۈب، أكىلەن كىشى ايدى! اولمۇيا بو اوشاقلارىن تقدىرىدى منى چكىب بورا گىتىرىپ!... آلاھ جلالىوا شو كور!»

ائىلە فيكىرە دالمىشىدى كى هېچ يىلمەدى نە زامان أمىرەقىزا يېتىشىب. بارىت پىزلىر درېندىنەن آغزينا چاتاندا اورەيىنин باشىنداكى يومروق

شىشمىشدى. ائله بىل آدام يومروغۇ دئو يومروغونا چئورىلىپ، آز قالىردى سينه قفسىنى سؤكوب، بىنىندىن خىلاص اولسون.

درېندرلىرىنە دۇنەك همین، ائۋىنин قاپىسىنин بىر تايىنى آچىق گۈردو. آچىق قاپىنى گۈردو كىدە اورەيىنин باشىنداكى يومروق قىريلىپ قوپدو دئىهسن. جئيرانىن اولوسو، بىنىنده خەلنىميش كۈرپەسى، تالانميش ائۋى، اوغرۇنون گودازىنا گلمىش دام- داشى، روسلارىن قۇرۇغونا كىچمىش ائۋ و... بىلنچى فيكىرلر ذهنинە آغنادى. ھۆولەسک قاپىنىن آچىق تايىندان دالانا گىرىپ، آسilmىش پىرەنى تىلەسىك قىراغا چكىنە، پىرە دىوارا مىخلانميش مىخلارلا قىريلىپ يئە دوشدو. حىطە گىرجىك، ذهنىندىن كىچن سۇن فيكىرىنى واقعىتە دۇنۇوش گۈردو.

روس سالداتى توفنگىن قونداغىنى قۆخانا نىن قاپىسىنا دۇيوب، ¹ открай دئىه- دئىه آز قالىر قاپىنى چىرىپ دەن قوپارتىسىن. حلقه- رزەسى اىچرىيدن سالىنىميش قاپى يئىيندە لاخلايىر. سالدات بىر آز دا گوج وئرسە حلقة- رزەنىن زنجىرى قىريلىپ، قاپى آچىلاجاق.

نايىب قاضى درحال يئىيندەن سىچرايىپ روس سالداتينا طرف قاچاندا سالدات اونا بىر خود اولدو. توavnگى قاپىدان گىرى دۇندهرىپ، اونون سينه سينه سارى توشلادى. نايىب سالداتا بىر آددىم قالمىش

¹ - ئىنلىك: (اتکروى) آچ قاپىنى!

داياندى.

Стой на месте! Я' Стой на месте! Я не с тобой-
не с тобой

نايىب قاضى روس دىلىنى باشا دوشىمەسە دە آنجاق سالداتىن
بىدىنин دىلىنىدۇ آنلادى كى بىر آددىم اىرەللى آتسا سالدات تونگىن
تەتىيېنى چكە جك.

سالدات قۇخانانىن باغلى قاپىسىنا اشارە ئەدىب، يىنە روس دىلىنىدە
دانىشماغا باشلادى.

՝ Я матрёшка, матрёшки, матрёшка -
نايىب قاضى ماتروشكა سۆزونو ائشىتىجك غضىبدن پۇرتۇشدو. بو
سۆز ناموس يامانى كىمىايىدى. آج سالداتلار كوچە - بازارى گزىب
ماتروشكى آختاردىقلاريندا جماعت قورخولاريندان قىز - آروادلارينى
اودون، كۈمور - خكە آنبارلاريندا، سۇنوك تىنديرلرده، يۇرقان-
دؤشك باغلىلارينىن دالىندا گىزلەدىرىدىلر.

دئمك، اوңون اورك سېخىتىسى بو صحنه يە قايىدىرىدى. اونو
تالواسايا سالىب، ساخسى خانадان ئوھ چىكىن بو ايمىش!...

- 1 -
Стой на месте! Я не с тобой:
دايان، دىندىم!

- 2 -
Я: تلفظ: (يا ماتروشكى,...) من ماتروشكى
ايستيرم، ماتروشكى

گۈزلىنى سالداتىن ياشىل گۈزلىنىه تىكدى. قۇللۇ - بىلكلى سالداتىن ياشى اىيرمىدن آرتىق اولمازدى. سارىشىن بىغлارى ھە تەزە - تەزە دوداغى اوستە گۈيرمىشدى. توفنگ توتان ئىللەرنىن نارىن تىتەيىشى نايىب قاضىينىن گۈزىندن قاچمادى. ھەر ايکىسى دە ھەۋوشنىه اىچىنده نئچە ثانىيە هەچ ترپنەدن دايانيب، گۈز - گۈزە تىكدىلەر. يالنىز باخىشلارى دانىشىرىدى. سالداتىن ئىلەنە توفنگ اولسا دا، آنجاق قورخو گۈزلىنىدە يۇوا سالمىشدى. او سالداتىن گۈزىندە كى قورخونو گۈرن كىمى، يقىن كى سالدات دا اونون گۈزلىنىدە دالغالانان غىصب دۇلۇ ھەۋوشنىنى گۈرە بىلمىشدى.

نايىب اىستەدى سۇيوق قانلى داورانسىن. اونا گۈرە ئىلنى دالانا سارى توتوب، دئدى:

- باشيوى سال آشاغى، آدام كىمى جەنم اوْل گەت!

سالدات باشىنى يوخ دئىيە، ترپتىدى. دئىيەسەن او دا نايىبىن بدن دىلىنەن اونون نە دئدىيىنى باشا دوشموشدو.

نايىب يئە غىضبىلە دالانى سالداتا گۈستىرىدى:

- دئدىيم آدام كىمى جەنم اوْل گەت! يوخسا قانىن اوْز بوينووادى.

سالدات بو دە توفنگىنى آرتىق راخ نايىب قاضىيە ياخىنلا دىب، يئە رو سجا دانىشماغا باشلا دى.

Я вообще ничего не хочу от тобой. Открой дверь. Мне –

‘нужно матрёшка. Матрёшка!
ناییبین گۆزلری قان چاناغینا دؤنموشدو. ماتروشكى سۆزو اوئو آدام
اولدوره بىلهجك قدر حىرصلندىرىمىشدى.
«دەيىوس اوغلۇ دەيىوس! آخى سىز ئىچە بىر بىرسىز؟! يوردوموزو
تالادىز، وار - يوخوموزو آلېب، آنبارلارىزا باسىدىز. بولار بىس دېيىل،
ايىنىدى بىول گۆزمون قاباغىندا ناموسوما توخونوسان؟ او تانمېيىب
ناموسومو منىم اۆزۈمنىن اىستىسىن؟ سەن دىدىيم گل جەنم اول گىت
دەيىوس اوغلۇ دەيىوس!»

سالدات چىويك بىر ساواشچى كىمى توفنگى نایىبین دؤشونه
دایادى.

جئiran اىسە بالاخانانىن پىنجرەسىنдин اونلارى گودوردو. توفنگى
أريينىن دؤشونه دايامىش گۇردو كىدە، پىنجرەنى آچىب قىشقىراندا،
سالدات اونا سارى دئندو. نايىب اىسە فورصت وئرمەيىب، دؤشونه
دaiامىش توفنگىن لولەسىنдин ياپىشىب اونو سالداتىن ئىلندىن چكىب
چىخارتدى. سالدات اۆزۈنە گلىنجە نايىب بوتون گوجولە توفنگىن
قونداغىنى اونون باشينا چىرپىدى. بىر يوخ، ايکى يوخ، اوچ يوخ...

Я вообще ничего не хочу от тобой. Открой дверь. Мне нужно
матрёшка. Матрёшка!
تلفظ: « يا وآبىشە نىچە وو نى خاچۇ آت تابوى. آتكروى دو ر. منه نۇڭنا ماتروشكى. ماتروشكى! سىنىلە
ايشىم يوحىدى، قابىنى آچ، من ماتروشكى اىستىرم، ماتروشكى!

سالدات شىلى - كوت اولوب، يئه سريلنده نايىب اوزونه گليب، ألل ساخلادى.

جييران آياق - يالين اوزونو حيطه سالدى. نه أرينه باخدى، نه ده يئه سريلميش سالداتا. هؤولەسک حالدا يانلارينى باسا - باسا ألينى قارنى آلتدا توتاراق دالانا سارى قاچىب، قاپىنин تايىنى باغلادى. آنجاق قاپىنی باغلامادان بۇيانلىپ درېندىن ساع - سولونا باخدى. گون اوْرتا چاغى اولدوغۇندان درېندە بئيوك - كىچىك هېچ كيم يوخ يىدى. قۇ ووروردۇن، قۇلاق توتولوردو.

قاپىنин ماراسىينى سالىپ، حيطه گئرى دۈندۇ. سالداتىن باشى اوسته ئىليلip، قولاغىنى اونون آغزينا دايادى. كۈرپە اوشاق يوخودا قوشان كىمى سالداتىن آغزىندان كف كىمى قوشۇنتو آخرىدى. باشىنى قالدىرېب ايضطرابلا أرينه باخىب، دئدى: «گۈرەسن اولوب؟!» جييرانين تىترەين سىسى نايىب قاضىنى اوزونه گتىردى. أليندەكى توفنگى يئه آتدى. جييران ائوين اىچىنە يوروپوب، بخت آيناسى أليندە، قايىتدى. آينانى سالداتىن آغزينا توتدۇ. آينا بوخارلانمادى. سالداتىن قولاغىندان قان سوزوردو.

جييران دىنمىز - دانىشماز بىر حىطىن اورتاسىنداكى قويويا باخدى، بىر ده نايىب قاضىيە. نايىب جييرانين باخىشىندان اونون نه دئمك ايستەدىينى اوخودۇ. آينانى جييرانين أليندن آلىپ، يئنە ده سالداتىن

آغزينا توتدو. آينا يئنه بوخارلامادى. سالداتين قوللاريندان يايшиسب سيلكەدى.

«نامردىن بالاسى! قاباقجا سنه دئديم كى جهنم اولوب گىتمەسەن قانىن اۆز بوينووادى... آخى نامرد اوغلۇ نامرد، هانسى مملكتىدە گۈرۈبىن گونا اوْرتا چاغى ياد آدام بىرىنин اۋىنە گىريپ، گۈزۈنۈ ائو يىھىنەن گۈزۈنە تىكىب اونون ناموسونو اىستەسىن؟!»

جىئران گۈزۈنۈ زىللەمىشدى نايىيەن اوزۇنە. نايىب ايسە جىئرانا باخماقدان چكىنيردى. ايندىيەجەن ئىلى هېچ بىر اينسانىن قانىنا بولاشمامىشدى. اۆزلۈيۈنە دوشۇندو:

«سالدات ائوه گىريپ، جىئرانلا بىر ماتروشكا كىمى معامىلە ئىتىسىدە ئىچە؟ او زامان جىئرانىن تكلىفى نە ايدى؟ اوزۇنە باخا بىلەدىم؟ قاباقكى كىمى باشىمى اونىنان بىر ياسدىغا قۇيا بىلەدىم؟!»

گۈزو يېرە سريلەمىش جانسىز سالداتىدا، دىل دوداغى آلتدا مىزىلداندى: «قىديمند دئىيبلر گوناه اۇلنده اولار، اۇلدورنە يوخ!»

جىئران سوسىموشدو. گۈزو قالمىشدى سالداتين اۆلۈسۈندە. سالداتين اۆلۈسو دىرىيلىيئە بنزەمیردى. اۆلۈسو معصوم، گۈزى گۈز، سارىشىن بىر جوان اوغلان ايدى... يېرده اوزانمىشدى. نايىب يئنه دە اۆزلۈيۈنە دوشۇندو:

«سالدات آدام كىمى قويوب اثودن گىتىسىدە ئىچە؟ يئنه جىئرانىن

اوزونه قاباقکى كىمى باخا بىلدىم؟!»

نايىب قاضى دينمز- دانىشماز قويونون اوستوندەكى گىرده سال داشى قيراغا چكدى. جىئرانين اوزونه باخmadان سالداتىن قوللارىندان ياپىشىب، اونو قويويا سارى سوروتلەيىب، تېھسى اوستە قويونون دىبىنە ايتەلەدى. جىئران ايسە سالداتىن توفنگىنى يېردن گۇتوروب قويونون اىچىنە آتدى. سونرا سوپورگەنى گۇتوروب، سالداتىن يېرده قالميش ردىنى سوپوروب، آفتافانىن سۈپۈ ايلە اونون قولاغىندان سوزن قانى يۈپۈب، سوپوروب، تميزلەدى. جىئران ائلە سوْيوق قانلىقلا دىنib- دانىشمادان سوپۈ تۈركوب، حىطىن دؤشەمەسىنى سوپوروردو كى، دئىهسەن مقدىس بىر آيىن- عنعنهنى يېرىنە گىتىرىدى.

نايىب قويونون داشىنى اوّلكى يېرىنە چكىركن، نظرىنە گىلدى قويونون داشى دونيانىن آن آغىر داشى دىر.

مشه ریحان چلیبی انجینین آلتیندان چکیپ، لهستانی صنبلدە دىم-
دىك أيلشدى. مەھسۇللەر ھله دە اوئون آغزىندان چىخان سوْن
جوملەنин تأثيرى آلتدا مشه ریحانا دالمىشىدیلار. من ايسە قويوبىا
دوشموش، تولوق كىمى شىشىميش سالداتىن سوموكلىرىنى تصوّر
ائلىرىدىم.

«ئىچە ياشىندايدى؟»، سوروشدو.

مشه ریحان هويو خموش كىمى منه باخدى. زىستشوناسى معليمى
سوروشدو: «نايىب قاضى؟»

«يوخ، سالدات...»، دئدىم.

«سن ياشدا». مشه ریحان دئدى.

زىستشوناسى معليمى دئدى: «ساواش ياشا باخماز».

عنبر سوروشدو: «سورا نە اولدو؟»

مشه ریحان دئدى: «سورا دا ھېش زاد. كۆرپەدن توتدۇ تا فارى-
قوجا يادك، ھامىسىنى يوپۇب - يومامىش قېستانلاردا باسدىرىدىلار. ائله

كى اوروسلار قويوب گىتدى، وضع بير آز فرق ائلهدى، جماعتين الى آغزينا يېتىشىدى، جوما آخشاملارى آجلىقدان اولنلار اوچون آش- تره پىشيرىب، آپارىب قىبرلىرين اوستوندە پايلادىلار. اوشاقلارى آژلىخдан اولن نىسگىللە آنالار بير پاي دا قىبرلىرين اوستونه تۈكۈب، اوخشاىىب، آغى اوخدولار. خىردا داشلارى يېردىن گۇتوروب قىبرلىرين داشينا چالىب، اولنلىرى پىشىرىدىكلرى يىتمەيە قوناق چاغىردىلار!...»

دئديم: «سوُ تورپاقدان ياخچىدى. سو اىچىنده قورد- قوش مئيتىن باشىندان وېرىب گۈزۈندەن چىخماز.»

عنبر دئدى: «خرىستىيانلار اولولرىنه آش- تره پىشيرىمىزلىر. اولولرىنى تابوت اىچىنە قويوب، گئجهنى سحرەجان اوونون كنارىندا او توروب، انجىل او خويارلار. اوونولا دانىشارلار. قوھوم- أقربا گلىپ اولونو اۋپىندىن سونرا تابوتون قاپاگىنى مىخلاىىب، اوستونه تورپاچ تؤكىرلر.»

دئديم: «يقين سو اىچىنده اولو توڭۇغا دئنر.»

مشە رىحان دئدى: «مەيە قويولارين ھامىسى سوُ قويوسودى؟ پوخ قويوسو گۈرمە مىسىن؟!»

مشە رىحانىن سۆزۈنە عنبرى ئۆيمە توتدو. يېرىنندىن سىچرايىب

دیوار دیبنده دوزولموش سو شیرلرینه ساری قاچدی. ائکیز قارداش اولدوغوموزا دئییل، نرمە - نازیکدی. بئله سؤزلری ائشیتمەیە تابى يوخدور. مھصىللر دە عنبرین آرخاسىجا بىر بېر يئرلىرىندن قالخدىلار.

دئدیم: «مشە ریحان، نایب قاضىينىن دا سىسى زىل ايدى؟»

سىيم مھصىللرین سىسى ايچىنده ايتىپ باتدى. آنجاق مشە ریحان منى ائشىتمەمېش كىمى يىرىنىندن قالخىب، مدرسه باباسىنин او تاغىنا سارى گىتىدى.

قاضى هله دە زئزمىدن ائشىيە چىخمايىب. عاڭلىم قاضىينىن يانىندا قالىب. ئىچە اوْلا بىلر پەلوان نایب كىمى كىشىدىن بئله بىر زىل سىلى تۈرەمە قالسىن؟ گۈرەسەن پەلوان نایب قاضىينىن سىسى دە قاضى كىمى زىل ايمىش؟ قاضىينىن دغدغەسى بىس دئییل، پەلوان نايىبىن سىسى دە خىاللارىما اوستەلندى. مشە ریحانىن ناغىلىنى ائشىدىندن برى زىل سىلى، بىغى - بورما بىر پەلوان آنباشى ذهنىمە مىل اوينادىر، دو قاچىر، سىنۇ گىتىدیر، كېادە چكىر، فيرفира كىمى بىتىر، قاپى تايلى داشلار آلتىندا ساغدان سولا، سولدان ساغا يئنه لىب... روس سالداتىنى قويويا سالىر. بونونلا بئله، آنجاق زىل سىلى بىر پەلوانى ذهنىمە تصوّر ائدە بىلىمیرم. آز قالىر گىتىب مشە ریحانىن قاپىسىنى دؤйوب بىر دفه دە اوندان سوروشوم كى، نایب قاضىينىن سىسى زىل ايدى؟

ئېرىمدىن قالخىرام. عنبر زىستشوناسى معلمى ايله دانىشىر. منسە مدرسه باباسىنин ئوينە سارى يوللانىرام. قاپىنى دؤيمك اىستەدىيىمە پېشمان اولورام. گۈليلوم اىستەمير نايىب قاضى كىمى كىشىنىن زىل سسى اولسۇن. گئرى دئۇنوروم. عنبر ھله دە معلمى ايله دانىشماقدادىر. عنبرىن گۈزۈندەن گىزلىن يئنە دە زئىزمىيە دورتولورم. تعجۇبدەن يېرىمدىن قوروپۇب قالىرام.

قاضى بير اسكلئتى پىنگپونگ مىزىنин ئۇنوندە قوپۇب، قىراقدان دوروب اونا تاماشا ئەدىر. ائلە اسكلئتە محو اولوب كى منىم قاپى چرچىوهسىنە دايىنماغىما برخود اولمۇر. من دە اسكلئتە باخىرام. هەنج آزمایشگاھداكى اسكلئتە بنزەمير. بو اسكلئت منىم برژىتىم دئىيل. آياق سوموكلىرى تك اينجە دئىيل. اوستەلىك، اومباسى دا برژىتىن آياق سوموكلىرى خوشوم گلمىر بو اومبانى مقدس بير جام كىمى تصوّور ائلەييم. بو كۆپوت اسكلئت آنجاق آجلیق دئۇنميىندەن قالميش باراتادان باشقا آرتىق بير شئى اوْلا بىلەن. نىچە اوْلا بىلر گلېپ منىم خىالىمداكى جىلدە گىرە بىلسىن؟... قاضى، دايىندىغى يېردىن اسكلئتە سارى گئدىپ، اونون آياغىندا دىزە چۈكۈر. بىر آن منه ائلە گلېر كى، مدرسهنىن زئىزمىسىنە دئىيل، أسكى زامانلاردا قورولان بىر عنعنهنىن، بىر آئىنەن تاماشاشىنا

دورموشام. قاضى دۇنوب منه باخىر. دئمك قاپى آغزىندا دورماغىما برخود اولوب. باشىنин اىشارەسىلە منى چاغىرىر. قرىبە بىر حالىم وار. بىلمىرم ھۇوشىنەلىم يوخسا قورخورام. نهايت، اىچرى گىرېب اسكلەتىن ئۇنوندە دايانيرام. بىر آن نظرىمە گلىر پەلوان نايىب قاضى اسكلەتىن گۈزلەرنىن كاساسىنداكى بوشلوقدان منه باخىر. جانىم گىزىلدەدىير.

قاضى اسكلەتى يېرىندەن قالدىرىپ، بود سوموكلرىنى قولومون اوستونە سالىر. او بىرى ئەيم غىرارادى حالدا اسكلەتىن اوْنۇرغا سىندا^۱ يابىشىر. قاضىنин آرخاسىجا زئىزمىنин پىللەلرېندەن يوخارى قالخىرام. سئچە بىلمىرم اوْياغام يوخسا يوخدادا اسكلەتلەرنىن آيىنلارينا قاتىلىمىشام. عنبرلە زىستشوناسى معلمى حئيرتله بىزە باخىرلار. قاضى آزمايشگاهىن پىللەلرېندەن يوخارى قالخىر. من اىسە قوجاغىمدا اسكلەت، روْبوت كىمى اوونون آرخاسىجا گىدىرم. بولمورم كىلاسا سارى گىدىرم يوخسا آش تۈكۈن قېرىستانىنى فېرلاينرام.